

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

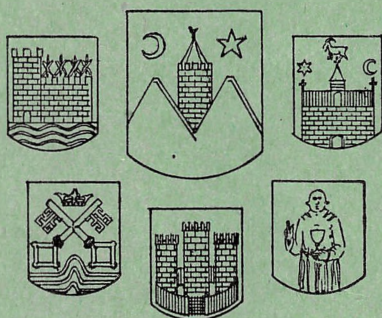
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

AARBOG 1946

NY RÆKKE . BIND 2

HEFTE 4

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT 1946-47

Ved den ifølge Lovene foretagne skriftlige Afstemning genvalgte de den 1. Januar 1946 fratrædende Bestyrelsesmedlemmer Landbrugsskoleforstander *Kr. Kristensen*, Lundby, Sparekassedirektør *C Strüwing*, Næstved, og Realskolebestyrer *B. Bojesen*, Fakse.

Bestyrelsen bestaar herefter af:

Amtmand *G. Toft*, Næstved, *Formand*, Bankdirektør *J. P. Jensen-Stevns*, Store-Heddinge, og Arkitekt *J. Tidemand-Dal*, Næstved, *Sekretær*, som udgør Redaktionsudvalget, endvidere af Sparekassedirektør *C. Strüwing*, *Kasserer*, og af Pastor *J. L. Frederiksen*, Stege, Landbrugsskoleforstander *Kr. Kristensen*, Lundby, Lærer *Hellum*, Vordingborg, Skolebestyrer *Rasmussen*, Glumsø, Skolebestyrer *B. Bojesen*, Fakse. Til Revisorer genvalgte Kontorchef *Høyrup*, Næstved, og Bankdirektør *Munk-Petersen*, Næstved.

Samfundet tæller ved Udsendelsen af Aarbogen for 1946 ca. 400 egentlige Medlemmer. Endvidere udveksles Aarbøger med 17 danske og 15 udenl. historiske Samfund, og 8 udenlandske videnskabelige Institutter, medens 6 danske videnskabelige Institutter faar Aarbogen gratis.

De fra disse Institutter og Hist. Samfund modtagne Publikationer deponeres til Udlaan i Næstved Centralbibliotek, saaledes at Samfundets Medlemmer her kan laane dem.

Da Afgangen af Medlemmer, væsentlig paa Grund af Dødsfald, i de senere Aar har været større end Tilgangen af nye Medlemmer, opfordres Medlemmerne til kraftigt at agitere for en øget Tilgang af Medlemmer; *Indmeldelser sker til Sekretæren, Arktiekt Tidemand-Dal, Næstved.*

Medens man i de andre Samfunds Aarbøger træffer mange Bidrag fra lokale Forskere, modtager Redaktionen her kun faa saadanne.

Vi opfordrer Medlemmerne til at søge at fremskaffe tilsvarende Bidrag, som dog maa have en saadan Karakter, at de kan interessere en større Kreds.

Der kan bl. a. være Tale om personalhistoriske Bidrag, lokalpolitisk Historie, Optegnelse over gamle Mark- og Stednavne, som er ved at forsvinde, gamle Gaardes Historie o. s. v. Forfatterhonoraret for Bidrag til Aarbogen er 4 Kr. pr. Side.

Endvidere vil Samfundet være interesseret i at modtage saadanne Beretninger om Oplevelser under Tyskertiden eller om Deltagelse i Modstandsbevægelsen, som kan have Interesse for Eftertiden og ellers let vil gaa tabt. Beretningerne deponeres i Rigsarkivet og om det ønskes forseglede i en opgivet Aarrække.

Medlemmerne kan erholde Nationalmuseets Aarskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“, til nedsat Pris ved at indsende Bestilling til Gyldendalske Boghandel, Klareboderne 3, København.

Samfundets Medlemmer vil foruden Aarbogen modtage 2. Del af Amtsudgaven af „Danmarks Riges Breve“, vedr. Præstø og Sorø Amter, efterhaanden som den udkommer.

Hertil knytter sig C. A. Christensen: „Historiske Oversigter til Danmarks Riges Breve“ og Franz Blatt: „Under vor Haand og Segl“, en Slags Introduktion til „Danmarks Riges Breve“. Disse Hefter leveres ogsaa til Medlemmerne.

Medlemskontingentet er 4 Kr. p. a. Det erlægges ved Indsendelsen af den i Aarbogen indlagte Giroblanket.

Medlemmerne kan blive Medlemmer af andre Amtssamfund for nedsat Kontingent.

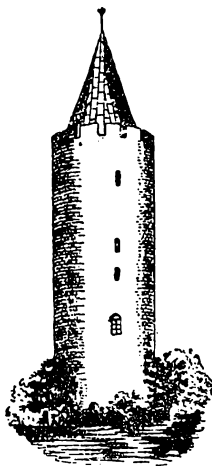
Ældre Aargange af Samfundets Aarbøger kan købes hos Samfundet til følgende Priser: Aargang 1912 og 1918 à 6 Kr., 1923 à 10 Kr., (1921 og 1922 er udsolgt), 1917, 1920, 1924 og 1939 à 3 Kr. og 1925—1935 for 1 Kr. og øvrige Aargange for 2 Kr. pr. Stk.

November 1947.

G. Toft,
f. T. Formand.

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

INDHOLDSFORTEGNELSE
TIL
AARGANGENE 1—27

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1947

SAMLET INDHOLDSFORTEGNELSE TIL AARGANGENE 1—27

VED ARKITEKT J. TIDEMAND-DAL.

AMTET

	Aarg. Side
Oversigt over Østsjællands Geologi. Dr. phil. Hilmar Ødum..	21—3
Studier over Vejenes Udviklingshistorie i Præstø Amt i Oldtiden.	
Prof. J. T. Lumbye	12—76
Præstø Amts Bebyggelse. Henrik Larsen	13—60
Møntfund i Præstø Amt. Georg Galster	12—93
Forsvundne Skove i Præstø Amt. Bent Holsøe, Valborup Skov- ridergaard	22—95
Byggeskikken i Præstø Amts gamle Bøndergaarde. Arkitekt H. Zangenberg.....	14—59
Sydsjællands og Møens Havebrug i gamle Dage. Havearkitekt Johannes Tholle, København	15—27
Sydsjællands Stednavne. Cand. mag. Gunnar Knudsen	6—72
Stednavne i Strøby Sogn. Lærerinde, Frk. Anna Petersen	11—24

HERREDET

Herreder og Ting i Præstø Amt. Gdr. Henrik Larsen.....	18—105
Baarse Herreds gejstlige Konvents Historie. Isidor Herskind ..	26—70
Et Par Smaaundersøgelser i Faxø Herreds Historie. Pastor C. Borre Larsen.....	11—68

KØBSTÆDERNE

Præstø Amts Købstæder ved Aar 1743. Kai C. Uldall.....	7—67
	8—67
Byplanlægning før og nu. Steen Eiler Rasmussen.....	21—69
„Frihaverne“ i Præstø Amts Købstæder omkr. 1830. Johs. Tholle	22—89

III

NÆSTVED

	Aarg. Side
Skovklosters Forhold til Næstved i Middelalderen. Lektor H. J. Helms, Herlufsholm	24—75
Fiskeriet i Susaa og Fjorden. Kommunalærer, cand. phil. R. Nielsen, Næstved	18—3
Næstveds Stridigheder med Naboerne. Kommunalærer, cand. phil. R. Nielsen, Næstved.....	16—3
Næstved Overdrev. Kommunalærer, cand. phil. R. Nielsen....	17—3
Næstved Patriotiske Selskab (1780—1809). Kommunalærer, cand. phil. R. Nielsen, Næstved	15—3
Næstved-Smede gennem 250 Aar. Premierløjtnant Otto Smith Sortebrødreklostret i Næstved. Kommunalærer, cand. phil. R. Nielsen, Næstved	11—42
Borgmester Thuesens Badstue i Næstved. Hugo Mathiessen ..	4—69
Historiske Efterretninger om Næstved Latinskole og dens Lærere	9—3
Fra et gammelt Felberederhjem i Næstved. Magister Chr. Hermansen, København.....	20—80
Trolddom i Næstved. En Hekseproces 1601. Hugo Mathiessen	3—3
Jens Kræmmer som Troldmand. Kommunalærer, cand. phil. R. Nielsen, Næstved	14—137
Et Par Notitser fra Næstved Retsprotokoller. Th. Hauch-Fausbøll	16—59

VORDINGBORG

Sct. Knudslaug i Vordingborg. Otto Smith	12—50
Vordingborg Slot og Købstadens Befæstning. Kai Uldall.....	17—101
Vordingborg lærde Skoles elleve Elevers Spisning i Aaret 1737. Pastor emer. Erh. Quistgaard, København.....	20—115
Jødefejden i Vordingborg 1819. P. A. Klein	10—35

SOGNET

Nogle Oplysninger om Baarse. Henrik Larsen	9—60
Af Bogø's Historie. Lærer A. P. Andersen, Bogø	12—110
Om Everdrup Sogn og Præstegaard, efter I. M. Wedel. J. P. Rasmussen, Faxø	27—100
Fra Haarlev Sogn. Viceskoleinspektør V. Møller.....	16—88
Fra Udskiftningstiden med Udskiftningsforretningen for Havnelev By. Lærer P. Christensen, Havnelev	14—103
Skelby Sogn for hundrede Aar siden. H. D. Lund	8—31
Snesere By i Fortid og Nutid. Fhv. Lærer Jensen, Snesere ..	7—31
Stensved. Henrik Larsen.....	24—43
Tiendeafløsning i Ørslev Sogn. F. Vestergaard	25—111

IV

KIRKEN

	Aarg. Side
Middelalderlige Krusifikser i Præstø Amt. R. Berg	26—89
Gotiken i Præstø Amt. R. Berg	23—29
Næstved-Billedskæreren Abel Schrøder den yngre. R. Berg...	24—25
Af Dalby Kirkes Historie. Maler Kr. Andersen, Hornbæk St...	16—113
Faxe. Stud. theol. Borre Larsen	8—3
Højerup Kirke i Stevns. Pastor A. R. Idune, Føns pr. Nr. Aaby	15—137
Højerup Kirke. Otto Langballe	21—107
Bidrag til Oplysning om Lillehedinge og Havnelev Kirker. Læ- rer P. Christensen	16—76
Mern Kirke. Gdr. Hans Hansen, Tøgeby	11—28
Mønske Kirker I (Stege Kirke). Om Bygningsstilen. F. Bojsen, Rødkilde	1—38
Mønske Kirker II. Elmelunde, Borre, Magleby. F. Bojsen	2—49
Mønske Kirker III. Keldby. Spejlsbykloster og kapel, Fanefjord, Damsholte. Fr. Bojsen, Rødkilde	3—33

HERREGAARDEN

Østsjællandss store Herregaarde indtil 1788. Eiler Haugsted ...	21—93
Gamborg eller Gammelborgvold paa Møen. Gdr. Laurits Larsen	8—36
Gaunø og dens Malerisamling. Mag. art. Otto Andrup.....	5—72
Gjorslev. Museumsinsp. A. C. Jensen ved Arkitekt J. Tide- mand-Dal	13—115
En Bondefogedinstruks (Gjorslev). Holger Hjelholt	17—125
Holmegaard. Mag. art. Victor Hermansen	11—94
Uddrag af Holmegaards Jordebog. 1684—1719. Pens. Første- lærer P. Herbo	26—49
Jomfruens Egede. Vilh. Lorenzen	10—43
Ombygningen af Jomfruens Egede. Fr. Weilbach	13—109
Petersgaard. Axel Pontoppidan	25—3
Optegnelser om Snégaards (Snigaards) Borg og Len. Lærer Jensen, Snesere	1—86
Søholm. Stud. jur. Niels Sølling, Køge.....	24—3
Hoverie-Forening, Trykkevelde Gaard angaaende. Parcellist Jens Jørgensen, Lille Linde	17—114
Vallø Slot. Architect Søren Lemcke.....	5—24
Vallø. Højskoleforstander O. P. Jensen, Vallø Højskole	22—81
Kavalerboligen ved Vallø. Forstander O. P. Jensen	23—124

LANDSBYSKOLEN

Fundats for den af Sogneprovst i Faxe, Magister Svensen og Hustru Barbara Pedersdatter 1. Februar 1644 oprettede og grundlagte første Skole paa Landet i Faxe. Erh. Quistgaard	23—79
--	-------

V

	Aarg. Side
Havnelev Skolebygning. Lærer P. Christensen	8—50
Af Magleby Skoles Historie. Lærer, cand. phil. Olaf Carlsen..	13—49
For Hundrede Aar siden. Førstelærer Herbo, Olstrup.....	7—3
Svinø Skole. Lærer Henrik Pedersen.....	5—92
	3—85
Landsbyskoler i Tryggevælde Amt før 1814. Laurits Pedersen	4—35
Træk af Øster Egesborg Skoles Historie i det 19. Aarhundrede.	
Lærer Christiansen, Øster Egesborg.....	6—52

OLDTIDSFUND

Jernalderfund. Museumsdir. S. Müller.....	7—61
Holmegaardsfundet fra den ældste Stenalder. Museumsinsp. H.	
C. Broholm	13—77
Guldring paa Møn. H. Kjær	4—32

FOLKEMINDER. TRO OG SKIK. MAAL

Sagn og Tro om Sten i Præstø Amt. Aug. F. Schmidt, Braband	19—70
Om Helligkilder med særligt Henblik paa Præstø Amt. Aug.	
F. Schmidt	12—3
Sydsjællandske Folkesagn. Hans Ellekilde, Arkivar	9—76
Gildelyd. Forfatter Anth Fuglsang, Aarhus	20—51
Fra den gamle Landsby. Aug. F. Schmidt, Braband	20—96
Møns Gravhøje i Sagnoverlevering. Mag. Inger M. Boberg...	22—3
Optegnelser over gamle Skikke og Folketro paa Møen. Hans	
Didriksen	7—21
Gammelt mønsk Folkeliv, af Johanne Olsens Optegnelser, Aug.	
F. Schmidt	23—64
Lidt om Skik og Former for Gæstebude paa Stevns indtil Tiden	
omkring 1870. Gdr. Jens Kristensen, Sandager, Lyderslev..	20—56
En gammel Bryllupsskik i Østsjælland. Forstander O. P. Jensen	24—65
Østsjællandske Folkemaal og Folkesind. Red. N. P. Nielsen,	
Maribo	21—19
En Beretning om Forholdene paa Gjorslev-Eggen for hundrede	
Aar siden. Cand. mag. Poul Møller	24—21
Aarets Fester og Livets Højtider i Sandby Sogn. Hans Ellekilde	26—103
Folkeminder fra Strøby og Varpelev i Stevns Herred. Anna	
Pedersen, Strøby	7—107
Folkeminder. Anna Pedersen, Strøby	8—87
Erindringer fra min Barndom og Ungdom. Hmd. Chr. Olsen,	
St. Thorshøje	12—18

VI

	Aarg. Side
Da Sognefolkene var for Provsteretten i Tommestrup og Sierslev.	
Viceskoleinsp. V. Møller	16—99
Fra den gamle Maltkølle. Forstander O. P. Jensen.....	24—61
Fra gammel Tid. Gdr. Jens Kristensen, Sandager, Lyderslev .	20—63
„Kludetræet“ i Ganneskov. Læge J. P. Rasmussen, Faxe	19—59
Frugtens Tilberedning som Most og Vin. Haveark. Johs Tholle.	16—119

KRIGSHISTORIE

Sydsjælland under Svenskekrigen 1657-60. Af Kaptajn K. C.	
Rockstok	1—3
Køge Bugt. Oberstltn. Chr. Bokkenheuser	21—11
Kampen ved Køge d. 29. Aug. 1807. Oberstl. Chr. Bokkenheuser.	21—61
Hvem forraadte Møenboerne 1659. Lærer Svend Jørgensen ...	15—104
Lidt om Hestgarden paa Møen 1685-97. I. T. Rohde	12—42
Et Soldaterliv. — Thomas Thomsen. H. Dragehjelm	12—61

INSTITUTIONER

Meddelelser om Præstø Amts Sygehus. Fhv. Landfysikus Dr.	
med. Boeg	6—1
Lund Lodseri. Hans Dragehjelm, Kbhvn	20—66
Rødvig (nogle Træk af Havnepladsens Tilblivelse i det 18. og	
19. Aarh.). Cand. phil. H. Dragehjelm	15—126
Af Stege Asyls Historie gennem hundrede Aar. H. Hansen ..	27—89

PERSONALHISTORIE

Præsterækken i Magleby-Holtug Pastorat i Stevns Herred. Fhv.	
Førstelærer Carl Henriksen	10—55
Sognepræsterne i Mern i de sidste 150 Aar. Provst H. P. Meier-	
nertsen, Mern	22—56
Præsten i Mern. Viceskoleinsp. V. Møller	18—90
	19—3
Steges Præstehistorie. Pastor J. L. Frederiksen, Stege	20—3
	23—3
Præsterækken i Storehedinge Sogn. Cand. theol. Johs. Wolf..	2—17
Næsbyholm og dens Ejere gennem Tiderne. L. F. la Cour ..	26—3
Historiske Efterretninger om Næstved Latinskole og dens Lærere	9—3
Præstø Amt og Søetatens Befalingsmænd. H. D. Lind, Sogne-	
præst i Skelby	2—3
<i>Anders Bille</i> til Søholm, Lensmand paa Møen. Oberst A. Liljefalk	3—15
Præsten <i>F. E. Bojsen</i> . Hans Didriksen	4—5

	Aarg	Side
<i>Christian Henrik Brasch</i> ; Vemmetoftes Historiker. August F. Schmidt	24	—67
<i>Fransiska Carlsen</i> . Arkivar Hans Ellekilde	21	—45
Sognepræst i Everdrup <i>Ditmar Caspersen</i> og Hustru <i>Karen Nielsdatter</i> . Erh. Quistgaard	26	—37
Provst, Dr. theol. <i>W. Fr. Engelbreth</i> . Cand. phil. H. Dragehjeltn.	11	—3
<i>Grundtvigs</i> Minder fra Sydsjælland. Holger Begtrup	21	—31
En gammel sjællandsk Lærerslægt <i>Henrichsen</i> . Fhv. Lærer I. P. Henrichsen	15	—110
Den gamle Rokkedrejer og hans Slægt gennem 260 Aar (<i>Ole Henriksen</i>). O. P. Jensen, Vallø Højskole	19	—95
„En Pokkers Degn“, <i>Alb. Hansen Hofmann</i> . Degn i Sneseere fra 1737-75. Lærer Jensen, Sneseere	4	—89
Degnen <i>Peder Husum</i> i Kallehauge. L. F. la Cour	23	—86
<i>Henrik Ibsens</i> Stamfader. A. M. Bogstad	19	—85
Sognefogedens Rejse til St. Helene Kilde (<i>Peter Jensen</i> , Herfølge Sogn). O. P. Jensen	18	—122
<i>Jens Juell</i> til Juellinge som Søkriger. Fhv. Sognepræst H. D. Lind.	10	—67
Historikeren <i>Severin Kjær</i> . August F. Schmidt	22	—39
Hr. <i>Knud</i> i Rislev. Niels Stenfeldt	19	—105
Bakkehusets tungsindige Ven, Digteren <i>C. A. Lund</i> , Præst i Keldby paa Møen. Lærer Sv. Jørgensen	5	—60
Digteren <i>C. A. Lund</i> og Keldby. Lærer Sv. Jørgensen	18	—57
Sagaskriveren <i>Klaus Christoffersen Lyskander</i> . O. P. Jensen.	18	—127
Skiftet efter <i>Niels Petersen</i> , Sognepræst til Baarse og Beldringe. Erik Quistgaard	18	—79
<i>Sten Rosensparre</i> til Vallø. O. P. Jensen, Vallø Højskole ...	19	—66
Skovrider <i>Rosthøj</i> , Oremandsgaard. Gdr. Hans Hansen, Tøgeby.	16	—62
Præsten og Historikeren <i>Andreas Ryge</i> . Aug. F. Schmidt ...	23	—55
Næstved-Billedskæreren <i>Abel Schrøder den Yngre</i> . R. Berg ..	24	—25
100 Aar under Fanerne. Officersslægten <i>Steinmann</i> til Tybjerggaard. Red. J. V. Christensen, Ringsted	14	—10
Søkortdirektør <i>Jens Sørensen</i> . Sognepræst H. D. Lind	5	—1
<i>Peder Syv</i> . „Den danske Sprogforsknings Fader“. Fhv. Lærer J. P. Carl. Henrichsen	9	—53
<i>Peder Syv</i> i Næstved 1658—1664. Anders Bæksted	25	—95
Provst <i>Terpager</i> i Mern. Provst H. P. Meinertsen, Mern ...	17	—87
<i>Vejløskov</i> . Generalmajor F. Hegermann-Lindencrone	8	—74
Fensmark, (<i>Chr. Winther</i>). Prof. Dr. Vilhelm Andersen	21	—81

VIII

NEKROLOGER

Aarg. Side

<i>Frede Bojsen</i> , 1841-1926. Arkivar E. Marquard.....	16—123
Gdr. <i>Hans Didriksen</i> fra Mandemark. F. Bojsen	7—19
Seminarieforstander <i>Th. Halse</i> . H.....	27—123
Fader, Søn og Sønesøn (Lærer <i>J. P. Carl Henrichsen</i>). Pens. Overlærer Hans Rasmussen	16—129
Kammerherre <i>P. Chr. Howden-Rønnenkamp</i>	19—124
Førstelærer <i>Peter Jensen</i> , Snesere	10—102
Landbrugsskoleforstander <i>Morten Nielsen</i> , Sydsj. Landbrugs- skole. Gdr. Hans Hansen, Ellekildegaard	17—131
Provst <i>Vilh, Petersen</i> . Provst H. P. Meinertsen, Mern	17—128
Kammerherre <i>A. Vedel</i>	26—118

FORSKELLIGT

Minder fra min Kapellantid i Dalby og Thureby Sogne. Fhv. Sognepræst Henning Jensen	10—3
Nysømindre. Kunstmaler Albert Repholtz	10—84
Et „mystisk“ Oprør paa Møn for 270 Aar siden. Fr. Bojsen, Roskilde	10—24
Bag Trykkevælde Aa. Pastor C. Borre Larsen	13—3
En fattig Præst. Fhv. Sognepræst Henning Jensen	13—101
Ludus de Sancto Canuto Duce. Cand. phil. Knud Kenzi.....	13—135
„Valkendorfsdugen“ i Vordingborgmusæet. Elna Mygdal.....	14—3
En Henrettelse ved Baal og Brand. Th. Hauch-Fausbøll.....	15—125
Lidt om den sidste Svenskekrig paa Møen. F. Hjort, Baage- gaard pr. Tommerup	16—106
Balle-Lars og Mordet i Ugledie 1858. L. P. Poulsen	27—3

TYBJERG HERREDS SKOLEHISTORIE INDTIL 1830

Af Johs. C. Jessen.

TYBJERG HERRED ligger som en Halvø, ja, næsten som en Ø, idet Sjællands største Vandløb, Susaaen, omklamrer Herredet paa nær en snæver landfast Aabning mod Syd, hvor det ender med Næstved By. Umiddelbart syd for Ribe ligger 2 smaa Landsbyer, adskilte ved en ganske lille, smal Bæk, som dog tidligere har været bred nok til ogsaa at danne et Skel mellem Folkenes Vaner, Skikke og Tungemaal. Syd for Bækken siger man endnu som i gamle Dage f. Eks. æ i Stedet for jeg, men paa den anden Side siger man a. Det er da let forstaaeligt, at den flodlignende, til Tider vandrigt svulmende Susaa fra gamle Dage har skilt Tybjerg Herreds Folk fra Omverdenen, saa at det blev et stærkt særpræget Folkeslag med egen Afskygning af sjællandsk Bondesprog, egne Skikke og Vaner, som det kendes fra vore Øer. For det Tidsrum, nærværende Skolehistorie omhandler, dannede Susaaen ogsaa for Skolevæsenets Omraade et mærkbart Skel.

Fra Tybjerg Herred er der ikke som fra Sognene hinsides Aaen fundet noget om Skolemestre, der i Slutningen af det syttende og Begyndelsen af det attende Aarhundrede hist og her „læste for“ Børnene. Heller ikke, at der somme Steder indrettedes Smaahytter til Skolebrug enten af Bønderne selv eller af en stedlig Jorddrot. Ej heller nævnes noget om funderede Skoler, saaledes som det kan iagttages fra andre Egnes Kildeskrifter.

Efter at *Frederik den Fjerde* i 1721 havde bygget sine mange Skoler, fulgte nogle Rigmænd hans Eksempel, om end ikke med saa smukke Skolehuse. I Tybjerg By, Herredets Hovedsæde, var der 1724 et opbyggt Skolehus, „som i en Del bruges til Tinghus“. Der siges intet om, hvornaar det var opført, men det er muligvis sket kort før, da Ejeren af Tybjerggaard skænkede Midler til Skoleholderens Underhold. Og i Skelby havde den rundhaandede Ejer af flere Godser i Østre Flakkebjerg Herred, Overkammerherre *Carl Adolph von Plessen*, i 1726 lagt en Skole for det halve Sogn, hans Herredømme strakte sig mod Øst ud over Aaen.

Christan den Sjette arvede Faderens Interesse for et dansk Skolevæsen, og efter at han i 1736 havde indført den tvungne Konfirmation, drev han ivrigt paa for at realisere det, hvilket da ogsaa skete ved Skoleforordningen af 23. Jan. 1739, da den danske Landsbyskole grundlagdes. Hans Skoleprogram, som var et paakrævet Tillæg til Lovbudet om Konfirmationen, var meget pietistisk efter C. A. Plessens Mønster, jvf. Afsnittet om Skelby Skole.

Skoleforordningen lød paa, at der vilde være at indrette et almindeligt dansk Skolevæsen over hele Landet. Den indeholdt Bestemmelser om Skolehusets Indretning, Skoleholderens Lønning og Pligter, om Kaldsret til Skolen, om Skolekassens Midler og naturligvis om Skolens Formaal i det Hele, om Undervisningstid, Disciplin m. m. og om Skolens Inspektion.

Skolehuset bekostes og vedligeholdes af Distriktets største Lodsejer og opføres med 8—10 Fag Bindingsværk; men Bønderne skaffer Ler og Pilevænder til Klining, Halm til Tækning, graver Brønd og indhegner Haven, dog at Husmændene gør Haandarbejdet. Som Inventar skal til Undervisningen indsættes 1 Bibel, 2 store, sorte Tavler, 2 Blækhorn, 2 Linealer foruden Katekismer med dertil svarende Pontoppidans Forklaringer, Nye Testamenter, Davids Salmer, Abc'er og Salmebøger, hvilket udredes

af Skoleklassen, der faar sine Midler fra Bækken*), Tavle-, Bøsse- og Straffepenge (for utidig Optræden i Tingsalen) samt fra Bøder for Udeblivelse fra Gudstjenesten eller Krænkelse af Helligdagsfreden. Penge, der hidtil havde været henlagt til Lysepenge i Kirken, indgik ogsaa i Skolekassen og kunde, hvis det gav Overskud, gives som et Tillæg til Skolelønnen. Efter Forslag af Præsten og Eksamination af Provsten giver største Lodsejer, som Skolepatron, Skoleholderen Kaldsbrev. Skolelønnen fastsættes til 12 Rd., 5 Td. Rug og 7 Td. Byg, der p. t. havde en Ialt-Værdi af 24 Rd., svarende til de kongelige Skoleholderes Pengeløn uden Korn. Men Kornet gjorde for saa vidt Lønnen mere stabil, da denne Del af Lønnen var uafhængig af Rigsdalerens skiftende Værdi. Al Undervisning i Læsning og Kristendom er fri, men ikke fattige Børn betaler 4 Sk. egentlig for Undervisning i Skrivning og Regning, for Skrivning alene 2 Sk. Endvidere nyder Skoleholderen Græsning paa Byens Fæled samt Halm og Hø til Vinterfoder for 2 Køer og 6 Faar og endelig 25—30 Læs Tørv som „Ildebrand“ til Skolen, hvilket alt lignes paa Bøndernes Hartkorn, intet paa Godsers frie Jord eller paa Præstegaarde. For Skoletilsyn var der ingen Smalhals: Biskop, Amtmand, Herredsfoged, Provst, de fornemste Lodsejere i Skoledistriktet samt Sognepræsten har Ret og Pligt til at inspicere. Tilsynet med selve Undervisningen lægges overvejende paa Gejstlighedens Skulder. Af Skoleholderen kræves ad-

*) Bækken: et dybt Fad, der stod ved Kirkedøren, og hvori Pengene lagdes Fastelavnssøndag og Mikkelsdag. Tavle: en lille Kasse med Haandtag, hvori Tavlepengene lægges, naar den ombæres ved Brudevielser, Barnedaab og Jordefærd. Tavlen var flere Steder en Pung med en Stang, og Degnen stak den ind til Menigheden i Kirkestolene. Bøsse: en Daase, smlg. Sparebøsse, der ved Gæstebud gik omkring til alle Gæsterne, som maatte op med en Smaamønt. Til Tider brugtes i Stedet en Tallerken.

skilligt vedrørende et ulasteligt Forhold, og han har Ansvar for Skolens Tone. Hver Prædikendag har han at møde med sine Børn i Kirken for at overvære Prædikenen og Katekisationen.

Skoleforordningen modtoges med en saa stærk Uvilje af Lodsejerne, at Kongen ved Anordninger af 1740 og 1742 gav efter og modererede flere af dens Bestemmelser, saa Godsejerne i flere Henseender kunde indrette Skolerne efter deres eget Skøn. Til Skolehus tog man ofte et gammelt Gadehus, Lønningen afknappedes mange Steder, og Skolepatronen raadede helt over Skolekassens Midler, som det hændte, navnlig for Lysepengenes Vedkommende, at han forvekslede med sine egne. Og Præstens og Provstens Indflydelse ved Skoleholderens Ansættelse forringedes.

Det krævedes, at Skolevæsenet skulde være endelig ordnet inden den 1. Januar 1742, og de fleste Steder paa-begyndtes da ogsaa Undervisningen efter Nytaaret. I Tybjerg Herred indrettedes 6 „Degneskoler“, 3 saakaldte „Nye Skoler“ og 3 „Løbeskoler“ foruden Tybjerg Skole, der nu fuldt funderedes, og den funderede Skole i Skelby, der opfyldte Forordningens Krav, ialt 14 Landbyskoler. „Nye Skoler“ fik her Skoleløn efter Forordningen, men Degnskoleholderne maatte nøjes med Forordningens laveste Takst for Degneskolen, 6 Rdl. og Skolebrændsel. Løbeskoleholderen anvistes som Regel en Gaards Stue til Skoleholdet, fik 6 Rdl. i Løn eller i Stedet fri Kost paa Omgang og et Par Skilling. Løbeskoler fandtes yderst sjældent paa Sjælland. Tybjerg Herreds var de eneste i Præstø Amt. Under Forhandlingerne om Skolevæsenets Ordning for Tybjerg Herred synes Provst *Thank*, Herlufmagle, at have været en daarlig Talsmand. Sognedegnen, der havde samme Virkekreds som Sognepræsten, kunde overalt tilpligtes et Skolehold ved sit Degnesæde, men det ansaas for rimeligt, at Skoleholderen i Annexet hjalp ham *der* med Bylæsningerne mod en nærmere fastsat lille Belønning

af Degnen. Bylæsningen var Degnens ugentlige Katekisation med den voksne Ungdom i hver af Sognets Byer.

Som allerede omtalt gik Undervisningen nu efter Plessens Skoleprincipper, og dette vedvarede, kan man sige, helt og til 1814, da vor næste Skolelov blev til. Der ansattes en Mængde uegnede Skoleholdere eller kun uegnede Skoleholdere, om man vil komme Sandheden nærmere, ofte Udskud af forskellige Samfundsiag og uden Spor af faglig Uddannelse. Skræddere og Skomagere fyldte mest op. De kunde bruge deres Naal og Traad, Syl og Risp, mens de underviste. Men der var jo mange tro og flittige Skoleholdere, der gjorde, hvad de evnede for at opfylde det Krav, der stilledes til dem. Degnene var gennemgaaende de daarligste Skoleholdere. Det var med Uvilje og en Følelse af krænket Værdighed, de traadte over Skolens Dørtærskel for at tage Sæde ved Skolepulten. Oftest holdt Degnen en Karl til Skolegerningen, skulde det være finere, hed det Adjunkt, endnu finere Substitut, naar der ogsaa ydedes Hjælp ved Degnetjenesten, men saa faldt der ogsaa et Skær af Degn over Medhjælperen.

Al Undervisning stivnede i Terperi af Katekismen og Lærebogen. Læsningen forsømtes meget og tillærtes forstandsløs, hvilket Bispevisitatserne noksom vidner om. Skrivning og Regning dyrkedes sjældent eller aldrig. Og naar man erfarer, at der 1806 i Tybjerg Herreds 14 Skoler kun var ialt 34 Børn, der skrev, een af dem endda privat undervist, og ingen, der regnede, undtagen i een Skole, hvorfra det forsigtigt siges, at 8 Børn til Dels dyrkede denne Videnskab, har man Billedet af Christian den Sjettes Skole som en Ruin.

Henimod Aarhundredets Slutning krævede Oplysnings- og Frihedsmændene Skolen frigjort fra Terperiet og Ramseriet og indrettet efter de Principper, som Tidens store Pædagoger praktiserede eller slog til Lyd for. Undervisningen skulde gøres anskuelig og anlægges saaledes, at Barnet kunde leve sig ind til Forstaaelsen under

egen Medvirken. Regeringen nedsatte da Den store Skolekommission af 1789 til at undersøge Mulighederne for en Virkeliggørelse af disse Krav. Allerede i 1791 oprettedes paa Blaagaard den første Læreanstalt for vordende Skolelærere, og flere Smaaseminarier, kaldet Præstegaardsseminarier, fordi de indrettedes i Præstegaarde og lededes af Præster, fulgte efter. Resultatet blev, at der udsendtes smaa Teologer med yderst ringe Uddannelse til Skolefaget.

Som Tiden gik, kølnedes Frihedsmændenes Interesse for Skolen. Og da Skoleloven af 1814 forelaa 25 Aar efter Skolekommissionens Nedsættelse, var dens vigtigste Bestemmelse maaske, at samtlige Degnekald vilde være at nedlægge ved første Ledighed til Fordel for Skolevæsenets Forbedring. En Opfindelse af Biskop Balle, der ikke kunde lide Degne. De gamle Degne var gejstlige Embedsmænd. Degnenavnet skal nu stryges; til hvert af Landets Skoledistrikter udnævnes en Skolelærer og Kirkesanger, der nyder sit Distrikts Degneindkomster, men ikke bliver gejstlig.

Imidlertid havde den skolevenlige Biskop *Balle* paa forskellig Vis søgt at bøde paa de uheldige Skoleforhold. Under Visitatserne opmuntrede og vejlede han Skoleholderen og Børnene ved sin rare Optræden og milde Bedømmelse. Han pyntede sine Visitatsberetninger lidt op og uddelte i Flæng, har man Indtrykket af, Bogpræmier til Børnene for ligesom overfor Omverdenen at faa Elenigheden til at tage sig ud af noget. Ogsaa flittige Skoleholdere søgte han at opildne til yderligere Flid ved Tildeling af Præmie. Men det var som at slaa i en Uldsæk. Skolelønningerne var nu saa lave i Forhold til Pengenes Værdi, at Skolen kun søgtes af Folk, der paa Grund af Alderdom, Svækkelse eller af anden Aarsag ikke duede til andet. Befolkningen havde Øje for Skolens Unytte, og Børnene skyede Skolens kedelige Timer, og den strænge Disciplin for at fremme Udenadslæsningen behagede dem

ilde. Skoleforsømmelserne tiltog saa stærkt, at Skolerne jævnlige stod tomme, ja, saa vidt gik det, at Børn i stort Antal udeblev fra Bispevisitatserne. Da Balle i 1806 visiterede Tybjerg Herred, udeblev 243 Børn. Bonden var fattig, trængte til Børnenes Hjælp, for Hoveriarbejdet var skærpet. Paa Herregaarden sad Skolepatronen og lod Skole være Skole — hvis han da ikke var til Gene for den.

Biskop Balle yndede ikke de moderne Skoletanker, men saa nok, at Skolen ikke løste sin Opgave ved blot at være en Forskole til Konfirmationsforberedelsen. Mens han flittigt rullede Stiftet rundt for at varetage sin beskoppelige Tiisynspligt for Kirke og Skole, sad Provst *Peter Grove Valentin Beyer* hjemme i Tybjerg Herred og tog sig venligt af sine embedsmæssige Forpligtelser. Han var gammel i Gaarde, havde siddet som Sognepræst for Glumsø—Bavelse fra 1738 og været Herredets Provst fra 1755, en rigtig gammeldags rar og ærværdig Præstemand, der var elsket overalt i sin Menighed og i Herredet. „En hæderlig og samvittighedsfuld Herrens Tjener, en kærlig, from Husfader, en duelig Mekanikus, praktisk og nøjagtig“, staar der som Indskrift paa hans Epitafium. Hvert Barn i Herredet kendte ham, og naar han i sin skrumpende Kaleche havde banet sig Vej til Landsbyen og gjort Holdt ved det fattige Skolehus, hilstes han af glade Børnesmil. Traf det sig saa uheldigt, at de smaa Lam sad uden Hyrde, optog Beyer det godmodigt, for Skoleholderen havde jo da ogsaa andet at varetage, om han skulde leve. Men hvad enten Skoleholderen var til Stede eller ej, saa katekiserede Beyer med Børnene, der ikke blev trætte af at se sig glade paa den smukke, ærværdige Mand, selv om det varede i Timevis.

Det er betegnende for Beyer, at han alle Vegne for med Lempe. Han havde Undskyldning rede for Forældre, der holdt deres Børn hjemme fra Skolen: „Det kommer for en stor Del an paa Skoleholderens Flid. En god Præst faar nok Tilhørere, og en flittig Skoleholder faar nok

Disciple.“ Han var eftergivende og henholdende i sine Krav til Skolepatronerne, naar Skolehusene forfalddt. Han hvilede i de gamle Former for Kirke- og Skoleliv. Han sad lunt og godt i sit Præstekald og mente, at Skoleholderne sad pænt i det i Forhold til deres Gerning. Vorherre havde indrettet alt vel for Menneskene; det var, som det skulde være. Paa eet Omraade var Beyer dog en „Foregangsmand“. Han sluttede sig til de saakaldte Menneskevenner eller Filantroper, der efter nogle Pædagogers Lære om at oplære Børnene i et nyttigt Haandelag lod oprette Spindeskoler. Det var en Skuffelse for ham, at Tanken ikke rigtig slog Rod i Tybjerg Herred. I Spindeskolens Hvedebrødsdage affolkedes Skolen virkelig endnu mere. Smaapigerne fandt det saa morsomt at sidde sammen ved de snurrende Rokker, hvorved de fik Afløb for deres naturlige Virketrang. „Det patriotiske Selskab i Næstved“ støttede Spindeskolerne, men herom har Lærer *R. Nielsen*, Næstved, skrevet udtømmende dels i „Vor Ungdom“ og dels i Præstø Amts Aarbog, begge af 1926.

Biskop Balle nævner Beyer som en „grundig, skønt gammeldags Skribent“. Der sigtes vel her paa Beyers „Korte Spørgsmaal til Forklaring over de 5 Parter i Katekismus for Fattige og Enfoldige.“ Balle udsendte jo ogsaa sin Lærebog, og hver Kat synes bedst om sin Killing. Vist er det imidlertid, at Beyers Omsorg for Skolens Lærefag ikke strakte sig længere end til Læsning og Religionskundskab, som han ønskede praktiseret efter gammeldags Mønster. Her følger en Prøve af hans Forklaring. Han har forud fremsat 112 Spørgsmaal om Katekismens første Part, Loven, og er nu naaet til det fjerde Bud:

113. Hvorfor er det Bud, som handler om Lydighed imod vore Forældre, det første Bud i den anden Tavle?
Fordi af alle Mennesker er vi vore Forældre paa den nærmeste Maade forbundne.
114. Hvad befales i det fjerde Bud?
At hædre og ære vor Fader og Moder.

115. Hvilke forstaas her ved Fader og Moder?
Tre Slags Fædre, efter de 3 almindelige Stænder og Stater.
116. Hvilke er disse 3 Slags Fædre?
1) Fædre i Regeringsstanden, 2) Fædre i Lærestanden, 3) Fædre i Husstanden.
117. Hvilke er Fædre i Regeringsstanden?
Konger og Øvrighedspersoner, som har at byde og raade i Lande, Riger og Stæder.
118. Hvilke er Børn i Regeringsstanden?
Alle Undersaatter.
119. Hvilke er Fædre i Lærestanden?
Alle Lærere, som underviser os om Gud og vor Salighed.
120. Hvilke er Børn i Lærestanden?
Tilhørere og Disciple.
121. Hvilke er Fædre i Husstanden?
Forældre og de, som er i Forældres Sted, Madfader og Madmoder og alle, som føder og klæder og opholder os.
122. Hvilke er Børn i Husstanden?
Børn, Myndlinge og Tyende.
123. Hvorledes skal alle disse Børn omgaas med deres Forældre?
De skal enhver i sin Stand tjene, lyde, agte og ære dem.
124. Hvor kan du vidtløftigere se Forældres og Børns Pligter imod hverandre i alle Stænder?
I Hustavlen, som vel er at betænke.
125. Hvad forbydes i det fjerde Bud?
At foragte eller fortørne vore Forældre.
126. Hvad for særdeles Velsignelse lover vor Herre den, som holder det 4. Bud.
Det skal gaa dem vel, og de skal leve længe paa Jorden.
127. Lever de længe, som frygter Gud og holder hans Bud?
Nej, ikke alle.
128. Hvorfor lader Gud undertiden en Gudfrygtig dø tidlig
At han ej skal forføres af den onde Verden.
129. Hvorfor lader Gud undertiden den Ugudelige leve længe?
Fordi han vil give ham Tid til Omvendelse.

Dette maatte læres og tilegnes udenad. Beyer tog Afsked fra sit Præsteembede i 1782, men Provsteembedet beholdt han endnu i 6 Aar indtil sit 81. Aar. Under Studium af Arkivalierne har det været morsomt at træffe hans Søn, Amtsprovsten i Egeslevmagle, en tro Kopi af Faderen.

Regeringen udstedte i 1806 et Skolereglement, iflg. hvilket Bestemmelserne, som ved Skoleloven af 1814 anordnedes for hele Landet, søgtes praktiseret i de østlige Landsdele, hvor der ved Nedlæggelsen af mange fede Degnekald rigest kunde skaffes Midler til Skolevæsenets Forbedring. Der fordredes nu Lærereksamen for Ansættelse i Skoleembedet. Men Seminarierne kunde langt fra forsyne Skolerne. En meget skoleinteresseret Mand, Sognepræsten *Hans Christian Flemmer*, lod saa i 1811 paa sin Præstegaard i Kongsted indrette „Undervisningsanstalten for uannede Lærere i Præstø Amt“. Der var fra 1807 oprettet Amtsprovstier, og nu befalede da Amtsprovsten de gamle Skoleholdere at møde paa Anstalten for hos Flemmer og hans dygtige Assistent, Byens Degn og Skoleholder *Schafte*, at forøge deres Kundskaber og opøve deres Teknik i Skolefaget. Hver halve Uge Sommeren igennem sad de fast paa Anstalten, og hver halve Uge slap man dem løs, for at de hjemme kunde opøve sig i det til lærte. Men det blev sikkert deres Landbrug, de øvede sig paa derhjemme. Selve Kursuset varede altsaa kun at regne for $\frac{1}{4}$ Aar; det gentoges 1812. De lykkelige, der sent paa Efteraaret kom hjem med en Duelighedsattest fra Flemmer, reddede deres Embeder, men vandt næppe mere Anseelse. To Gange ugentligt maatte de gamle Skolefolk fra Tybjerg Herred over Susaaen og trave den lange Vej til og fra Kongsted for at opnaa dette. Ikke seminarieuddannede Ansøgere til Skolekald i Præstø Amt maatte skaffe sig Duelighedsattest fra Flemmer, der skildres som „godmodig og velvillig, kraftig, begavet og saare virksom.“ Jvf. Ringsted og Alsted Hds. Skolehistorie.

Eftervirkningerne fra Krigen 1807—14 hindrede Skolelovens snarlige Gennemførelse. Skolerne overfyldtes af Børn nu, da strængere Regler gjaldt for Skoleforsømmeiser, og gav ret Spillerum for *den indbyrdes Undervisning*. Denne pædagogiske Sot, der fra Begyndelsen af Tyverne hærgede hele Landet, sprang som alt andet, godt eller

daarligt, sent over Susaaen. Den kunde ikke trives i Tybjerg Herreds snævre Skolerum med de ringe Lærere. Kun i Herlufmagle slog den lidt an kort før 1830. I Næstved Købstad indførtes den nogle Aar tidligere. Den berømte Skolelov af 1814 imødekom alt for ringe Pædagogernes Krav til Skolen. Nogle af de bedste realiseredes ikke før Skoleloven af 1937 — halvandet Hundredaar efter, at de var fremsat! Den danske Skole begyndte som en Fattigskole, blev en Almueskole og er nu en Folkeskole, i hvilken Børn fra alle Samfundsklasser mødes. Skolens Folk skiftede ca. 1700 Titel fra Skolemester til Skoleholder, i 1800 lød det Skolelærer, fra 1900 hedder det officielt Lærer.

Tybjerg Herred havde i 1830 ialt 16 Landsbyskoler med ca. 1100 Børn og 16 Lærere, af hvilke 6 havde Lærer-eksamen, 3 Studentereksamen, mens 7 var ustuderede. I 2 Pastorater var Degnekaldene endnu ikke nedlagte.

Der er ganske undtagelsesvis i det efterfølgende givet Plads for et Par Smaatræk fra Folkemunde. Folkeminderne udgiver sig jo ikke for at være historisk korrekte, men de afslører ofte Tidens Kulør og Særegenhed paa en munter Maade, uanstødelig, fordi ingen tager dem bogstaveligt.

I. NÆSTVED SKOLEVÆSEN.

Haandværkere, Handelsfolk med flere maatte jo ogsaa i gamle Dage kunne læse, skrive og regne i hvert Fald saa meget, at de evnede at skrive en Regning, lægge et lille Overslag eller lignende. Og der var da ogsaa i de fleste Købstæder om ikke en Skole, saa dog een eller flere Skolemestre, der holdt Læseskole, hvor der undervistes i Dansk og Religion, eller Skrive- og Regneskole, hvor der lagdes Vægt paa Skrivning og Regning. Men al Skolegang var for saa vidt frivillig.

Det første Lovbud om tvungen Undervisning findes

i Fattigloven eller Forordningen af 24. 9. 1708, hvorved det tilpligtedes Bystyret at bekoste de Fattiges Undervisning i Læsning og Religionskundskab. Det skete saa ogsaa i Næstved. Fra 1732 lededes „Næstved Byskole“ af cand. phil. *Hans Olufsen Holm*, der lønnedes af Byen med 25 Rd. aarligt + 2 Rd. til Brændsel, i haarde Vintre 4 Rd., men af ikke fattige Børn maatte han tage ugentlige Skolepenge, nemlig henholdsvis 2, 3 eller 4 Skilling, eftersom Barnet lærte at læse, tillige at skrive og tillige at regne. Men der fandtes i Byen ogsaa en „Pugeskole“*), o: en privat, ikke autoriseret Skole, hvortil Byfolkene yndede at sende deres Børn, fordi Skolemesteren *der* tog lempeligere paa Skolegangens Stadighed, Skolepengene, Skoletugten og Skolelærdommen, navnlig de tunge Lærdomme i Katekismen og dens Forklaring ved Pontoppidan samt de endeløse Katekisationer. Og det var et stort Plus for mange, at her var man fri for Omgang med Fattigbørnene. Holm havde derfor kun forholdsvis faa betalende Børn i sin Skole, og nogle af dem udeblev om Lørdagen, da Skolepengene skulde falde. Sognepræsten fordrede den ulovlige Pugeskole nedlagt, men Forældrene holdt paa, at deres Børn ikke kunde tvinges til at søge Skole hos Holm, der ikke nød Anseelse i Byen som Skrive- og Regnemester. „Nu er det sandt,“ siger Præsten i 1739, „at hans Skrift er ingen færdig og løbende Skrivehaand, skønt Bogstaverne er rene og tydelige“, men han kunde nok lære Børnene saa meget, „som her i Byen kunde udkræves“.

Næstved havde som alle andre Købstæder en latinsk Skole, hvortil ogsaa en Del af Ungdommen søgte. I disse Skoler lød det danske Sprog jo sjældnere, men i Smaa-byernes latinske Skoler, hvis Elevantal ofte var ringe, kunde man nogle Steder finde et Hold Børn, der kun undervistes paa Dansk. Saaledes var det 1738 i Store He-

*) puge: skrabes sammen. Pugeprædiker: en Prædikant, der søger Fordel, Pugeskole, senere Pogeskole for smaa Børn.

dinge, hvor der endnu ikke, trods Paabud, var nogen dansk Skole, men i den latinske Skole lærte 13 Børn Dansk, og 4 havde begyndt at lære „lidet Latin“.

Rektorembederne var forbundne med Degneembederne; Rektorerne var til Stede ved Gudstjenesterne m. m., men det var gerne en af Hørerne, som gjorde Degnetjeneste, og Skolens Børn sang for. Ved Forordning af 17. April 1739 nedlagdes Næstved latinske Skole, og ved Reskript af 9. Okt. s. A. oprettedes i Stedet for en „Dansk Kristendoms Skole“. Begge Kirkernes Degnekald med Offer og Accidentser, og hvad Rektor fik af Byen og Kirkerne henlagdes til Skoleholderens Løn. Af et lille Stykke Jord udenfor Mølleporten nød Skoleholderen 1 Rd. i aarlig Leje. Iøvrigt gik Latinskolens Kapitaler til Vordingborg latinske Skole. Rektoren havde været Degn baade til St. Peders og St. Mortens Menigheder. Ved St. Peders Kirke udførte Rektoren selv Degnetjenesten, men i St. Mortens fungerede første Hører. Ogsaa Bylæsningerne og de offentlige Katekisationer med den voksne Ungdom hørte til Degnetjenesten.

Under 21. Januar 1740 udnævnte Biskop *Hersleb* Latinskolens første Hører, cand. theol. *Christian Ungelriis Hersom*, f. 1713, til dansk Skoleholder for Næstved By, Odderup og Grimstrup samt Kordegn ved begge Byens Kirker. Rektor *Otto Rhud* forflyttedes til Slagelse Skole, hvor han senere blev Rektor. Et Par Aar efter forflyttedes Holm til Herstedøster Skole, hvorfra han forfremmedes til Degn for Ramløse—Annisse. Latinskolens Bygning anordnedes til dansk Skole. Den bestod af 5 Fag Grundmur, 2 Etager høj, hvoraf nederste Etage var Skolestue paa 4 Fag og Forstue 1 Fag. Paa anden Etage fandtes 2 gode rummelige Værelser og Køkken til Vaaningshus for Substitutten. Ved Skolen er et lille Stykke Haugejord til Kaal, skrives i 1789. Men Kordegn *Herslev* boede i sit Ejendoms Hus.

Endnu i 1742 var Byens ordinære Skole ikke flyttet

til „*Peder Syvs Hus*“, men det synes at være sket Aaret efter. Der var meget at bringe i Orden, og man forha- stede sig ikke. „Det er højlig fornødent, at der sker en Forandring med Skolehuset“, skriver Sognepræsten 1740. Et Par Skillerum burde flyttes — det, der „afdelar tvært over Skolens Mesterlectie (o: øverste Klasse) fra de andre Lectier, maa nedtages, og om Forordningen om de danske Skoler paa Landet følges, oprejses igen til et Skille- rum langs ned ad Skolen, at Drengene kan sidde paa den ene, Pigerne paa den anden Side.“ (Det stod nemlig i Skoleforordningen af 23. 1. 1739, at et Tral- eller Gitter- værk skulde saaledes opsættes, med Dør og Nøgle, saa at Dreng og Piger hver kan sidde for sig og ej løbe sam- men, om end Skoleholderen gaar ud af Stuen). Bordene og Bænkene, der hidtil havde staaet til Tjeneste for Latin- skolens Disciple, var gamle og ubekvemme til smaa Børn, og de var stærkt forskaarne af de nævenyttige Gutter. Andre maatte sættes i Stedet. „Madam salig Gambs (En- ken efter næstsidste Rektor) har de Værelser, som til- forn har tilhørt Rektor. Udgangen til Gaarden er beta- gen, saa der maa gøres en Dør paa Skolemuren, endda der er og ikke noget Locus privatus uden det, som Ma- dam Gamb tilholder sig, da de faa Disciple, som er komne i denne Skole, maa gaa ud paa Kirkegaarden, hvilket er vel baade usømmeligt og utilladeligt.“ Gulve og Vinduer trængte til Reparation.

Ogsaa Kordegn Hersom ønskede en Del Forandringer, hans Tjeneste vedrørende. Han fremhævede, at Børnene formedelst Kirkernes Opvartning saa meget maatte for- sømmes, da der hver Formiddag Kl. 8 og hver Eftermid- dag Kl. 2 holdes Bøn i St. Peders Kirke, hver Tirsdag Formiddag fra 10—11 katekiseres i begge Kirker, hver Onsdag Formiddag gaar med Kirketjeneste i St. Peders Kirke, hver Fredag Formiddag ligesaa i begge Kirkerne, hvortil de smaa, som først begynder at læse Abc, ikke kan medtages de fleste Tider for Kulde, Regns, Urengangs

og andre Aarsagers Skyld. Han ønskede derfor, at Skoleholder Holm skulde oplære Smaabørnene, indtil de kunde begynde at skrive og regne. Han var dog forberedt paa, at Forældrene som hidtil vilde blive „vrangvillige, egen-sindige og forsømmelige med deres Børns Skolegang.“ Endvidere burde Magistraten efter Præstens Forslag fastsætte de ugentlige Skolepenge og lade dem opkræve, naar de ikke faldt rettidigt. Hersom ønskede ogsaa ansat „et skikkeligt Fruentimmer for de mindste, dog kun for visse Folks: Købmændenes og deres Børn, som er over Borgerstanden, thi ellers skal vel alle mene at have Frihed til at hensætte deres Børn til et saadant Fruentimmer, og dermed fornærmes Skoleholderen“ (∴ han taber Skolepenge).

Kordeggen hævdede, at da „der dog undertiden skal synges for Lig, og man dertil efter Skik og Sømmelighed skal have sortklædte Disciple,“ burde Kirkens tredie Tavle som hidtil anvendes til at faa sorte Vadmel- eller grove Klædes Kjortler og Strømper for 6 Disciple, hvilke Kjoler og Strømper skulde være i Skoleholderens Bevaring og ikke oftere bruges end ved Ligbegængelse ..., saa og stedse nogle Disciple udkræves ved Sangen og Opvartningen i Kirkerne.“ Endelig krævede Hersom indkøbt til Skolen: 1 Bibel, nogle Salmebøger, Evangeliebøger, Katekismer, Forklaringer og Abc'er, og et Par Rigsdaler burde overlades Skoleholderen til at anskaffe Papir, Blæk, Penne og Regnetavler for de aldeles fattige Børn. „Ildebrand“ at bekoste af Byen.

Kun faa af Hersoms Forslag modtoges med Velvilje, og han maatte holde Substitut til Skoletjenesten og Degnetjenesten ved St. Mortens Kirke. Af Substitutter nævnes først *Jens Balling*, Stud., der 1751 forflyttedes til Fensmark Skole, og derefter *Jacob Topp*. Den 2. Juni 1745 visiterede Biskop Hersleb: Sjæleregisteret*) St. Peders

*) Sjæleregister: Navne paa alle ugifte over 6 Aar.

Sogn bestod af 152, St. Mortens af 121. Præsten til St. Peders Sogn, Hr. Jens Winther Kisbye prædikede over Psalme 119, 9, ret godt og opbyggeligt. Kordegn Hersom hans Mandtal af Skolen bestod kun af 26 Børn. Ungdommen var som sædvanligt i Købstæderne meget ulige, nogle forunderligen vankundige, fordi de ej møder til Læsning. De i sidste Aaringer konfirmerede vare bedre øvede, især syntes de af St. Mortens Menighed at have tilstrækkeligere Kundskab. Skolebørnene vare og ganske lidet øvede, som blev erindret. Husbonderne ganske alvorligen formandede at holde deres Tiende til Katekisation, da de nu selv kunde høre Forskellen og se, at det ikke var Præsternes Skyld, da de flittige var vel underviste. Begge Menigheders Kirkebøger blev eftersete og itegnede, saa og Kirkerne, som fandtes vel holdte vedlige. Der var intet at klage*). Kapellanen blev erindret om sin Stridighed og Urolighed: *Vis**)* 1751: ... Det var godt, hvis Kapellan Niels Haar Wegner ikke til Utide var for lempfældig, hvorved han drager Ungdommen til sig, som behøvede mere Undervisning. Skolebørnene er forsynede med en tro og flittig Skoleholder Jacob Topp og har profiteret godt af hans Manuduktion.

Det stod stadigt daarligere til med Skolegangen. Nogle Forældre „vil plat ud intet efter alle Paamindelser lade deres Børn gaa til Skolen ... , og naar de foreholdes, at de ikke har ladet Børnene søge Skole, ofte til deres 13. og 14.

*) Bispem spurgte altid Menigheden, om man havde noget at klage over Lærerne, ɔ: Præst, Degn og Skoleholdere. Som Regel tav Menigheden.

***) Forkortelser i Teksten: ffl. eller ffls.: forflyttet eller forflyttedes. Lx. Lærereksamen. Vis. Visitats ved Biskopperne Hersleb indtil 1751, Harboe indtil 1783, Balle indtil 1807, Münster indtil 1830 og Mynster fra 1834, som Regel citeret helt saavel for Kirke som for Skole indtil 1799, fra 1800 i Uddrag. Münster gav Skolen Karakterer i Rækkefølge: Læsning, Skrivning, Religion og Hovedregning.

Aar, hvor de da vil faa Konfirmation fra, har jeg af nogle under fire Øjne faaet det Svar: at kunde de ikke faa dem frem hos mig, kunde det ske hos andre og i et andet Sogn. Andre lader deres Børn Dan og Van gaa i Skolen uden Bestandighed, i et helt Aar knap en Maaned tilsammen. De lader deres Børn gaa i de saakaldte Pugeskoler efter en ringe Akkord for deres Undervisning, men faar og ringe eller i det mindste slet Undervisning ... Skoleholderen bør ej have Skylden, naar de ej er hos ham“, skriver Sognepræst *Jacob Haagen* til St. Peders i 1756 til Bispen.

Af Degn Hersoms Substitutter nævnes endvidere *Oluf Knudsen Normann*, 1763—73, f. 1737, som forflyttedes til Vejlø Skole og blev tillige Birkeskriver, hvortil han egnede sig vel, da han havde „anvendt sin meste Tid til Pennens Øvelse.“ *Mathias Andersen Ditzel*, 1773—84, Stud., rejste til Præstø, hvor han fik Lundegaard i Fæste og forrettede Skoletjenesten for Byens Kantor. Han kunde ikke leve af Skoletjenesten og lod i Næstved falde en Ytring om, at „en dansk Skoleholder og en Ulykkelig er Synonyma.“ Udtalelsen faldt Herredsprovsten Beyer for Brystet: „Det er ikke vel talt. Der er mange Skoleholdere, som lever vel og fornøjet, endskønt de har liden Indkomst. Ditzel er ikke dansk Skoleholder, thi Kordegnen er Skoleholder, men han er i Skoleholderens Kondition og Tjeneste, og vilde han ikke have den Kondition, saa fik han som Student vel en anden.“ Ditzel blev efterhaanden mæt af Landbruget og søgte i 1795 tilbage til Næstved, men uden Held. *Christian Jochum Solbjerg*, Korporal, † 1789 som tilforn Adjunkt hos Chr. Hersom ved Skole og Kirke i St. Peders. Imidlertid havde Kirkens Klokker, *Preben Bagger*, modtaget Skolen, som han muligvis beholdt til sin Død i 1795.

Skolegangen forsømtes endnu yderligere. Ved sit Skolebesøg 1784 fandt Provst Beyer kun 20 Børn i Skolen. Skrift eftersat, kunde lovlige stave og nogenledes læse

i Bog. 4 Fag maadeligt til Skolen. Inventar af ingen Betydning.

I Næstved er kun een Skole, 299 Børn, hvoraf 178 i St. Peders Sogn. Substituten faar 20 Rd. og nyder de faa Ugepenge. Det oplyses iøvrigt til Den store Skolekommission af 1789, at det havde været gammel Praksis, at ethvert Barn, som har søgt Skolen i forrige Tider, gav et Læs Brænde eller Tørv til Skolen, men nu var det i nogle Aar næsten ophørt. Pugeskolerne florerede, men var ikke til at komme til Livs, fordi Degneskolen langt fra kunde rumme de mange Børn. Provst Beyer ønskede, at hvert af de 2 Sogne fik sin Kordegn og Skoleholder. Men det kunde jo ikke ske før ved Hersoms Afgang. I St. Peders Sogn var den gamle Skole paa St. Peders Kirkegaard tjenlig baade til Skole og Bolig. Og i St. Mortens Sogn fandt man vel nok et frit Hus til en Kordegn og Skolelærer.

Biskop Balle holdt for første Gang Visitats i Næstved 1785. *St. Mortens Sogn*: Voksne og Børn udviste al ønskelig Kundskab. Den var forsamlet med fornuftig Skønsomhed. Mange smaa havde erhvervet sig en saa udførlig og vel sammenhængende Kundskab i Bibelhistorie, at jeg næsten ikke har fundet noget paa andre Steder, som kunde dermed sættes i Ligning. Sognepræsten Hr. Professor Bast er en Mand af Videnskaber, som tænker vel og har Sproget i sin Magt. Hans Foredrag var grundigt, lærerigt, vel sammensat og røbede megen Tænksomhed. Han er en meget duelig og tillige formedelst sin moralske Karakter agtværdig Mand. Hans Omgang er iblandt Høje og Lave til Velbehag og skaffer ham Agtelse. — *St. Peders Sogn*: Saasom det falder naturligt i Købstæderne, kunde det her vel gaa an. Adskillige viste god Indsigt og megen Færdighed. Sognepræsten Hr. Holm er ingen Mester paa sin Prædikestol, men heller ikke en Stymper. I et jævnt og opbyggeligt, vel sammenhængende Foredrag forklarer han de hellige Sandheder ganske rig-

tig og til Nytte. *Vis.* 1788: ... *Næstved Byskole*. En god Del Børn var forsamlede. De læste for det meste ganske vel i Bog og kunde tillige med skikkelig Forstand gøre Rede for deres Børnelærdom. Nogle vidste lidet af den bibelske Historie. Kordegn Hersom, som tillige er Skoleholder, katekiserer ganske vel. Klokker Bagger, som ogsaa læser for Børn, kan ret godt komme dermed afsted. Hospitalet i Næstved befandtes at være i skikkelig Stand. Alle blev tilspurgte, om noget var at andrage, men ingen havde noget at klage.

En af Næstved Bys Privatskoler lededes en Tid af cand. theol *Niels Bützow*, en mislykket Søn af Stiftsprovst B. Det er sandsynligt, at han en Tid vikarierede for Klokker Bagger i dennes Svaghedstilstand. Niels Bützow var en Person, man lagde Mærke til i hans Gøren og Laden. Han havde ført en omflakkende Tilværelse, men i 1769 slog han sig endelig ned i Spjellerup Skolekald for ad den Vej at vinde frem til et Degnekald. Syv Aar efter forflyttedes han til den danske Legatskole i Faxe, hvortil der laa nogen Avling. Embedet var for en ugift, men han fik Lov til at gifte sig for et faa en Medhjælper i Landbruget og dermed bøde paa sin forvirrede Økonomi, der dog yderligere tiltog. Præsten i Faxe betegnede ham 1780 som „en urolig og slet kvalificeret Person ... Kunde det ske, jeg snart slap ham, vilde jeg meget glæde mig paa Skolens Vegne.“ Det var nemlig rygtet, at Niels Bützow kunde vente at blive befordret til et Præstekald paa Fyn. Han havde ellers udtalt, at han var bange for at søge Præstekald. At dømme efter hans højtravende Skrivelser, ved hvilke han søgte at tiltigge sig Forfremmelse og i svulstig Stil strøede ud af religiøse Vendinger, var det snarere nogle mørke Punkter i hans Ungdomsliv end Blufærdighed eller religiøse Skrupler, der herved gav sig til Kende, jvf. Johs. C. Jessens Flakkebjerg Hds. Skolehistorie. Ved Juletid 1780 begav han sig til Næstved, „hvor han af Sognepræsten skal være antaget

til at forrette Aftensangs Prædikener.“ Kort Tid efter fik han Lille Næstved Skole, hvorfra han 1789 kom til Næstved, hvor han nu ligesom tidligere ude fra Landsbyen prædikede om Søndage og ved Aftensang under Præsternes Forfald, men iøvrigt holdt Skole.

Efter Klokker Baggers Død i 1795, og efter at Hersom samme Aar havde kvitteret mod en aarlig Pension, stor 20 Rd. af Embedet, deltes Næstved i Henhold til Reskript af 18. 1. 1793 i 2 Skoledistrikter: St. Peders og St. Mortens, hvert med sin Kordegn, Klokker, Bedemand og Skolelærer. Hersom flyttede til Lidemark, hvor en Søn var Præst, og her døde han 1799, 86 Aar gl. En Datter var gift med Præsten Bendix Holm i Næstved. *Morten Plov*, f. 1764, Søn af Degnen i Kauslunde og Lx. Blaagaard, fh. Stavreby Skole, udnævntes 6. 12. 1795 til St. Peders. Niels Bützow følte sig meget krænket over, at han som gammel Attestatus var bleven forbigaaet. Under 6. 2. 1796 kaldedes *Lauritz Frederiksen Serritzlev*, Lx. Blaagaard, fh. Lærer ved Militærskolen i Odense, til St. Mortens Sogn. Men her havde man endnu ingen Skolebygning. Samme Efteraar kunde Sognepræsten *Rasmus Fog* dog meddele Biskoppen, at der var skrevet Købekontrakt paa et Hus til Skole, og at Købet var approberet, Borde og Bænke bestilt. Han havde tænkt sig, at Skolen kunde aabnes Søndag den 13. Nov. „ved en Slags Højtidelighed, og Huset ved en Tale indvies til det bestemte Brug ..., men det fordrister jeg mig ikke til, før jeg har indhentet Deres Højærværdigheds (Resolution), at Huset bestandigt skal blive et Skolehus for St. Mortens Sogn.“ Serritzslev forflyttedes i 1800 til Øster Egesborg Degnekald, og i hans Sted kaldedes Kirkens Organist, *Frants Henrik Striboldt*, f. 1767, Søn af Skoleholderen paa Svinø, ust., men han fik først 2 Aar efter Kordegn-, Klokker- og Bedemandseembedet ved Klokker Næss' Død. Han gjorde sig fortjent ved i en lang Aarrække at holde Søndags-skole i Skrivning og Regning for unge Haandværkere.

Ved Bispevisitatsen i 1800 vikarierede *Afred Blom* i *St. Mortens Skole*. En stor Mængde Børn var forsamlet og deriblandt adskillige, som havde privat Information. De fleste svarede med Færdighed og Forstand af Lærebog og Katekismus, vidste og noget af den bibelske Historie og læste godt i Bog. En Del regner og skriver. 38 Bøger uddelt. Blom underviser meget vel og fortjener at anbefales. — *St. Peders Skole*: En Del Børn, som havde privat Information mødte, og disse svarede godt af Lærebog og Katekismus samt læste vel i Bog. Dog maatte Erin-dring gøres om at dyrke Hukommelse og lære udenad, hvad der var blevet forklaret, thi ellers, som daglig Er-faring viser, forvirres Begreberne, og den bedste Indsigt svinder hasteligen bort. De ordentlige Skolegængere var faa, og megen Forsømmelse havde fundet Sted, fordi man-ge Borgere ikke vilde skaffe det Læs Brændsel til Skolen, hvortil de har forpligtet sig. Jeg gjorde mundtlig Erin-dring der imod og skriftlig til Skolejournalen. Nogle sva-rede taalelig af Lærebog og Katekismus, læste vel i Bog, men flere var slet og læste slet i Bog. 26 Bøger uddelt, mest til de private. Plov er Seminarist. Om han ikke viser retskaffen Fiid eller ikke bruger (sine Evner) lader jeg staa hen. Men Frugterne var maadelige. *Vis.* 1806. *St. Peders Skole*: 13 udeblev. De fleste skrev, ca. 10 regnede, lidt Geografi efter Landkort. *St. Mortens Skole*: Alminde- lig skriver, mange regner, Geografi af Europa. — *Vis.* 1808: Der er 2 danske Skoler, hver i sit Sogn. *St. Peders Sogn*: 70 Børn. Skolestuen er temmelig rummelig og luf- tig. Skolebygningen ny og god. Jeg savnede paa Lektions- tabellen*) Undervisning i Geometri og Sprog ... Børnene

*) Timeplanen:

- 8 — 9½. Læsning udenad og indeni af Lærebog, Katekismus og Abc.
- 9½—10½. Regning og Læsning indeni.
- 10½—11½. Læsning og Forstandsøvelser af Rochows Børneven.
- 2 — 3½. Skrivning og Læsning indeni, Katekismus og Abc.
- 3½— 4½. Regning, Læsning, Lærebog, Katekismus og Abc.
- 4½— 5. Foredrag og Katekisation af Lærebog (ved Hr. Holst).

regnede. Jeg saa en Regnebog, hvori endog Selskabs- og Kæderegning var indført ... *St. Mortens* Sogn: Skolestuen er et mørkt Værelse, upaatvivligen en Levning af en Klosterbygning. Der var kun faa Børn, 36 skulde være der; de istemte en Koral, ret godt. Overalt fandt jeg baade her og i Vordingborg og Præstø Haandskriften forsømt. Bøger havde Skolen ikke. I Vordingborg havde Læreren selv adskilligt brugbart. Derimod har Næstved et Læseselskab, for det meste bestaar dets Samling af tyske Romaner. Inden jeg forlod Næstved, bivaanede jeg der en Eksamens Begyndelse (ved Sognepræst *Holst*). Han eksaminerede Børnene selv, og de svarede med megen Færdighed og Lyst. Det var i almenyttige Naturkundskaber, han eksaminerede dem. — Selskabs- og Kæderegning, o: sammensat Reguladetri og Delingsregning.

Efter at Plov i 1810 var forflyttet til Buddinge Skole, og i Stedet ansat Student *Christian Ussing*, virkede denne og Striboldt her indtil deres Død, henholdsvis 1829 og 1842. *Christian Handrup*, der fødtes 1797 i Lille Næstved Skole, og ved hvis Daab en Major, en Majorinde, en Geheimeraad og en Kammerherre stod Faddere, havde Lx. fra Brahe Trolleborg Seminarium, vikarierede mod Slutningen for den svagelige Ussing, konstitueredes efter dennes Død og kaldedes endelig et Stykke op i Trediverne. Striboldt hædredes 1817 med Sølvkorset. De 2 Skoler forenedes i 1819 til *Næstved Borgerskole*, men Kancelliet saa i mange Aar igennem Fingre med, at det ikke realiseredes. *Vis.* 1828: Skolehus i St. Peders meget godt, 108 Børn, mg. ug. mg. St. Mortens Skole er solgt. Nu skal en ny Bygning indrettes for begge Skoler. Sagen er til Kancelliets Resolution. St. Mortens Lokale er alt for indskrænket, 130 Børn, g. mg. mg. tg. Til en ordineret Kateket haves formentlig intet Middel til Lønning (nemlig som Førstelærer ved Borgerskolen, saaledes som det nu var Skik i Købstæderne. J.)

Det varede endnu en god Tid, før de 2 Skoler, som

laa umiddelbart op til hinanden, henholdsvis paa St. Peders Kirkegaard og i Købmagergade, forenedes til een samlet Gaard. Man havde ingen fast, approberet Skoleplan, men fulgte med Kancelliets Tilladelse en midlertidig, indtil Omstændighederne gjorde det muligt at indføre en fast. *Vis.* 1837: Borgerskolen, temmelig stort, ret godt Lokale, hvori ogsaa Lærerne har Bopæl. Skolen har 2 Lærere, 192 Børn i 3 Klasser.

II. SKELBY SOGN

1. *Skelby Skole.*

Overkammerherre *Carl Adolph v. Plessen* funderede ialt 14 Skoler paa sine Godser i Sydvestsjælland: Førslev, Kastrup, Harrested, Fuglebjerg og Fodby Gaarde. Ved Fundatser af 19. 10. 1724 og 21. 4. 1726 stiftedes henholdsvis 5 og 3 Skoler, og senere kom 6 til. Skolerne af 1726 opførtes i *Skelby*, Tokerup (Holløse) og Karrebæk. Af Gavebrevens Ordlyd skal her fremsættes følgende:

... Som det er det evige Liv at kende den eneste sande Gud og den, han udsendte, Jesum Christum, og denne saliggørende Kundskab ... derfor i alle Mennesker fra deres spæde Aar og Ungdom bør indplantes, saa har jeg ... nye Skoler ladet indrette, hvori jeg den Ungdom, med hvilken Gud mine forbemeldte Godser velsigner, udi Guds-frygt og den rene evangeliske Lærdom vil have undervist. Skolehusene, nyopførte, bestaar af 7 Fag Egebindingsværk, Straatag, Skorsten; til hver Skole er henlagt en Kaal-hauge ... Bønderne skal vedligeholde Grøft og Gærde om Haugen, og Huset med Ler og Langhalm, men Fundator Bygningen, og Skoleholderen foretage Smaareparationer ved Vinduer, Dørbeslag m. m. Skoleholderne skal være veloplyste og funderede i deres Kristendom, kunne undervise i det rene danske Tungemaal og skrive nogenlunde, være gudfrygtige, ærlige og uberygtede. Naar et saadant Subjektum anholder om et Skoleembede, skal han eksami-

neres af Sognepræsten og meddeles Kaldsbrev af Stedets Herskab. Skoleholderen skal oplære Børnene til Guds-frygt, begynde og slutte Skoledagen med Bøn og Sang, lære Børnene at bede og ret at kende Gud saa og at vide og forstaa deres Katekismus og læse perfekt i Bibelen. Han skal traktere Børnene lempeligt og foregaa dem med et godt Eksempel. Børnene skal flittigt søge Skolen, item alle Søn-, Fest- og Prædikendage udi Kirken lade sig in-formere. Og som Anordningen aiene sigter til at ind-plantte Ungdommen den sande Guds frygt og sande Kri-stendom, hvortil Skrive- og Regnekunsten ikke egentlig hører, men derved kun Tiden spildes, saa skal Skriven og Regnen ikkun agtes som et tilføjet Værk; men findes nogle dertil *capable ingenia*, kan dem og derudi forhjælpes. Skoleløn 30 Rd. + 10 Rd. til Lys og Brændsel. Sogne-præsten skal besøge Skolen mindst 4 Gange aariigt og 1 Gang aarligt afholde Eksamen sammen med Herskabet. — Mine Arvinger og Efterfølgere skal iagttage Foundationen som en evig uryggelig Indstiftning, ... saafremt de sig ikke selv Guds Fortørnelse og den kristelige, retfærdige Øvrigheds Straf derover vii tildrage. Fundatsens Bestem-melser skal opføres i alle Købekontrakter og Skøder. — Fundatserne var undertegnede paa Vemmetofte, hvor Ples-sen residerede som Overkammerherre hos Frederik d. Fjer-des Søsken, Prins Carl og Prinsesse Hedevig Sophie. Fra 27. 2. 1739 forbedrede han Lønnen med 12 Rd.

Skelby Skole lagdes paa Skelby Bys Gadejord. Bygge-grunden 64×20 Alen. Skolelønnen ændredes ved Udskift-ningen til 46 Rd. ialt, 1½ Fv. Brænde, 17 Læs Tørv, Jordepenge 6 Rd. 2 Mk. og en Jordlod paa 14 Skæpper Land. Skoledistriktet omfattede Skelby, Naaby og Ul-strup Byer, alle under Førslevgaard. Andre Lodsejere i Distriktet maatte fra 1739 betale 1 Rd. af hver Gaard til Skoleholderen.

Om Skelby Skoles første Lærer fortæller Kirkebogen: Den 30. Marts 1729 jordedes paa Skelby Kirkegaard for-

rige Skoleholder i Skelby, *Jens Sørensen*, som paa Vejen fra Næstved om Aftenen den 16. Februar næst afvigte kom af den rette Vej paa Aaen imellem Naaby og Eng-have og der i Aaen uforgrundet omkom, siden efter lang Tids Søgen blev Legemet fundet og optaget paa Gunderslevholms Bønders Grund den 20. Marts, 53 Aar gl. *Michael Jochumsen Fange*, 1729—33, f. 1703, Stud. Slagelse, ffls. til Jungshoved Skole, senere til Skibbinge Degnekald. Om *Daniel Jastrau*, f. i Danzig 1777, Løjtnant, noterer Præsten, at han med Berømmelse havde tjent Skelby Skole i 30 Aar indtil sin Død. Han var en dydig, gudfrygtig, meget brav Mand, besad gode Videnskaber i Geometri og førte i alle Ting et eksemplarisk Levnet. En af hans Sønner blev Skoleholder i Reinstrup og senere Degn til Førslev. *Vis.* 1751: Magister Hans Hansen, en lærd og redelig Mand, prædikede godt over Efesus 2, 10. De Børn, som informeredes af en Skoleholder Jastrau, som tilforn har været Løjtnant, er ypperlige, og bør denne brave Mands Troskab billig roses. En god Del af de Voksne svarede og til Fornøjelse. Degnen for adskilligt tiltalt. *Lars Birkedal*, 1763—69, f. i Herlufmagle, Søn af Skomager Niels Larsen, Stud. Frederiksborg, ffls. til Hammer Skole og derfra til Hammer—Lundby Degnekald. En Broder nævnes under Heriufllille Skole, en Søn blev Godsinspektør paa Nordfeld, Møen, og Far til den bekendte Valgmenighedspræst Vilhelm Birkedal. *Lars Jensen Brehmer*, 1769—83, f. 1743, cand. theol., ffls. til Jyderup—Holmstrup Degnekald. Han var første Gang gift med Gartnerens Datter paa Gunderslevholm, anden Gang med Enken efter Nic. Voigt, Førslevgaard. *Christian Reinart*, 1783—1806, f. 1719, † 1816, f. i Holsten, oprindelig Berider, fh. Skoleholder i Træløse, fratraadte Skelby Skole for at blive Skovfoged i Karrebækstorp. Han ægtede 1775 Skoleholder Lerches Enke af Menstrup. Ved hans Tiltrædelse bestod Skolens Inventar af 1 Bibel, Arndts sande Kristendom, 4 Testamenter, 1 Bibelhistorie, 5 Pontoppidans Forklaring

til Katekismen, enkelte nye og gamle Salmebøger, 2 Borde og 4 Bænke.

Biskoppen noterer 1788: Provst Hansen kan passere som en for Almuen opbyggelig Prædikant. Han er en god Mand og har i den senere Tid grebet sig mere an end tilforn. Katekisationen er just ikke mesterlig, men dog til Husbehov. Degn Flackebjerg var tilforn en Dranker, men skal nu være blevet skikkelig. Hans Sang vil ikke sige meget. Men i at katekisere viser han Færdighed. Menigheden havde intet at klage over Lærerne (3: Præst, Degn og Skoleholdere). I *Skelby* Skole læste Børnene vel i Bog. De manglede heller ikke alt Begreb om deres Børnelærdom. Dog udfordres dertil mere Anvisning, som blev givet. 6 Bøger fik jeg uddelt. Reinart anvender Flid, er lærvillig og kan blive ganske duelig. I *Træløse* Skole havde Børnene et ganske taaleligt Begreb om det, som var lært, og de flittige kunde godt læse i Bog, men deres Antal var ikke stort. Forsømmelse havde megen Overhaand. Men Skolebygningen, tilhørende Hr. Geheimekonferensraad Wedel, er ogsaa i yderste Forfald. Jeg maatte forføje mig med Børnene i en anden Mands Gaard — Erindring desangaaende er med Stiftamtmandens og min Foranstaltning igennem Amtmand og Provst blevet vedkommende meddelt. Jeg ved ikke endnu, hvad samme har frugtet. 4 Bøger blev uddelt. Caschlau er ikke uduelig og kan ganske vel katekisere. — *Vis.* 1800: Degn Eggers slaar underlige Triller ved sin Sang ... *Træløse* Skole. De Børn, der havde søgt Skolen, kunde skikkeligen gøre Rede for Lærebog og Katekismus med temmeligt Begreb. Boglæsningen var noget skødesløs og behøver nøjagtigere Bestemthed. Salmer havde kun faa lært. 15 Bøger uddeltes. Stramboe underviser trolig og katekiserer ikke ilde. *Skelby* Skole. Ikkun 4 Børn vidste at svare skikkelig efter Lærebog og læste vel i Bog. Nogle faa svarede taalelig efter Katekismus og læste temmelig i Bog. Men flest bestod af Børn, som lærte at stave og læse. De faa, der havde besøgt

Skolen, var antagelige. Men en Del, som havde forsømt Skolegang, læste meget slet. Mange, som skal møde, var udeblevne. Forældrenes Ligegyldighed saa stor, at snart kun Formaning eller Overtalelse eller Belønning af Bøger til deres Børn kan bevæge dem. Det er sørgelig Udsigt for Fremtid. 13 Bøger uddelt. Reinart er nu meget gammel og har vel ikke stor Lyst. Han katekiserer maadeligen. *Vis.* 1806: *Træløse* Skole. Stramboe ikke stærk i at katekisere, ingen skrev, faa lært Salmer. *Skelby* Skole. Den ældgamle Reinart virker endnu i sit 87. Aar og synger til Forundring langt skønnere, end man ellers er vant til at høre. 1 skrev, en Del lærte Salmer. Den hæderlige Olding virker med Ungdoms Kraft og fortjener megen Agtelse. Gud velsigne og styrke ham.

Det paalagdes 1806 Byens Degn, *Andreas Christian Schmidt*, f. i Næstved 1758, c. theol., Degn her 1800—24, † 1828, at modtage Skolen. Han holdt en Tid selv Skole, men holdt ellers Heglemester *Johan Wesselhoff* til Skolen, kun afbrudt 1812—15, da den unge *Daniel Plum Jørgensen*, se Fensmark, vikarierede, mens Wesselhoff drev sin Profession i Bøgesø. Wesselhoff havde været $\frac{1}{2}$ Aar paa Brahe Trolleborg Seminarium, hvor han erklæredes for „Ikke uduelig“. Degnen nød Pension af Embedet efter sin Afgang, saa Degnekaldets Indkomster først ved hans Død fuldt ud kunde deles til Skolerne. *Peter Emil Abildgaard*, Lx. Vesterborg, kaldedes til Skolen i 1829. Se Tybjerglille. *Vis.* 1837: Abildgaard ret duelig.

Skelby Skole udvidedes i 1830; Godsejer Neergaard, Gunderslevholm, paatog sig at udrede $\frac{1}{3}$ af Udgiften til Vedligeholdelse i Stedet for som hidtil den ældste Del.

2. *Træløse Skole.*

Træløse Skole for Træløse og Kagstrup Byer under Raunstrup Gods indrettedes efter Forordningen af 1739 som en Løbeskole med Degnen som Løbeskoleholder. Den

fik Rum i en Bondestue paa 4 Fag. Skolelønnen fastsattes til 6 Rd., og saa kunde Undervisningen begynde i 1742.

Degneboligen laa jo i Skelby, saa man forstaar, at Degn *Niels Sivertsen Flackebjerg*, Stud., fh. Degn i Førsløv, ikke syntes om dette Renderi til Træløse og end mindre at blive betitlet Løbedegn. Han var født i Flackebjerg 1695, Faderen Selvejerbonde, en Broder Skoleholder i Hjembyen. Som Degn holdt han den sædvanlige Bylæsning en Dag ugentligt i hver af Træløse Skoledistrikts 2 Byer, og ved saadan Lejlighed mødte ofte Børn op. Saa han reddede derved paa en vis Maade Situationen. Da Degnens Søn kom hjem fra København med sin Studentereksamen i 1751, raadede Provst Beyer ham til „i sin Fars Sted at læse nogle Dage i Træløse, det kunde være ham gavnligt i Fremtiden. Men ingen i den Egn har Øren til at høre derefter, alt paa det gamle Fundament, at Degnen i Skelby skal være fri for at holde Skole i Træløse.“ I dette Spørgsmaal var Degnen og Bønderne svært enige, anderledes naar Tiendekornet skulde takseres. „Om det er mig tilladt at sige Sandheden“, skriver han til Bispen 1738, „da er flere Bønder af de Tanker, at naar Degnen faar Tallet af Negene, saa skal han lade sig nøje, enten Traven giver en Tønde eller en Skæppe, og naar han faar et Børste (eller Bøste, o: røget Flæskeside) eller et Brød, saa kommer det hverken an paa quantitas eller qualitas.“

Det lykkedes Provsten i 1755 at faa en *Jørgen Clausen Pløen* ansat ved Skolen, men man havde hverken set ham eller overhørt ham. *Hans Sivertsen Flackebjerg* efterfulgte sin Far, 1760—† 96, efter at han i 4 Aar havde været Skoleholder i Reinstrup. Hans Uvilje mod Skoletjenesten i Træløse var ikke mindre end Faderens, men han maatte sørge for, at den blev gjort. En Tid skete det ved Indsiddet *Johannes Poulstrup*, Træløse. Et fattigt Menneske, *Ole Klæbye*, havde Skolen 1769—71. Man

søgte forgæves at skaffe nogle Lysepenge som Tillæg til de 6 Rd. i Skoleløn, og man henstillede til Degnen at afgive Julerenter af nogle faa Mænd i Træløse, men det svarede Degnen ikke paa. Efter 2 Aars Vakance læste *Hans Pedersen* med Børnene til 1776, se Glumsø Skole, *Christian Reinart*, 1776—83, se foran, og *Jacob Caschlau*, 1783—91. Inventaret bestod nu af 1 Bord, 2 Bænke og 10 Katekismer, og Skolestuen var udvidet med 3 Fag, men slet holdt: Køkken 2, Kammer 1, Skolestue 3 og Tørvehus 1 Fag. Og Lønnen hævet til 6 Rd., 2 Td. 6 Skp. Rug, 2 Td. 6 Skp. Byg, Hø og Halm. Desuden Tavlepenge paa den ene af Kirkens Tavler ved de ministerielle Forretninger, ialt ca. 1 Rd., og nogle Skolepenge. Ved Udskiftningen tillagdes 3 Td. Land og en liden Kaalhaug. Forbedringerne skyldtes en Overenskomst mellem Herskaberne paa Raunstrup og Gunderslevholm. Skolen havde nu 60 Børn. Caschlau blev „Michelsdag 1791 rørt i den ene Side og laa saaledes elendig, indtil han omsider døde, 71 Aar gl.“ Han havde været gift 4 Gange.

Da Skolen i Herlufllille netop samtidigt blev ledig, foreslog Baron *Wedel Jarlsberg* til Raunstrup at slaa de 2 Skoler sammen til een. Men det blev ikke til noget. Efter en langvarig Vakance ansattes saa *Peter Christian Stramboe*, en gammel Underofficer, der døde i „Embedet“ 1827, 82 Aar gammel. Skelbydeggen havde vedvarende Ansvaret for Skolegerningen i Træløse, men Pastoratets 2 sidste Degne, *Poul Hein Eggers*, 1796—† 1800, Stud., fhv. Skoleholder i Førslev, og *Andreas Christian Schmidt* forstod ligesom de foregaaende Degne at sno sig fra Skoleholdet imod at afgive de 6 Rd., der oprindeligt var fastsat til Løn for Løbeskoleholderen.

Straks efter Stramboes Død solgte Baronens Skoleholderens Bolig og truede med ogsaa at tilegne sig Skolens ældste Del, den gamle Bondestue, som iøvrigt nu „falder i Ruiner“. Degnen Schmidt, der jo 1806 maatte paatage sig Skolegerningen i Skelby, stod i den ejendommelige

Situation, at han tillige var den retmæssige Løbeskoleholder til Træløse Skole. Nu var der dog intet Skolehus, men der burde indrettes et nyt, og „Degnen Schmidt har baade Evne og Villie til at holde en Lærer i Træløse“, oplyser Bispen. Foreløbigt søgte Børnene til Skelby Skole, der imidlertid langt fra kunde rumme alle Børn fra Sognet. Endelig 1830 flyttedes Træløse Skole til Kagstrup, hvor en ny Skole var opført med 11 Fag, dels klinede, dels murede Vægge, og Skoleholderen *Johan Wesselhoff* i Skelby kaldedes til Skolen som Skolelærer og Kirkesanger. *Vis.* 1828: 49 Børn, mdl. tg. g. tg.

III. VESTER EGEDE SOGN

Vester Egede Skole.

I Vester Egede Sogn fandtes intet Skolehus før 1742, men i Trediverne læste *Bernt Skoleholder* med nogle Børn. Nu indrettedes der en Degneskole for Vester Egede og Rønnede, og Degneboligen i Vester Egede By tilbyggedes 4 Fag til Skole. Degnens Løn: 6 Rdl.

Undervisningen tog sin Begyndelse den 8. 1. 1742 ved Degnen *Christian Ulrik Jacobsen Kastrop*, født 1708, Stud. Roskilde, Degn her fra 1734—44, ffl. til Haslev. Han var „en god Mand“. *Hans Hansen Daase*, 1744—† 74, født 1711, Stud. Køge, fh. Skoleholder i Braaby, „var en flittig Skoleholder, saa at Ungdommen ved ham har været vel undervist.“ Han havde været gift 3 Gange. *Vis.* 1749: Vester Egede, hvor jeg hørte en smuk og opbyggelig Prædiken over Efesus 2, 20 af Sognepræst Vald. Chr. Herbst. Ungdom og Børn fornøjede mig med god Læsning i Bog, med god Kundskab, som ikke var blot efter Bogstaverne. Præsten er god. Degnen ligeledes, saa her kan end mere Frugt ventes.

Da den ca. 70 aarige Skoleholder i Værløse, der længe havde haft Løfte paa Vester Egede Degnekald, ikke nu syntes om at skifte Stilling, kaldedes i Stedet *Johan Peter Piper*, Stud. Herlufsholm. Han udregnede sine Degneind-

komster til 70 Rd. Til Skolen hørte nogle Agerlodder, som Bønderne kaldte Skolehø, oplyser Piper i 1783. Han tog sin Afsked med Pension af Embedet i 1821 og tog Ophold „hos Folkene i Huset paa Degnejorden“, † 1829, 81 Aar gl. — *Vis.* 1785: I Almindelighed kunde det her vel nok passere, ogsaa nogle af de Voksne udmærkede sig. Skolebørnene læste godt i Bog, havde været flittige til at lære deres Kristendom, men Skoleholderen fik Paa-mindelse om at være lige saa flittig til at forklare den for dem. Sognepræsten Hr. Holboe er en grundig opvækkende og smuk Prædikant. Naar han i nogle Aar har arbejdet i Menigheden, vil den vokse og tiltage i Forbedring. *Vis.* 1800: Her mødte ogsaa Børnene fra Rønnede Biskole. Adskillige svarede godt af Lærebogen og ikke uden Forstand. Flere gjorde Rede for Katekismus. Man læste vel i Bog og havde lært Salmer af den nyeste Salmebog. Til V. Egedes Børn uddeltes 8 Bøger, Rønnedes 5. Degn Piper, tillige Skoleholder, har ingen synderlig Lyst. Skoleholder Anders Hansen i Rønnede er tro og flittig, men kan ikke katekisere. Piper synger godt, katekiserer skikkelig. Ikkun 6 Karle og Piger traadte frem af Vester Egede Sogn, ingen mødte fra Øster Egede. Men af gifte Mænd og Koner en smuk Forsamling til Stede. Af de unge, som mødte, svarede 4 ret fermt med god Forstand af Lærebog og Katekismus. Hos de andre var Kundskaben antagelig. Oplæsning var god. Man havde lært adskillige af de nyeste Salmer. Aarsagen til, at saa faa mødte, laa deri, at Forpagteren paa Gisselfeldt havde sagt Vester Egede Sogn til Hove, og Herskabet paa Jomfruens Egede sagt Øster Egede Sogn til Hove. Da dette Eksempel er alt for skadeligt, erklærede jeg i Kirken, at jeg vilde gøre Indberetning derom til Kancelliet. Dette er sket samme Dag ved en udførlig Forestilling, som gik ud paa ikke at kræve Mulkt, men bede om Fornyelse af Forordningen fra 23. Februar 1691 med visse Forandringer. *Vis.* 1806: 1 skrev, ingen regnede.

Da Bispen i 1824 visiterede, lovede Grev Danneskjold-Samsøe, at der samme Sommer skulde blive opført en ny Skole, hvortil han vilde give Tømmeret. Men „en Jomfru paa Jomfruens Egede, som er død for en Del Aar siden, har efter Folks Sigende legeret en Kapital (500 Rd.) til Skolens Opbyggelse. Sagen er almindelig bekendt, men kan ikke bevises.“ *Hans Christian Petersen Børling*, Stud., fh. Skoleholder i Greve og paa Stignæs, senest i Vetterslev, kaldedes til Skolelærer og Kirkesanger her i 1821. Skønt Børling optraadte med højfornem Værdighed, var han aldrig respekteret i sin Embedsførelse. I Vetterslev havde han 1820 faaet en stærk Paamindelse af Amtsprovsten om at aflægge sin „Søvnagtighed, Sløvhed og Lige-gyldighed“ og stræbe efter at forbedre Undervisningen. Ellers kunde han imødesee sin Ledighed. 1828: 61 Børn. I *Rønnede Biskole* undervistes ikke i Skrivning og Regning, da Skoleholderen ikke selv kunde det. Anneks sognet *Øster Egede* laa i Faxe Herred, havde ingen Skole, men søgte nærmeste Byer udenfor Sognet. Det fik egen Skole 1837.

IV. SANDBY—VRANGSTRUP SOGNE

Sandby Skole.

Der havde ikke været Skolehus i Sandby—Vrangstrup Pastorat. Sogndegnen *Hans Engell*, 1707—† 52, f. 1686, Stud., tilpligtedes nu Skoleholdet mod at nyde 6 Rd. i Skoleløn. Han begyndte den 8. 1. 1742 i en Tilbygning til Degneboligen paa 4 Fag Skolehus. *Vis.* 1751: Hr. Valentin Trydes Prædiken over 2. Petr. 1, 8 opbyggelig, de smaa vankundige og intet vist. Katecheserne de Voksne maadelige, dog svarede nogle med Forstand. Engells Svigersøn og Eftermand, *Søren Pettersen*, 1752—99, f. 1721, Stud. København, ramtes i en forholdsvis ung Alder af en Øjensygdom, der med Aarene stærkt tiltog og efterhaanden medførte Blindhed. Han var ganske ligegyldig i Skole-

gerningen, og Inventaret bestod i 1760 kun af Bord og Bænke. I 1767 kunde han „fast slet intet se.“ Provst Beyer søgte at finde en egnet Mand paa Egnen som Substitut for ham, men maatte bede Biskoppen om Hjælp. Substituten vilde faa Kost og Kammer, Tvæt, Lys og Brændsel hos Degnen og 16—20 Rd. i aarlig Løn. Da ingen Ansøgere meldte sig, forhøjedes Pengelønnen til 20—24 Rd. Endelig fik man Forbindelse med den 49 aarige, ustuderede *Peder Biering*, med hvem Degnen „i al Venlighed forenedes“ ved en Akkord af 31. 3. 1769. Landemodet bevilgede Degnen 4 Rd. aarlig af Fiscus til delvis Dækning af Pengelønnen, og Kirkepatronen, Baron *C. D. v. Knuth*, „i Betragtning af mine slibrige (ø: slæb- rige) Omstændigheder har været saa aldeles gratiøs og naadig at give mig Hjælp for det første Aar 10 Rd.“, fortæller Degnen. Desuden havde Baronen været føjelig imod Pettersen og Biering og lovet snarest muligt at flytte Skolen fra Degneboligen hen til et andet Sted i Byen.

Af fornævnte „Forening“ mellem Parterne noteres her:

1) Fra den Dag, Biering flytter ind i bemeldte ny Skole, og der begynder selv at skaffe sig Seng og Boskab samt Kost og øvrigt Tilbehør, giver jeg (ø: Degnen) Biering for Degne- og Skoleembedet paa mine Vegne i alle Maader forsvarlig at beobagte, som det en kristelig og duelig Substitut vel egner og anstaar, med Sang, Boglæsning, Ungdommens Undervisning udi deres Saligheds Lærdom, og hvis videre i Degne- og Skoleembedet vedkommer, aarlig af Degnekaldets Indkomster ved Penge 18 Rd. samt til Skolen som Løn aarlig henlagte 6 Rd., tillige den Skoleembedet bevilgede Ildebrand. Af fornævnte 18 Rd. betaler jeg til Substituten til hver af de 3 store Høj- tider paa den første Dag, straks efter at Offeret er faldet i Kirken uden nogen Slags exception i Sognepræstens hos og Overværelse 6 Rd., gør ialt 18 Rd. ... Skolelønnen hæ- ver han selv paa Konradsborg hvert Aars Nytaar tillige-

med de af høje Herskabet naadigst benificerede 10 Rd. ..., hvilket saaledes continuerer, saalænge som jeg lever, og han med Flid og Guds frygtigheds Øvelse forretter ermeidte Degne- og Skoleembede forsvarlig og i alle Maader upaaklagelig.

2) Forsyner jeg ham med en skikkelig Ridehest eller bespændt Vogn befordret til Annexet, saa ofte han der paa mine Vegne skal forrette Kirketjeneste, og han ikke kan komme til at køre med Præsten, eller naar han fra Mortensdag til Paaske skal ride omkring at læse i Byerne en Gang hver Uge, dog paa de Vilkaar, at han ikke rider paa Hesten længere bort, eller saaledes den deraf skal tage Skade; thi i saa Fald leverer han mig derfor til skadesløs Erstatning responsabel (∴ efter Kendelse).

3) Endelig forbeholder jeg mig at blive staaende i Bogstolen, dog uden enten i Ord eller Gerninger at forurolige Substituten eller give ham mindste Aarsag til Besværing og Klage over mig, ligesom og selv at hæve og modtage Offeret og Accidentserne, som falder inden Kirkerne i Degnestolen, samt Degnetraven og Smaaredslen ligesom tilforn efter Loven eller andre kongelige Ordinanser, saavel som og for Kirken at renholde og samt Klokkerne at smøre og Klokkestrengene eller Reb at vedligeholde nyder jeg de af høje Herskabet aarlig tillagte 2 Rd., da jeg iøvrigt besørger ringet i begge Kirkerne efter Loven samt betaler de af Degnekaldet gaaende Skatter og onera (∴ Byrder), men ellers ikke videre i nogen Maade har at befatte mig for Eftertiden med Degne- og Skoleembedet enten i eller uden Kirken.

4) Hermed lover og forpligter jeg, Peder Biering, mig altid med den alleryderste Flid og Vindskibelighed at forrette Degne- og Skoleembedet i ermeldte Sandby og Vrangstrup Sogne baade i og uden Kirke med Sang, Læsning, Ungdommens Undervisning, som det bør sig en retskaffen Skoleholder og Substitut vel egne og anstaa ligesom og i Kærlighed og god Forstaaelse at omgaas med

bemeldte Søren Pettersen og ej mere af ham fordre (end akkorderet, jvf. Punkt 1—2). ...

Skolepatronen lod straks opføre Skole paa „det udsete Sted“, idet den gamle Skole henflyttedes hertil og udvidedes med 2 Fag. Der blev Skolestue 3 Fag, Kammer, Stue og Køkken 3 Fag. Inventar indsattes med 1 Jernkakkellovn, 2 lange Borde, 1 liden do., 2 lange og 1 kort Bænk, 1 Bibel, 6 Forklaringer, 6 Katekismer og 6 Abc'er.

Forholdet mellem Degn og Substitut udartede sig hurtigt til aabent Fjendskab. Paa forskellig Maade forstod Biering at krænke den blinde Mand privat og offentligt med grov Tiltale og mangeartede Fornærmelser, og Pettersen kunde jo vanskeligt forsvare sig eller forekomme Overfald. Paa Opfordring af Baronnen, der fandt, at Biering ikke besad de moralske Egenskaber og Færdigheder, som kunde ønskes af en Degn, opsagde Degnen sin Medhjælper til Fratrædelse med $\frac{1}{4}$ Aars Varsel. Men Biering vilde ikke saadan sættes ud, og Sagen gik da 1773 til Provst og Biskop med adskillige Bilag, under hvilke oplystes, at Degnen ønskede sig assisteret af en Student, der tillige kunde undervise hans Søn i Latin. Og en Hr. Schrøder fra Slagelse vidnede, at „Biering er en hel slet Mand og har begegnet Degnen saa ilde, at Pettersen endog i Kirkedøren er trakteret med Prygl af sin egen Kæp.“ Det lykkedes den venlige Provst Beyer at stifte Fred og Forlig mellem Parterne, men i Efteraaret 1775 lod Biering sig forflytte til Holsted Skole.

Der hengik nu et Aar, inden Degnen ret saa sig om efter en ny Substitut. Endelig antog han fra Mikkelsdag Indsieder *Johannes Poulstrup* af Træløse, fh. Træløse Skole. Det gik temmelig godt, men Knuth tilbageholdt de 10 Rd., fordi han havde ønsket en anden til Tjenesten. Poulstrup passede efterhaanden Skolen mindre godt, og da Provsten ved sit Skolebesøg 1784 formanede ham og hans Skolebørn til større Flid, forlod han straks Sandby og nedsatte sig som privat Skoleholder i Vinderup. Deg-

nens 22-aarige Søn, *Frederik Pettersen*, se Næsby Skole, substituerede derefter sin Far til 1793. — *Vis. 1785*: Jeg har været tvivlsom, om ikke disse Menigheder burde faa Plads i II Klasse. Men Hoben var dog maadelig og viste liden Kundskab. Strengheden tillader da ikke at rykke dem højere op. Imidlertid fandtes dog ikke meget faa blandt de Voksne, som gjorde ganske god Rede og svarede med Forstand. Sognepræsten Hr. Thornam, som ikke længe siden har begyndt at arbejde i disse Menigheder, holdt en meget god og lærerig Prædiken, som kunde høres med Velbehag til Opbyggelse (III Klasse, 3: Blandt Stiftets ringeste Menigheder). *Vis. 1788*: Ungdommen svarede med god Færdighed og skikkelig Forstand, en Del viste sig meget ferm. Man havde læst Salmer og Bønner og var heller ikke ubekendt med Bibelhistorien. Hr. Thornam holdt en grundig, lærerig, smuk og opbyggelig Prædiken i et underholdende og fatteligt Sprog. Ligesaa katekiserede han meget vel. Han er en værdig Folkelærer. Degnen Pettersen er gammel og blind, saa at han ej mere kan forrette sit Embede. Men hans Søn, som er Skoleholder, hjælper ham. I Sandby Skole kunde Børnene læse godt nok i Bog, men til at fatte Meningen med deres Børnelærdom var de ikke bleven ret anførte. Dog kunde de vel modtage en bedre Vejledning. Ogsaa havde de lært lidet af Bibelhistorien. 7 Bøger uddeltes. Skoleholder Petersen er flittig og katekiserer ikke slet. Ved Øvelse opnaar han snart større Bekvemhed. Han er lærvillig og skikkelig.

Menighedernes sidste Degn, *Ole Madsen*, 1793—
† 1840, fh. Kusk, senere Skoleholder, antog fra 1832 en Hjælpelærer paa eget An- og Tilsvar og slog sig ned hos en Søn i Hovedstaden. Hans Katekisationer havde altid været paa udpræget Degnevis. *Vis. 1800*: Sognepræst Andresen prædikede over Psalme 17,3 ordentlig, grundig, kristelig og med Veltalenhed. Han katekiserede meget godt og messer skønt. Degn Madsen synger meget godt

og katekiserer vel. Den voksne Ungdom svarede i Almindelighed til Fornøjelse. Nærværende Pligter Konfirmander udmærkede sig ved en fuldstændig Kundskab i Lærebog saavel som i Katekismus og for en Del i den bibelske Historie. Adskillige af de ældre svarede ligeledes ret godt efter Forklaringen. Bøglæsning var forskellig. Man havde lært Salmer. Intet var at klage. *Sandby Skole*: En Del Børn svarede ret vel af Lærebog og flere efter Katekismus. Nogle skrev og regnede. I Bøglæsning behøver man mer Øvelse. 18 Bøger uddeltes. Degn Madsen, tillige Skoleholder, giver god Undervisning. *Vis.* 1806: Madsens Skole har tabt sig, 36 Børn udeblevne, 2 lærer at stave, ingen regner, ingen Bibelhistorie. 1825: 55 Børn. mg×. g? g. mg. En gammel Mand, Poulstrup, læser for Børnene i Vinderup. Biskop Mynster noterer 1837: Ole Madsen været en meget duelig og brav Mand, er Dannebrogsmænd ... holder Assistent.

Paa Vrangstrup Mark, hvor Vrangstrup Sognemænd havde indrettet en Ekstraskole, holdt Degnesønnen fra Vetterslev, Tømrer *Christian Huulbech*, Skole for 16—18 Børn i 1824, og Skomager *Simon Madsen* 1828 for 33 Børn. Vrangstrup Sogn fik en autoriseret Skole i 1858.

V. NÆSBY OG TYVELSE SOGNE

1. *Næsby Skole.*

Da der ikke tidligere havde været Skole i Næsby Sogn, lod man indrette en 4 Fags Skole som Tilbygning til Degneboligen og paalagde Degnen Skoleundervisningen med en Skoleløn af 6 Rd. aarlig. Degnen *Niels Klocker*, f. 1712, Stud. Horsens, var i sin 41 aarige Degnetid her temmelig forsømmelig baade med Bylæsningerne og med Skoleundervisningen. Han beregnede sin Degneløn til 46 Rd. Til Kaldet hørte en „Degnestavn“ i Tyvelse, stor 6—7 Stolperum, hvor hans Klokke i Annexet boede, jfr. Tyvelse Skole. *Vis.* 1751: Hr. Simon Chr. Plockross prædi-

kede i 10 Minutter over Salme 32, 8, slet. Faa Børn mødte, og de vidste ikkun lidet. Det, de Voksne havde lært, var næsten blot memoria værd.

Efterfølgeren indtil 1786, *Niels Bachewold*, cand. theol., ffls. til Mern. Han maatte 1777 gøre Afbigt overfor Provst Beyer. Hvorfor ses ikke. Skoleinventaret bestod 1784 af 1 Bibel, nogle af Provst Beyers Forklaringer til Katekismen, 1 Opmuntring til Konfirmander, 3 Stk. Udtog af en Bibelhistorie, 1 Kakkelovn, 1 Bord og 6 Bænke. *Clemen Michael Lassen*, 1786—88, f. 1756, fh. Fuldby, Fodby og Lyng Skoler. *Johannes Andreas Borch*, 1788—91, f. 1759, Stud. Vordingborg, ffls. til Glumsø. *Vis.* 1788: Ungdommen svarede i Almindelighed meget godt og ikke faa deriblandt havde smukt Begreb. Imidlertid trængte nogle til Paamindelse, som blev givet dem. Sognepræsten Hr. Wellejus havde udarbejdet sin Prædiken med Flid og holdt den paa en værdig Maade til Opbyggelse. Han er allerede som ung Mand en færdig og god Kateket. Degn Borch synger vel og katekiserer ganske skikkeligen. Menigheden havde intet at klage over sine Lærere. I *Tyvelse Skole* kunde Børnene skikkelig læse i Bog og havde færdig lært udenad. Men heri bestod det alt. Af Mening og Begreb vidste man slet intet. Det havde deri manglet al Vejledning. Jeg fik dog nogle opvakt til at bruge deres Forstand og uddelte 4 Bøger. Fæhmø, en gl. Mand, er ikke i Stand til at gøre et fornuftigt Spørgsmaal uden lige efter Bogen og med samme for Øje. Hans hele Fortjeneste strækker sig til Indenadslæsning. I *Næsby Skole* havde allerede en god Del Børn ved den nye Lærers Vejledning fundet Vejledning til sund Eftertanke og læste fermt i Bog, men de forsømmelige røbede kun idel Vankundighed. Jeg fik dog Lejlighed til at uddele 7 Bøger. Skoleholder Borch, som tillige er Degn, tegner meget vel og gør sig al mulig Flid med god Fremgang. Næsby Kirke er i god Stand, men Kirken i Tyvelse behøver Reparation, som er lovet. Kirkepatronen Geheimeraadinde Raben har

modtaget en Del forfaldne Kirker, men ladet hvert Aar nogle istandsætte og har derhos paa min Erindring givet til Gensvar, at hun ikke vil lade noget Aar forbigaa uden at sørge for Kirkernes bedste Istandsættelse, saavidt hun formaar, indtil alle er bragte i behørig Stand. Hermed har man Aarsag at være fornøjet. Menigheden har intet at klage over sine Lærere.

Der var stor Højtidelighed paa Færde i Næsby den 20. Februar 1790. Biskop Balle havde hædret Skoleholderne i Næsby og Herlufllille med en Præmie til hver, ialt 11 Rd. Og nu mødte Provst Hansen, Skelby, op med de mange Skillinger, Borch skulde have! Det var en lykkelig Provst: „Det er alt for behagelig og indtagende en Forretning, som Deres Højærværdighed anbetroede mig ved gunstigste Skrivelse af 20. hujus at besøge Skolerne i Næsby og Herlufllille, at jeg med muligste Hast ilede at efterkomme i alle Maader det befalede“, skriver Provsten den 27. Februar til Biskoppen. „I Næsby Skole 29 Børn til Stede, som jeg i Sognepræstens Nærværelse troligen opmuntrede til at fortsætte med inderlig Lyst, Flid, Lærvillighed og Agtsomhed, som denne Dags Forretning allerede havde vist at blive paa saa berømmeligen Maade bemærket endog paa de højeste Steder til deres og deres Lærers fælles Ros og Ære, som de visselig ved modnere Alder og bedre Skønsomhed med en voksende indvortes Glæde tillige stedse vil erindre sig og aldrig kunne glemme, da det og ganske vist ved Guds Naade vilde idelig anspore dem til at øve retskaffen Dyd og Gudsfrygt og saaledes tillige bane Vejen til al Velsignelse og Lyksalighed. Dette skete med rørte Hjerter af os alle nærværende i Forgaars i Næsby Skole, og ligeledes i Gaar i Herlufllille Skole, hvor omtrent en Snes Børn ogsaa var forsamlede. De Vedkommendes egenhændige Kvitteringer følger derhos for de overleverede 11 Rigsdaler.“ Skelby den 27. Februar 1790. H. Hansen. — Som det kan iagttages af Provst Hansens Skrivelse spares der ikke hver-

ken paa Salvelse, Taarer eller Værdighed. Det var en stor Dag for Provsten, om den var lige saa stor for Skoleholderen, melder Historien intet om! Børnene fik nogle Bøger i Præmie. Det var haandgribelige Ting, som de bedst forstod sig paa. Men Børnebøger var de langtfra.

Borchs Efterfølger, *Thomas Hansen Wellejus*, ffls. 1793 til Rislev. *Frederik Petersen*, fh. Sandby Skole, døde 1816 og blev altsaa Pastoratets sidste Degn. *Vis.* 1800. *Tyvelse* Skole.: Børnene svarede i Almindelighed ret godt, dels efter Lærebog og dels efter Katekismus. Begrebet var tydeligt. Man læste vel i Bog og havde lært Salmer. Nogle skrev og regnede. 18 Bøger uddeltes. *Wøldike* underviser godt og katekiserer fornuftig. *Næsby* Skole: De fleste Børn læste indeni Katekismus. Nogle læste udenad med ringe Begreb. Men adskillige svarede med god Forstand baade af Lærebog og Katekismus, skrev og regnede, læste vel i Bog og havde lært smukke Salmer af den nyeste Salmebog og sang tillige vel. 17 Bøger uddelte. Degn Petersen, tillige Skoleholder, giver god Undervisning og antager sig de flittige med Lyst og Flid. Men Skolegang forsømmes meget. *Vis.* 1806. *Næsby*: Degn Petersen. 30 udeblev, Mængden uflittig, mange slet ikke søgt Skolen, 4 skrev og vidste noget Bibelhistorie. *Tyvelse*: 26 udeblev, en Del i flere Aar eller aldrig søgt Skole, ingen skrev, ingen regnede. Den flittige og velskikkede Skoleholder *Wøldike*.

Næsby Skoles første Skolelærer og Kirkesanger, *Niels Emanuel Vestengaard*, Lx. Snedsted, kaldedes i 1817. Degneboligen var da saa brøstfældig, at det ikke kunde betale sig at gøre den i Stand, men ikke før 1824 skete der Forbedring i Bygningerne. *Vis.* 1828: 105 Børn, g. g. mg?

2. *Tyvelse* Skole.

Tyvelse Sogn havde intet Skolehus før 1741, men Sognedegnens Klokker havde fra 1729 holdt Skole i sit

Klokkerhus, jvf. nedenstaaende. Den nye Skole opførtes med 7 Fag god Bondebygning. Skoleløn fastsattes i Henhold til Forordningens Bestemmelser, og Skolegangen begyndte straks efter Michelsdag 1741.

Den første Skoleholder, *Simon Plockross*, studerede til Præst. Han havde Løfte paa Stedets Præstekald, naar den gamle Sognepræst Niels Plockross afgik, hvilket skete i 1744. Simon Plockross udviklede sig til at blive en meget interesseret Mand paa adskillige Omraader. Han havde megen Sans for Historie, og paa hans særlige Kæphest, Katekisationerne, mærkedes hans Evne til paa letfattelig, fornøjelig Maade at give Ungdommen Forstaaelse af de dogmatiske Spidsfindigheder. Han forflyttedes fra Næsby til Lyngebroby Sognekald, jvf. Ringsted og Alsted Herreders Skolehistorie.

I 46 Aar indtil sin Død 1790 lededes Skolen af *Peter Fehmø*, ust. Straks efter sin Ansættelse viedes han i Tyvelse Kirke til Jomfru Marie Margrethe Kruds fra København. Det var den 28. 10. 1744. Ved deres Førstefødttes Daab 10. 5. 1745, stod Junker Suhm, Inspektør Svanholm og Sognepræst Beyer Faddere, mens Admiralinde Suhm bar. Det var ikke ualmindeligt, at saa fornemme Folk gjorde Honnør ved en første Barnedaab hos et ungt Skoleholderpar. I 1756 faldt der nogle Ord imellem Degn Klocker og Fehmø. Provst Beyer forligte dem. „De lovede hinanden med Haand og Mund, at de vilde være gode Venner.“ Mellem Præst, Degn og Skoleholder indbyrdes gik det sommetider varmt til i disse Tider. Fehmø blev Enkemand i 1748, da hans unge Hustru døde, 34 Aar gl. Efter sin anden Kones Død i 1768 henlevede han ugift med en meget nævenyttig, selvsikker Pige, Birgitte Flackebjerg fra Flakkebjerg Skole som Husholderske. Hun havde udpræget økonomisk Sans og arvede hans Efterladenskaber.

Om en ulykkelig Brand, der den 15. Juni 1753 hæragede Tyvelse By, skriver Klocker til Biskoppen: ...Ilden

blev optændt formedelst derboende nogle skødesløse Husfolk paa Konradsborg Gods ... Ved samme Ulykke min liden i bemeldte Annex efter Stiftsbogen saakaldte Degnestavn, der af Alders Tid for Kaldets Ringhed har været henlagt, blev tillige med Skolen, 2 Gaarde og 4 Huse ganske og aldeles jammerligen lagt i Aske, og den gamle Mand, som i 24 Aar har beboet Stedet for at passe Ringen og Kirken at renholde, saa og førend Skolens Stiftelse stedse der med Berømmelse har holdt Skole, er og derover bleven husvild og geraadet udi yderste Armod.“ — Skolen genopførtes med 9 Fag: Skolestuen 3, Stue 3, Kammer 1, Køkken 1 og Fæhus 1 Fag. Inventarlisten 1784: 1 ubrugelig Jernkakkellovn, 2 lange Borde med 3 Ben, 1 kort Bænk med 2 Ben, 1 langt Bord med Krydsfod. Ingen Bøger, siden det brændte. Der tilføjedes: Ingen Tegn til Spinde-skole.

Efter Degnens Død 1816 nedlagdes Degnekaldet, og *Johan Peter Wøldike*, en gammel Sømand, blev nu Skolelærer og Kirkesanger. Han havde været ved Skolen fra 1790, † 1827. En Søn (?), Lærer i Sundbyøster, viedes her i 1811 til Karen Pedersdatter, Tyvelse. *Niels Peter Friis*, 1827—63, en Degnesøn fra Udby ved Holbæk, Lx. Jonstrup, var en meget kraftig bygget, svær Mand, stærkt koparret, en begavet og dygtig Lærer, men præget af stærk Hang til Nydelsen af spirituøse Drikke. Der gaar den Dag i Dag mange Historier paa Egnen om denne ikke almindelige Mand, navnlig fra hans omtaagede Perioder. En Dag gav han sig i Utide til at ringe med Kirkeklokkerne. En forbigaaende Mand vilde gerne have at vide, hvad der nu var paa Færde. Ja, det var da Jomfru Marias Bryllupsdag, oplyste Friis. Skolehuset blev holdt i daarlig Stand. Men det tog Friis ikke saa tungt paa. Engang da der var blevet et Hul i Bindingsværket, indenfor hvilket Ægteparrets Seng umiddelbart stod, rakte nogle kaade Karle en sen Aftenstund Haanden ind igennem Hullet og prikkede den nærmest ved Væggen

liggende i Siden (Fortalt af Førstelærer Ingemann Petersen). Alt saadant er jo igennem de svundne Tider svulmet op til mere, end det var. Men givet er det, at der stod baade Re- og Despekt om Friis. *Vis.* 1828: 62 Børn, g×. mg. mg. g. Biskop Mynster noterer 1837, at Friis „skal have været en opvakt Mand ..., nu sløv.“

Der blev i Tyvelse indrettet en Spindeskole, som havde til Huse paa „Degnestavnen“ i Huset Nr. 1, hvor Undervisningen begyndte i Tyvelse den 20. Jan. 1789. Grunden tilhørte Degneembedet, men Huset synes at være optørt af Fru *Raben* til Næsbyholm. Endnu i 1835 nævnes, at Bønderne svarede Sædekorn til Læreren for Huset. Spindeskolen lededes af Spindemester, Skrædder *Georg Hammer* og Hustru, f. Lyngby, men ophørte i 1812, da Hammer sad ene efter at have mistet baade sin Hustru og en Steddatter. Se Bavelse Skole.

VI. GLUMSØ OG BAVELSE SOGNE

1. *Glumsø Skole.*

Fra Glumsø Præstegaard indberettede Sognepræsten Aggerup i 1735: „I Glumsø og Bavelse ingen Skole i min Tid, nu i 24 Aar.“ Her indrettede man en Skole for begge Sogne, idet der til Skolebrug tilhæftedes Degneboligen i Glumsø By 4 Fag god Tilbygning, og satte Skolelønnen til 6 Rd. for Degnens Skoletjeneste. Den første Mandag i Advent, 4. 12. 1744, havde Sogndegnen *Svend Andresen Bagger*, f. 1763, Stud. Nyborg og Degn her fra 1720, † 1750, sin første Skoledag. Det var kun et lille Degnekald under Næsbyholm og vurderedes til 44 Rd. ialt. *Claus Transe*, 1750—† 64, Stud. Viborg, fh. Skoleholder i Lynge og i Ørslevvester, holdt fra 1758 *Jens Pedersen Fix*, se Fensmark, som Substitut. *Vis.* 1751: Hr Peder Grove Beyers Prædiken over første Peters 3, 15 smuk og ordentlig. Skolebørnene vidste ej deres lille Katekismus.

En Del af de Voksne søvnagtige, andre bedre, og de sidst konfirmerede ret gode.

Johan Vilhelm Cordes, 1764—70, f. 1734, Stud. Frederiksborg, fh. Skoleholder i Norge, senere i Slaglille, ffls. til Alsted—Fjenneslev Degnekald. Han var en meget stridig Mand. *Johan Lyngbech* (Lønbek?), 1770—† 91, Stud. Slagelse, var forhen Skoleholder i Bromme, hvor han synes at have tilgiftet sig Gaard og Bondefogedværdighed. Skoleholder Søren Møller, Skovhadstrup, havde ellers Løfte paa Kaldet her, men han afstod til Lyngbech mod en aarlig Afgift paa 12 Rd. Det var en stor Afgift for det lille Kald, som yderligere forringedes ved en Ændring i Bavelse Gaards Forpagtning. I 1775 kastede Lyngbech Aaget af sig og fragik sin Aftale, skriver den harmfyldte Møller; men Provst Beyer erklærede, at Møller intet lovligt Krav havde paa Lyngbech. Skolegerningen passede Lyngbech slet ikke, men holdt for det meste en Medhjælper, som Sognepræsten dikterede ham. Mange Gange fandt Beyer kun 2—3, højst 6—7 Børn i Skolen og ofte slet ingen. Men 1776 antog Beyer „en anden fattig Mand til at holde Skole, og jeg finder nu med Fornøjelse Skolen fuld. Gud ske Lov overhørt 36 Børn.“ Her i Herredet er det Gud ske Lov ellers upaaklageligt, tilføjer han. Den omskrevne fattige Mand hed *Hans Pedersen*, fh. Træløse. Han ledede Undervisningen til sin Død i 1799. Lyngbech opsagde ham 1787, men Skolepatronen Raben paa Næsbyholm tillod ikke, at Opsigelsen traadte i Kraft. Inventar 1784: 1 Bibel, 2 Bibelhistorier, 10 bibelske Udtog, 2 Pontoppidan, 2 Borde, 4 Bænke, 1 liden do, en Jernkakkellovn. Skolen var nu paa 6 Fag, nemlig Skolestue 2 og til Skoleholderen 4 Fag.

Børnene fra Aas skulde søge Skolegang i Tyvelse, men søgte hellere den lidt bedre Vej til Glumsø Skole. Hans Pedersen havde ca. 200 Børn fra begge Sogne til sin Undervisning. Saa mange kunde Skolen jo ikke rumme, men Forsømmelserne var talrige, og Børnene fra Bavelse

kom aldrig. Pedersen lønnes kun med Degnens Skoleløn, 6 Rd., men fik desuden en aarlig, frivillig Gave, stor 6 Rd., fra Skolepatronen. *Vis.* 1785: Jeg fandt hos Ungdommen en skikkelig god Kundskab, som hos nogle kunde synes at være ret ønskelig. Skolebørnene læste godt i Bog og kunde færdig gøre Rede for, hvad de havde lært. Ikkun at Eftertanke blev mere øvet, hvorom jeg kraftig advarede. Sognepræsten Hr. Sebbelow har et tydeligt sammenhængende og ganske smukt Foredrag, som dog kunde behøve lidt bedre Forraad af lærerige Tanker. Han er ellers duelig og flittig. Den gamle ærværdige Provst Beyer, Pastor emeritus, men som vedbliver i sit 77ende Aar at forrette sit Provsteembede, besidder megen exegetisk og ikke liden astronomisk Kundskab. Han har vist sig som grundig Skribent, skønt paa gammelaldags Maade. Ikke en eneste Gang i 30 Aar er nogen Visitats i Herredet af ham blevet forsømt, og alle sine Embedsbøger holder han stedse i den bedste Orden. Som et Mønster paa Flid og Nøjagtighed fortjener han at anprises. 1788: Ungdommen havde kendelig forbedret sig fra forrige Gang. En god Del viste god Indsigt og svarede med Færdighed. Men nogle maadelige er endnu tilbage. Hr. Sebbelow holdt en veludarbejdet, grundig og smuk Prædiken, som var meget lærerig. Han katekiserer ret vel. Degn Lyngbech synger nogenledes og katekiserer saa temmeligen. Man havde intet at klage over Lærerne. I Glumsø Skole var en stor Mængde Børn forsamlede. De flittige kunde godt læse i Bog og havde fermt lært udenad. Men til at fatte Mening og Indhold var dem ikke givet mindste Vejledning. Jeg sad da næsten 4 Timer og agerede Skolemester for at lære baade Skoleholder og Børn, hvorledes et fornuftigt Menneske skal bruge sin Forstand. Herved fik jeg dog udpillet saa megen sund Sans, at 7 Bøger kunde uddeles til videre Opmuntring. Skoleholder Hans Pedersen kan netop lære Børn at læse i Bog, men ved slet ikke, hvad det er at katekisere.

Efter Hans Pedersens Død, og efter at *Johannes Andreas Borch*, 1791—† 1808, fh. Næsby, havde tiltraadt Degnekaldet og selv holdt Skole, udlejedes et Par Værelser op til Skolestuen, som var blevet opført til Substituten, til en Væver, der holdt Krambod med alle Slags Kramvarer. En Hans Rasmussen mente, at det burde ikke saa at være, og Degnen holdt ikke Skole, hævdede han. Angaaende Krambodens Lovlighed henviste Præsten til den verdslige Øvrigheds Afgørelse, men mente ikke, Væveren generede Skolearbejdet. Borch bedyrede, at han punktligt passede sin Skole. Og begge betegnede Rasmussen som en Mand, der „længe har været et Afskum iblandt Menneskene.“ *Vis.* 1806: Degn Borch. 12 udeblev, mange ufiittige, adskillige ikke søgt Skole i flere Aar, 8 skrev, til Dels regnede.

Degnekaldet nedlagdes, *Johan Henrik Brehmer* kaldedes som Skolelærer og Kirkesanger, 1808—† 17, 44 Aar gl. Han var eksamineret paa Kongsted og havde forhen været Skoleholder i Herlufmagle og Reinstrup. *Christopher Helverschou*, Lx. Brøndbyvester, 1817—† 24, og Stud. *Hans Peter Lillelund* underviste som hidtil i den gamle Skolestue i Degneboligen. De fleste Børn var fra Smaakaarshjem. *Vis.* 1828: 100 Børn, g. g. tg. tg.; i Bavelse kun 27 Børn, tg. g. g. tg. *Vis.* 1837: Lillelund skaber sig lidt synderligt, men er ellers ikke uduelig. Han har epileptiske Anfald.

2. Bavelse Skole.

I hver af Bavelse Sogns Byer: Regerup, Atterup og Aasø holdt Bønderne om ikke til Stadighed en Skoleholder. Vejen til Glumsø var temmelig ufarbar. Ogsaa efter at *Johan Andreas Wognsen*, 1809—32, var kaldet til Sognets Kirkesanger og Skolelærer, vedblev Smaaskolerne længe at trives. Wognsen, som af Profession var Skrædder, havde været Substitut i Testrup og sidst Skoleholder i Lysholm, var oplært i Kongsted, meget nøjagtig i sin Embedsfø-

relse, men drikfædig. Grev Danneskjold-Samsøe havde laant Hus i Bavelse til Skolens Afbenyttelse. I Aasø Hjæpeskole, der kun var for Smaabørn, havde Bønderne lejet en Stue til Skolebrug. Her var *Andreas Jørgensen Hammer*, fh. Bestyrer for en Spindeskole, Lærer nogle Aar i Tyverne. Hans Mellelnavn tyder paa, at han var en Søn af Spindemesteren i Tyvelse, hvor han boede. Han lærte Børnene godt at læse i Bog. Bavelse Skole blev endeligt lagt midt imellem Regerup og Atterup Byer, men næppe opført, før *Niels Petersen*, fh. Herlufllille, kaldedes hertil i 1832.

VII. AVERSI SOGN

Aversi Skole.

Der findes i Aversi et Hus bygget lige overfor Kirken, som af Gisselfeldts forrige Ejer skal være opbygget til et Skolehus, men siden min Ankomst hertil (1712) er samme Hus blevet beboet af Husmænd, meddeler Sognepræsten Jens Jacobsen Thank i 1735.

Degnesædet laa i Annekssognet Testrup, Ringsted Herred, som er et stort Sogn. Aversi er et af Landets mindste og bestaar kun af een By. Her opførtes et Skolehus for Aversi og Assendrup Mølle, 6 Fag Bondebygning. Skoleløn efter Forordningen. *Lars Christophersen Bylow*, ust., havde sin første Skoledag den 15. Januar 1742. Han døde fra Hustru og 3 Smaabørn i 1758. *Vis.* 1745, anden Pinsedag: Præsten Hans Chr. Nimb prædikede over de første Ord i Evangelio, ikkun ganske maadeligt og magert over saa rig en Tekst, hvor der hører Kunst til at prædike slet. Degnen er ganske ung, men syntes at blive god. Den bedste Skoleholder var syg og ikke til Stede, den anden syntes temmelig øvet, hvorfor og Skolebørnene var ulastelige. Sjæleregisteret indeholdt 202. Deraf til 3 Skoler, med Degneskolen, 54 Børn. Blandt den voksne Ungdom var mange vankundige. De konfirmerede kunde, for Nøds Skyld, passere i den nødvendigste Kundskab. I Ho-

vedkirken var kun een Klokke, den anden var i Stykker og staar i Kirken paa Gulvet, hvor den længe har staaet. — I Biskop Herslebs „Generalia“ for 1745 er noteret: Det sletteste Kald var Aversi, saa og St. Ibs — St. Jørgens. *Vis.* 1751: „Hr. Hans Chr. Nimb, stor Melancholicus, prædikede over Rom. 8, 35. Børn sludderagtige, en stor Del vankundige. Nogle lidet bedre. Degnen katekiserer skikkelig.“ Saaledes lød Biskoppens Indberetning til Generalkirkeinspektoratet. Men i Sognepræstens Embedsbog nedskrev den høje Gæst høfligt følgende: „Gud lægge sin Velsignelse til Lærerens (o: Præstens) Arbejde, at derved saavel de Voksne som Børn maa komme til Sandheds Erkendelse og styrkes i den, som er vor Troes Begyndere og Fuldkommere.“ De to saa vidt forskellige Udtalelser modsiger jo egentlig ikke hinanden!

Det næstfølgende Tiaar hed Skoleholderen *Ib Been*, † 1768, fh. Tybjerglille Skole. *Laurits Laurbjerg Thrane*, 1768—72, ffils. til Herlufmagle. *Hans Albrecht Hager*, 1772—† 1801, f. 1724, af Profession Snedker, havde ved sin Død været Skoleholder ialt i 33 Aar. Han rostes meget af sin Nabo i 26 Aar, Sognepræsten *Marcus Lampe*, Aversi Præstegaard, her 1770—98. Det var *efter* Balles Udnævnelser til Biskop i 1783, at Lampe viste sin Skoleinteresse, men da ogsaa meget ivrigt, tilsyneladende for at tækkes Bispem, hvem han bombarderede med Skrivelse efter Skrivelse. Og navnlig ved Bispevisitatstid lod Lampe rigtigt sit Lys straale. Han yndede at føle de Børn paa Tænderne, han traf paa sin Vej, især forud for Visitatsen. En lille fattig, faderløs Dreng spiste før Visitatsen i 1788 en Dag Naadsens Brød i hans Køkken. Efter Maaltidet „tog jeg ham ind i min Stue, hvor jeg spurgte ham, hvor mange Salmer han kunde læse for Biskoppen, naar han kom. Tallet kunde jeg ikke komme efter paa anden Maade end ved at tage Salmebogen for mig, og fandt jeg da, at han kunde godt udenad 18 Salmer. Drengen hed Hans Jensen, hvis Far var National-Soldat. I Aversi Skole gives der en Del saadanne Børn“, skriver Lampe til Bispem.

Lampes Skolebesøg udartede sig ofte til hele Eksaminer, ved hvilke Barn efter Barn maatte redegøre for sin Viden og sin Fremgang. Det var Læsningen i Luthers Katekismus, Pontoppidans Lærebog og Davids Salmer samt Katekisationerne, han drev frem, og han var ovenud begejstret over Hagers Undervisningsmaade og Resultatet af hans Ihærdighed. Det gjorde han ingen Hemmelighed af, naar han besøgte Annekets Skoler, hvor han lod falde Ord som: „Her kunde trænges til en Albrecht.“ Men hans Lys formaaede ikke at trænge igennem Annexsognets tætte Skolemørke. Til at presse Læsning og Religionskundskab op var Hager ganske rigtigt i sine Velmagtsdage ikke ilde. Men Læsningen tillærtes forstandslost med Ramseri og Terperi, uden at Stoffet i nogen Maade levendegjordes for Børnene. „Skoleholder Albrecht viser med sin Flid, at de Børn, som flittigt besøger Skolen, kan uden Hekseri godt lære den nye Lærebog (o: Balles), da derimod de Børn, som formedelst yderlig Fattigdom tidlig maa ud at tjene blandt fremmede for at faa noget til Føde og Klæder, hvilket sidste er saare lidet, aldrig vil komme til at lære den. Forlad, jeg anfører mine Tanker ligefrem. Husbonden vil umuligt give dem Tid dertil. Arbejde, ikke Kundskab, gaar i deres Tanker for alting. Forordninger angaaende Hoveriet har hidtil ej lettet Arbejdet. Bondestanden er trykket“, skriver Præsten til Balle i 1793. Skrivning og Regning kendtes ikke i Aversi Skole. Fra et af sine Skolebesøg nævner Lampe eet Barn, der havde lært at skrive, men hun havde lært det i Tybjerg Skole. Saadant hæftede han sig intet ved.

Biskop Balle visiterer 1785: En stor Del af den voksne Ungdom udmærkede sig ved Grundighed og Eftertanke, ikke mindre ved Fuldstændighed og Færdighed i deres Svar. Skolebørnene læste fermt. Sognepræsten Hr. Lampe er en smuk og flittig Mand, som prædiker af Hjertets Fylde til Opbyggelse. Degnen Lund kan i sin høje Alder ikke gøre, hvad han gerne vilde, men som en Mand,

der i mange Aar har arbejdet med Troskab og Flid, medens Kræfterne vilde staa ham bi, fortjener han at nævnes. 1788: Ungdommen var meget vel oplyst. Man vidste at svare med sund Forstand, havde lært mange gode Salmer og kendte tillige Bibelhistorien. Hr. Lampe holdt en smuk evangelisk Prædiken til Opbyggelse. Han katekiserede meget vel og er ellers en køn og sagtmodig Mand. Degn Lund er af Alderdom udmattet og trænger meget til en Assistent ... Hverken Sang eller Katekisation vil lykkes for ham. Menigheden intet at klage over sine Lærere. I Aversi Skole læste Børnene vel i Bog og kunde færdig gøre Rede for deres Børnelærdom ikke uden al Eftertanke, hvortil dog min Vejledning behøvedes. 9 Bøger blev uddelte. Skoleholder Hans Albrecht er flittig og ej uskikket. 1800: Børnene svarede med Færdighed af Lærebog og Katekismus, men Forstand og Eftertanke var ikke øvet. De læste meget vel i Bog og havde lært mange Salmer. 14 Bøger uddeltes. Albrecht Hager er en gammel Mand, som gør trolig, hvad han formaar, men kan ikke katekisere.

Endnu inden Degnekaldet nedlagdes ved Degnens Død i 1830, virkede følgende som Lærere ved Aversi Skole. *Peder Andersen*, 1801—† 06, f. 1769, ust., hvis Enke ægtede Ungkarl Ole Christensen, Testrup. *Jacob Ludvig Holger Mossin*, 1806—08, Stud., ffls. til Fyen. Han underviste flittigt i Læsning, Religion, Skrivning og Regning og holdt Aftenskole for nogle Karle i Skrivning og Skriftlæsning. *Vis.* 1806: I den afdøde Skoleholder Andersens Sted var den nye Skoleholder Mossin nylig ansat, som ikke tegner ilde. 5 Børn savnedes. Man havde læst fra første til tredie Kapitel af Lærebog og ellers lært Katekismus. Ved Overhøringen befandtes de flittige at have klar og sammenhængende Kundskab samt vidste at gøre Rede med megen Færdighed til Vidnesbyrd om den afdøde gode Skoleholder Andersens vel anvendte Flid. Men i Boglæsning havde de fleste tabt noget under Vakancen, især da

Skolegang tillige ved Ildsvaade over Skolehuset havde lidt Afbræk. *Otto Christopher Schousboe*, 1808—19, cand. theol., fh. Herlufmagle, ffls. til Store Hedinge Skole. *Mathias Just Thostrup*, Søn af Stiftsprovst T., Stud., fh. Nyraad Skole, 1819—29. *Vis.* 1828: 48 Børn, mg. mg? mg. mg. *Carl Adam Heinsvig*, Lx., blev fra Nytaarstid 1830 Sognets første Skolelærer og Kirkesanger, † 1834. Den nye Skole var paa 12 Fag Egebindingsværk med murede Vægge, men ikke reglementsmaessig.

VIII. FENSMARK OG RISLEV SOGNE

1. Fensmark Skole.

I Fensmark, hvor der ikke tidligere havde været Skole, opførtes et Skolehus paa 10 Fag god Bondebygning. Skoleløn efter Forordningen, og Skolen indviedes ved Sognedegnen Lunds Søn, *Hans Lund*, der holdt sin første Time d. 4. Januar 1742. Han blev 1751 Faderens Efterfølger i Rislev. *Vis.* 1751: Hr. Niels Foss Heining, en god og from Mand, holdt en ordentlig og ret opbyggelig Prædiken over første Petr. 3, 15. Han katekiserede og vel. Skolebørn skikkelige, og de Voksne ret smukke. Sjæleregisteret akkurat.

Jens Balling, fh. Næstved Skole, blev 1754 Degn i Roholte. *Jens Pedersen Fix*, 1755—58, f. 1730, nævnes nedenfor. *Holger Hanberg*, 1758—67, f. 1732, ffls. til Ulstrup Degnekald paa Refsnæs. *Claus Hendrich Brehl*, 1768—71, ffls. til Dysted. Fornævnte *Jens P. Fix* havde imidlertid været Substitut for den Glumsø Degn. Hans store Drøm var at blive Degn, og saa maatte han jo øve sig i Faget. Han synes at have virket som en Slags Degnevikaar forskellige Steder i Herredet, men det har ikke været nemt at følge hans Stier. Nu kom han 1771 tilbage til Fensmark. I 1793 blev Degneforretningerne overdraget ham under Vakancen her, det lykkedes ham ikke denne Gang at slippe ind i Værdigheden, men

allerede 2 Aar efter, da Degnekaldet igen stod vakant, aabnedes Døren for ham, idet han med kgl. Dispensation som ustuderet kunde kaldes til Embedet. Skolens Inventar 1784: 1 Bibel, 1 Boghylde, 1 Bord, 5 Bænke, 1 Trætavle, 1 Sandhus, 1 Jernkakkelovn, 1 Ildtang.

En meget god Kundskab er her forplantet, noterer Biskop Balle i 1785. Ingen var slet. Man havde lært det fornødne til Gavns og forstod, hvad man sagde. Sognepræsten Hr. Tryde er en vindskibelig Mand, som troelig aagrer med sit Pund, hvilket heller ikke er det ringeste. Degnen Langemach er en meget duelig og vel anstændig Mand. 1788: Ungdommen svarede i Almindelighed ganske vel. Adskillige havde besynderligen udmærket sig. Der fandtes ogsaa de, som kunde gøre Rede for den bibelske Historie. Tvende Soldater erhvervede sig megen Berømmelse. Men en Soldat, som havde forsømt Katekisation og derover forglemt sin Kundskab, følte sin Beskæmmelse desto mere levende. Han lovede Bedring, naar jeg kun ikke vilde røbe ham for hans Officerer — og hans Navn skal jeg heller ikke tilkendegive. Men Frederik Nicolajsen og Anders Larsen, de tvende brave Krigsmænd, bør nævnes. Vi havde adskillige Samtaler om det Mod, som Guds frygt og god Samvittighed giver, enhver i sin Stand, til at udrette sit Kald, om det er nok saa farligt — sandeligen staar hver sjællandsk Bondekarl som een Mand, naar han bcsidder nogen Oplysning. Jeg har ofte haft Lejlighed til at prøve deres Sindsforfatning ogsaa i slig Henseende, og min Tillid til de oplyste skal ikke findes bedragelig. Hr. Tryde er en god, flittig og velsindet Mand, som ikke sparer nogen Møje. Han prædikede af Hjertets Fylde til Opbyggelse. Han katekiserer godt. Degn Langemach synger og katekiserer ret vel. Man havde intet at klage over Lærerne. I *Fensmark* Skole kunde de flittige læse godt i Bog. Mening og Indhold af deres Børnelærdom var dem heller ikke fremmed. De forsømmelige røbede sig selv ligesom andetsteds. 8 Bøger uddeltes. Fix er i sit Embede

fix nok og gør sig Flid. I *Rislev* Skole var en stor Mængde Børn forsamlede. Bøglæsning gik meget vel. Endog Børn paa 6 Aar kunde vejlede sig selv i min Katekismus, saa snart en Periode var gennemgaaet til at udfinde Svar deraf, hvorledes end Spørgsmaalet blev vendt. Men ellers skal Mængden i Henseende til sin Børnelærdom endnu opvækkes mer til Eftertanke. Dog viste de flittige god Forstand og Færdighed. 12 Bøger uddeltes. Langemach, tillige Degn, arbejder med Flid og Fremgang, han er en duelig Mand.

Sognepræsten Tryde indberetter for Aaret 1807, at han visiterede Skolen 3 Gange ugentligt. „Og da Skolelæreren ikkun maadeligt kan undervise i Skrivning og slet ikke i Regning og Jordbeskrivelse, har jeg maattet paatage mig disse Dele af Undervisningen. Hveranden Uge anvendes en Time til Katekisation over Lærebøgerne i Religion og Bibelhistorie. Børnenes Fremgang i Indenadslæsning prøves jævnlig, og heri har de fleste gjort god Fremgang. Salmer læres ikke udenad af Børnene og afsynges for mig ved Slutningen af Undervisningen.“ Skoleholder *Michel Guldager*, 1796—† 1815, 76 Aar gl., har altsaa været en sløj Herre. *Vis.* 1800: Degn Bech katekiserer godt og synger skønt. *Fensmark* Skole: Børnene, som havde besøgt Skolen, svarede meget vel efter Lærebog og Katekismus. De havde godt Begreb og viste Færdighed. Bøglæsning var god. Faa havde lært Salmer. 16 Bøger uddeltes. Guldager underviser trolig og vel, han katekiserer meget godt og som øvet Mand. *Rislev* Skole: Adskillige Børn gjorde Rede for Lærebog og Katekismus til Fornøjelse med skikkelig Forstand. De læste tydelig og vel i Bog. Salmer havde de lært. 16 Bøger uddeltes. Degn Bech, tillige Skoleholder, giver god Undervisning og er en duelig Mand. 1806: *Rislev* Skole. Den nye Degn og Skoleholder er nylig tiltraadt; hvad godt her i Skolen er udrettet, tilkommer den afgangne Degn Bech, en Del lært Bibelhistorie, flere Salmer, 6 skrev. *Fensmark* Skole:

Skoleholder Guldager, 14 udeblev, Bibelhistorie, 3 skrev, flere lært Salmer.

Daniel Plum Jørgensen, f. 1793, havde allerede i sin Drengalder assisteret sin Far i Testrup Skole, en Tid var han Hjælpelærer i Skelby, deltog i Kursuset paa Kongsted, var her 1815—24 og ffls. til Rislev. Skolehus og Skolestue var nu i meget slet Tilstand. *Hans Frandsen*, Lx. Jenstrup, var den første Lærer i Fensmark, der kaldedes til Skolelærer og Kirkesanger, 1824—57; han var Søn af en Slagtermester i Holme Olstrup. *Vis.* 1828: 112 Børn, mg. mg. mg? mg. Skolebygningen var nu ny og god. *Vis.* 1837: Frandsen er en meget duelig Mand, passer Skolen godt. Han har kun een Arm, men skriver meget godt og hurtigt med den venstre. — For et tysktalende, katolsk Personale paa Holmegaards Glasværk, anlagt 1825, var der en særlig Skole. Forældrene havde intet at erindre imod, at Børnene lærte Luthers Katekismus, men afslog at bruge vore Bibelhistorier.

2. Rislev Skole.

I Fensmark ingen Skole. I Rislev ingen Skole, men Herlufsholm Kloster har i Januar 1734 tilsagt at indrette een, meddeles 1735. Men det høres der ikke mere om.

Sognedegnen til Fensmark—Rislev havde sit Sæde i Rislev. Han hed nu *Rasmus Lund*, var født 1676 og Stud. og havde været her fra 1708. Degneboligen var kun et Gadehus uden Køkkenhave, men Lund havde selv ladet opføre en Længe til Kornhus til Opbevaring af Tiendekornet paa en Grund, der tilhørte Herlufsholm. Forinden Rislev Skole oprettedes, tilbød Skolepatronen paa Herlufsholm ham at flytte til Fensmark at bo, „da han skulde vorde anvist Bolig, hvilket Tilbud Degnen afslog, saa han har redt ilde under sig. Vel indsaa han senere sin Daarlighed og ønskede gerne at flytte til Fensmark...“, skrives til Bispen ved hans Død i 1751, da der opkom en Sag om Kornhuset og dets Grund. Rasmus Lund valgte

altsaa selv at overtage Skolegerningen i Rislev Sogn og begyndte den 8. Januar 1742. Skolen indrettedes i en 4 Fags Tilbygning til Degneboligen i Rislev By, og Skoleholderlønnen blev 6 Rd. aarlig. *Hans Lund*, f. 1716, Stud., efterfulgte sin Far til sin Død 1768, se Fensmark.

Da den efterfølgende Degn *Jens Therkel Langemach* ikke havde været Skoleholder i 3 Aar, søgte og fik han kgl. Dispensation, inden han ansattes. Han var Student, kun 21 Aar gl. og hidtil Skoleholder i Sigerslevøster. Han var en Søn af Degnen i Melby, hvor han 9. 7. 1767 trolovedes til Præstens Datter, men hendes Far har noteret i Kirkebogen: „Denne Trolovelse er ved kgl. Reskript af 19. 6. 1768 ophævet, hvorfor Gud og Mennesker være pri-set.“ Bønderne klagede 1789 over hans Embedsførelse, men Præsten tog ham i Forsvar, og han havde godt Lov hos Biskop Balle. Skoleinventaret bestod i 1784 af 2 Borde, 5 Bænke, ingen Kakkelovn, 1 Bibel, 4 nye Abc'er, 6 Katekeser, 6 Forklaringer og 3 Davids Salmer foruden nogle gamle Bøger. Samme Aar dyrkede nogle faa Børn Skrivning i Skolen.

Ogsaa *Niels Brinch Høeg*, 1791—93, f. 1765, der hidtil var Informator i Maribo, maatte have kgl. Dispensation til sin Kaldelse. Han frasagde sig Embedet paa Grund af dets ringe Indkomster. Dette beklagede Sognepræsten og skrev til Biskoppen: „Nød bør næppe den lide, der med strengeste Samvittighed og ædel Omhu vil paatage sig den vigtige Sag, Ungdommens Undervisning.“ *Thomas Hansen Wellejus*, 1793—95, f. 1765, fh. Næsby, ffls. til Rønnebæk. *Jens Pedersen Fix*, fh. Fensmark, 1795—99, frasagde sig ogsaa Embedet, † i Vridsløsemagle 1801. *Hans Chr. Bech*, 1799—† 1806, f. 1759, fik sit Kaldsbrev til dette ringe Embede i Henhold til kgl. Dispensation. Han havde tidligere været Handelsmand i København, derefter Gaardmand i Frydendal og fra 1793 Skoleholder i Svebølle. *Carl Ditlev Brehmer*, 1806—† 23, f. 1757, Stud. Ribe, blev Fensmark—Rislevs sidste Sogneegn. Pastor

Tryde karakteriserede 1807 Brehmer som en udmærket aarvaagen og duelig Lærer, men der var kun Plads i Skolestuen til 50 af Distriktets Børn. Dette Antal besøgte virkelig Skolen og undervistes med langt større Held, end man efter deres Antal turde formode, siger Tryde. Der undervistes i Kristendom, Skrivning og Regning.

Degnekaldet nedlagdes nu, og *Daniel Plum Jørgensen*, fh. Fensmark, kaldedes som Skolelærer og Kirkesanger. Vis. 1828: 56 Børn, mg. g×. g. g. Samme Aar istandsattes og udvidedes saavel Degnebolig som Skolestue. Jørgensen døde 1834. Han efterfulgtes af *Lorents Lorentsen*, der betragtede sig som en Far for hele Byen. Hver Aften gik han Byen rundt, bevæbnet med en Sabel, og saa efter, om alt var, som det skulde være. Der kunde jo f. Eks. flakke udbrudte Slaver omkring. En samtidig Sognepræst — han hed nok Gøttzche — skal have haft en Aftale med Læreren, at denne, hvis der ingen Kirkegængere var mødt frem i Rislev, skulde vinke af fra en Plads udenfor Kirkegaarden, naar Præsten kom ridende fra Fensmark og naaede ud af Skoven. Saa kunde Præsten med god Samvittighed spore Hesten tilbage til Fensmark. (Fortalt af Folkemindesamleren Axel Rønnekilde Nielsen). Biskop Mynster siger om Lorentsen i 1837: tilforn Sømand, Lx. Lyngby, har god Kommando, men vel ikke den største Soliditet.

IX. HERLUFMAGLE OG TYBJERG SOGNE

1. *Herlufmagle Skole.*

I Herlufmagle ingen Skole, men Degnens Substitut underviser for Betaling dem, der søger ham, indberetter Sognepræsten *Jens Jørgensen Thank* i 1735.

Degnen til Herlufmagle—Tybjerg Menigheder havde meget at gøre baade i Kirkebetjeningen og ikke mindst ved de ugentlige Bylæsninger i det store, udstrakte Pastorats mange Byer. Han holdt derfor altid Substitut.

Hr. Thank blev i 1738 Herredets Provst, netop i den Tid, Ordningen af Skolevæsenet forhandlede. Men han synes ikke under Forhandlingerne at have tjent Skolens Vel. Dobbeltsognene Glumsø—Bavelse, Sandby—Vrangstrup og Vester Egede—Øster Egede maatte f. Eks. nøjes med hver sin Degneskole. Hans egen travle Degn tilpligtedes Skoleholdet i Herlufmagle By, og der indrettedes 3 Løbeskoler i Herredet, de 2 i hans egen Menighed!

Herlufmagle Skole for Herlufmagle, Geisted og Spragelse Byer fik Rum i en 4 Fags god Tilbygning til Degneboligen, og her paabegyndte Degn *Henrik Pohlmann Harboe*, f. i og Stud. Næstved, sin Skolegerning den 29. Jan. 1742. Skolelønnen blev 6 Rd. Skoleholderne i Herlufmagle forlenedes med Substitutstillingen. Harboe havde tidligere været Huslærer hos Thank, men var nylig flyttet hertil fra Braaby Skole. Han forrettede Embedet i 30 Aar ind til sin Død. *Vis.* 1751: Provst Jens Thank var den Tid hos denne Menighed. Han prædikede over Profeten Zakarias 14, 8. Her liden Kundskab og mindre Forstand paa det, som en og anden havde lært uden ad.

Den næstfølgende Degn, *Lauritz Laurbjerg Thrane*, f. 1733, Stud. Randers, fh. Aversi Skole, døde allerede 1779. Og saa fulgte Pastoratets sidste Degn, *Henrik Petersen*, 1779—† 1810, Stud. København, fh. Hører i Køge. Petersen holdt for det meste en Mand til Skolen, som ogsaa hjalp ham i Degnetjenesten. Den første, *Anders Erichsen*, ust., ffls. til Tybjerglille 1784. Da bestod Skoleinventaret af 1 Kakkellovn, 1 Bord, 4 Bænke. Intet mere! Saa fulgte *Thor Todberg Holm* (Blom?) *Vis.* 1785: I disse Menigheder er 4 Herregaarde og altsaa meget Arbejde. Desuagtet fandt jeg hos en stor Del af den voksne Ungdom saa megen Indsigt, Forstandighed og grundig Kundskab, at jeg med Rette maa kalde dem udmærkede. At nogle faa kunde være svage, vil efter Omstændighederne ikke synes forunderligt. Der var og megen Forhaabning at glæde sig over hos dem iblandt Skolebørnene, som kunde

faa Tid til at søge Skolen. Sognepræsten Hr. Wellejus, en ægte, drabelig Folkelærer, forkyndte Guds Ord i et saa lærerigt, fatteligt, men tillige smukt og indtrængende Foredrag, at jeg i denne Henseende ikke kan give ham for stor Berømmelse. Han er tillige en lærd og i andre Videnskaber kyndig Mand af gammel dansk Mandighed og Styrke, baade i Sind og Legeme. Paa sin Post staar han der endnu i Alderdommen med Hæder og Kraft. — *Mogens Holger Bung*, f. 1740, Stud. Viborg, var nogle Aar Rytter, saa Skoleholder, fra 1773 Degn til St. Jørgensbjerg—St. Ibs, hvor han 1783 en Søndag mødte til Skriftemaalstjeneste „meget beskænket i sin Frakke.“ Paa Præstens Krav ilede han hjem og skiftede om til sort Kjole, kom tilbage og knælede ned paa Skammelen i Skriftestolen. Ved Provsteret fradømtes han Kaldet, var en Tid hos Moderen, en Præsteenke i Viborg, og blev 1786 Skoleholder her, hvor han 2 Aar efter havnede i Herlufmagle Hospital og titulerede sig „*Studiosus og Hospitalslem.*“

Degnets næste Medhjælper, *Christian Johansen*, var født i Ulsø Degnebolig 1764, af Profession Skrædder og ffls. 1797 til Holme-Olstrup, senere til Holsted Skole. *Vis.* 1788: Ungdommen var ikke i stor Mængde forsamlet. Men de tilstedeværende svarede vel. Nogle deriblandt lagde en Kundskab for Dagen, som for Bønder at regne med Føje kan kaldes grundig og udbredt. Endog af Bibelhistorien fik jeg Svar, som mer end een er bleven skyldig ved Attestats (o: Præsteeksamen). Enhver forstod, hvad der var lært. Hr. Wellejus prædikede grundigt, indtrængende og for Mængden lærerigt. Han katekiserer mesterligen. Degn Petersen skal nu være skikkelig, synger godt og katekiserer vel. Ingen i Menigheden havde noget at klage over Lærerne. I *Herlufmagle* Skole havde Børnene lært noget udenad, men vidste lidet af Meningen. Dorskhed betyngede dem som en Blyklump — men dem fattedes Vejledning. Under de bedste Løfter om at bruge sund

Menneskeforstand og Flid fik man dog aflokket mig 5 Bøger. Skoleholder Christian Johansen vil herefter gøre alt, hvad han kan, for at sætte baade sin egen og sine Skolebørns Eftertanke i Virksomhed. Degnen vil hjælpe ham. I *Tybjerglille* Skole ledte jeg ligeledes forgæves efter sundt Begreb. Dog synes Børnene at have lidt mere Liv og kunde skikkelig læse i Bog. 7 Bøger uddeltes. I *Tybjerg* Skole laa Forstanden saa dybt nedgravet under Udenads-Plapper, at den snart ikke kunde drages frem igen. Med Boglæsningen var det heller ikke ret synderliigen bevendt. Alligevel fandt jeg Børn, som ikkun behøvede nogen Vejledning til at opnaa rosværdig Fremgang, og i Haab om samme blev da 6 Bøger uddelt. Skoleholder Møller besidder ingen Gaver til at katekisere, skønt han skal være flittig. I *Herlufille* Skole læste Børnene bedst. Foruden Boglæsning, som var god, havde de dog været tilvante at agte paa Mening og Indhold af Børnelærdommen. Nogle kendte ogsaa lidt til Bibelhistorien. Her blev 8 Bøger uddelt. Skoleholder Schurmann læser med Flid og katekiserer ganske vel.

„Efter en næsten dræbende Omvandring i de fleste af Danmarks Egne“, skriver Student *Johannes Duun* d. 7. 11. 1797 til Biskoppen, „er jeg endelig kommen i Kondition hos Degnen i Herlufmagle, hvor jeg foruden at lære Degnens Søn Kristendommens Hovedgrunde skal forrette Skoleholdet for 3 Byers Ungdom og den her brugelige Aftenlæsning for den voksne Ungdom.“ Duun iffls. Aaret efter til Snesere Skole og blev senere Degn i Præstø. Ved hans Afgang herfra skrev Beyer: „Degnen har altid haft uduelige Personer.“ En Tid holdt Degn *Petersen* nu selv Skole *Vis* 1800: *Herlufmagle* Skole: En god Del Børn var forsamlet. Mange svarede efter Lærebog og Katekismus med god Forstand. De læste vel i Bog, havde lært Salmer og viste kendelig Forbedring fremfor i ældre Tid. 20 Bøger uddelte. Degn *Petersen*, tillige Skoleholder, har nu antaget sig Undervisningen og vist, at han dertil be-

sidder megen Duelighed. *Tybjerglille* Skole: Børnene svarede for en Del vel nok af Lærebogen, men ikkun af Begyndelsen. Katekismus vidste man nogenledes. Boglæsning var temmelig. Salmer havde man lært. 15 Bøger uddelte. Skoleholder Erichsen underviser ret vel og katekiserer ikke ilde, men vil nu for Alderdommens Skyld resignere, da Skolen overlades Peder Andersen, en duelig Bonde. *Tybjerg* Skole: En Mængde Børn var kommet sammen, som ellers ikke her fandt Sted. Forbedring synes ogsaa her at være fremvirket. Der fandtes nu adskillige, som kunde svare ganske godt og fornuftigt af Lærebog og Katekismus, de fleste kunde temmeligen læse i Bog. Man oplæste mange Salmer. 27 Bøger uddelte til Opmuntring. Skoleholder Møller har anvendt al Flid fra sin Side og katekiserer meget godt. *Herlufllille* Skole: Mange Børn var ikke til Stede. Nogle faa svarede godt af Lærebog, flere af Katekismus. Boglæsning gik an, men krævede dog mere Øvelse. Ingen Salmer lært. 12 Bøger uddelte. Skoleholder Graulund mangler ikke Gaver til at undervise, katekiserer ikke ilde. Men hans Flid maa nok forøges.

Degnen blev dog hurtigt træt af Skolen. En Tid assisteredes han af en *Normann*, saa af *Johan Henrik Brehmer*, se Glumsø, 1806—08 af *Otto Christopher Schousboe*, ffl. til Aversi, og sluttelig af den ustuderede *Niels Petersen*, som ogsaa forrettede Vakancen efter Degnens Død. *Vis.* 1806. *Herlufmagle* Skole: Degn og Skoleholder Petersen holder en Medhjælper, Kandidat Schousboe, for kort Tid siden antaget, og en gammel Mand, Lars Andersen, læser for Børnene i Spragelse, 51 savnedes. *Tybjerg* Skole: Skoleholder Møller simpel, men tro og flittig, 40 Børn udeblev, største Delen aldrig søgt Skolen, 6 skrev, enkelte Salmer. *Tybjerglille* Skole: Skoleholder M. Christensen, 4 skrev, enkelte Salmer. *Herlufllille* Skole: Skoleholder Graulund, 27 udeblev, 1 privat undervist skrev og regnede.

Degnekaldet nedlagdes i 1812, og *Hans Sørensen*, Lx., kaldedes til Skoledistriktets 3 Byer som Skolelærer og

Kirkesanger. Som Kirkebyens Lærer betragtedes han efter Egnens Skik og Brug at være første Kirkesanger. Efter ham fulgte *Michel Rasmussen*, Lx. Samsø. *Vis.* 1828: mg. ug. mg. mg. 91 Børn, men Skolehuset var maadeligt. *Vis.* 1837: Michel Rasmussen, liden Duelighed og endnu mindre Lyst og Iver, blevet formuende og tabt Lysten til Skolegerningen. Herlufmagle Sogns voksne Ungdom svarede s. A. ikke til Biskop Mynsters Forventning. „Dette hidrører fra Pastoratets daarlige Skoler, og dette atter fra de daarlige Lærere, hvormed Skolen i Dr. Hammers Tid er bleven belemrede.“

Fra Midten af 1780erne og muligvis til 1812 holdt *Lars Andersen* Biskole i Spragelse By.

2. *Gelsted Skole.*

Ogsaa i Gelsted By under Herlufmagle Skoledistrikt havde der været Biskole, der ligesom den i Spragelse bestod af Bønderne og kun var for Smaabørn. Her nævnes *Lars Christensen*, f. 1795, ust., et Stykke op i det nye Aarhundrede. Under 1. 8. 1818 kaldedes han til fast Lærer for Gelsted, hvor Dr. Hammer havde udlaant sit Gadehus til Skolebrug, men 1820 flyttedes Skolen ud paa Marken, hvor den opbyggedes af fornævnte Dr. *Hammer*. Lars Christensen indehavde Skoleembedet til omkring Midten af Aarhundredet. *Vis.* 1828: 48 Børn. mg. mdl. g. g.

3. *Herlufllille Skole.*

For Herlufllille, Torpe og nogle Huse paa Raunstrups Endemarker indrettedes en Løbeskole i Herlufllille By, hvor en Stue paa 3 Fag Bondebygning stilledes til Raadighed for Undervisningen, der den 15. Jan. 1742 paaibegyndtes af Degnens Substitut *Søfren Christian Holst*. Skolelønnen blev 6 Rd., men da Substitutstillingen var fast knyttet til Embedet, jvf. Herlufmagle Skole, nød Løbeskoleholderen desuden nogle Offerpenge, Julerenter og lignende.

Allerede da Provst Thank den 16. August s. A. udsendte den samlede Skoleplan for hele Herredet, havde Holst kvitteret Skolen, og *Bernt Falster*, ust., indtraadt i hans Sted. Nu erfarer man i mange Aar intet om Løbeskolen. Pastoratet havde skiftet Præst 2 Gange efter Thanks Afgang 1751. Men den sidst tiltrædende, Hr. *Poul Wellejus*, virkede i det lange Tidsrum 1755—93. Biskop Balles Visitatsudtalelser om Wellejus vidner om, at han ikke var nogen almindelig Præsteskikkelse. Ogsaa Provst Beyer giver i sin Skrivelse af 30. 6. 1763 til Biskop Ludvig Harboe en Karakteristik over Præsten: „Hr. Wellejus, Herlufmagle, er en god Prædikant med tydelig Udtale, forretter sit Embede til Behag. Vel saa meget i at tale som skrive. Naar man vil dømme i en god Mening, da holder man det, som hos ham synes at ligne nogen Arrogantia (∴ Hovmod) for Naturens Gebærder. Deri er han at berømme, at skønt han har 2 store Menigheder, kender han dog fast hvert Barn af Ungdommen og mesten Dels ved, hvad de kan i deres Kristendom. Det er at beklage, at hans Skoler er enten i maadelig Stand eller slet øde, og det bliver derved. Han er ikkun i maadelig Tilstand, men en fornuftig Husholder.“

Der kan gisnes over, om Skolevæsenets maadelige Tilstand skyldtes Poul Wellejus' trykkende økonomiske Kaar, der muligt kan have bremset ham i hans embedsmæssige Forpligtelser i Henhold til Skoleforordningens Bestemmelser, idet han kun i ringe Grad lagde Pres paa eller mindede Godsejerne som Skolepatroner om at tage sig af Skolernes Vedligeholdelse og at antage brugelige Skoleholdere, eller om han som den mesterlige Kateket, han var, trøstede sig med, at han nok selv i det væsentlige skulde føre Ungdommen frem til Konfirmation. I 1756 paatog cand. theol. *Christian Severin Lindenblad* sig Skolen. Han var kommen hjem fra Strømmen i Norge, hvor han var Skoleholder, og havde nu Vanskeligheder med at komme ind i noget nyt. I Juledagene 1758 forflyttedes han til

Tjustrup Skole, hvorfra han senere flyttede til Hyllested Skole, derefter fik han Skørpinge—Faardrup Degnekald og endte som Degn til Vemmelev—Hemmeshøj. Nogle Dage hen i det nye Aar tilskrev Provst Beyer Biskoppen, at Skolerne i Herlufllille og Tybjerglille stod vakante. Om den „fattige, skikkelige“ Lindenblads Forflyttelse skrev Beyer: „Lindenblad var saa glad derover, som han kunde have faaet en Tjeneste paa mange Hundrede Rigsdaler, fordi han kom fra det meget slette Sted, hvor han var. Han faar nu 42 Rd. aarlig og slet intet mere. Det var at ønske, han kunde faa et Degnekald, om ikke et Præstekald, som han gerne kunde forestaa.“

Herlufllille Skole stod nu længe vakant. Overfor Biskoppen undskyldte Beyer sig med, at Skolehuset heniaa i saa slet Tilstand, at intet Menneske vilde være der, og Lønnen lokkede jo ingen til. Han havde ofte gjort Erintring om Skolens Reparation, men var hidtil ikke hørt. Om det meget omtalte Jordskælv i 1759 tilføjede Provsten: „I lige Maade følger Relation om det Jordskælv mellem 21. og 22. December, hvoraf gunstigst kan erfares, at det temmelig stærkt er fornummet over hele Herredet, dog Gud ske Lov uden Skade; thi Hr. Wegners (Kapel-lanen til St. Peders i Næstved) Kakkellovn kunde nok være revnet tilforn, da han alene siger at have mærket denne, men ej, at den er sket den Gang.“ Biskoppen pressede stadigt paa, men sent paa Efteraaret 1761 erklærede Beyer, at han ikke kunde formaa Skolepatronen til at sætte Skolen i Stand og beskikke Skoleholder. Men nu havde han rent ud skrevet, at hvis det ikke skete, saa vilde han angive det videre, og saa skulde det gaa lige efter Forordningen. „Derpaa har Hr. Wellejus for kort Tid siden sagt, at han ingen Skoleholder vidste at foreslaa, og vedkommende ingen at antage, men har bedet, at jeg vilde foreslaa.“ Præsten havde ytret noget om, at han gerne vilde have en Student til Skoien, der ogsaa skulde være Substitut i Herlufmagle og somme Tider prædike for ham, og han vilde

nok selv give 10 Rd. til en saadan Ordning. En Maaned efter meldte Beyer til Bispen: „Hr. Wellejus ved ikke, om Heriufflille Skole endnu er repareret eiler ej. Vore Forfædre kunde bedre bygge Kirker, end vi vedligeholde et Skolehus paa 2 a 3 Fag.“ Wellejus havde forandret sine Tanker vedrørende Løftet om de 10 Rd. til Skoleholderen. „Saa meget er vist, at det er Synd, at Børnene i de 2 Byer har nu gaaet der i 3 Aar, og der har ingen Skole været, og intet er læst for dem. Jeg har erindret derom til Præsten over 10 Gange.“ Man vil se, at Provsten gav Wellejus Skylden, men Provstens elskværdige, henholdende Form egnede sig næppe til at fremme saa kildne Sager.

Efter endnu et Par Aars Tøven befalede Biskoppen, at Skolen skulde sættes i Stand, og Skoleholder antages. Det hjalp. Skolepatronen, Justitsraad *Rothe*, Tybjerggaard, istandsatte Skolehuset og gav *Hans Nielsen Birke-dal*, ust., Kaldsbrev paa Skolen 6. 9. 1763. Han var Broder til Skoleholderen i Skelby. Vinteren forud havde Præsten ladet en Kone, „den næst forrige Skoleholders Datter“ læse for Børnene. Skolehuset, der hiåtil bestod af en Skolestue paa 2 og et Kammer paa 1 Fag, var nu udvidet til 6 Fag med en Stue paa 2 og en Forstue paa 1 Fag. Den næste Skoleholder, *Nicolaj Berner*, ust. ffis. 1781 til Holsted, og *Andreas Kühl*, Stud., Aaret efter til Lyngø, hvor han kort Tid efter døde, 27 Aar gl. Han var gift med en Datter af Provst Beyer. *Andreas Hugo Schurmann Clementin*, 1786—† 90, 50 Aar gl., fh. Tybjerglille var „en svagelig Mand, men en tro og flittig Husholder i Skole og Liv.“ Han hædredes af Biskop Balle med en Præmie, jvf. Næsby Skole. Skoleinventar 1784: 1 Bord, 3 Bænke, 0 Bøger. Der var 14 Børn.

Skolen stod nu ledig et Aar, men da Træløse Skole ogsaa blev vakant henad i 1791, vilde Herskabet paa Raunstrup have opbygget „i Stedet for disse 2 Skoler een større og bedre ved Raunstrupgaard, som skulde være

meget nyttigere og bekvemmere for Beboerne der i Egnen.“ Da det ikke lykkedes, kaldedes *Daniel Reinart*, 1791—97, ust. og en Søn af Skoleholderen i Skelby. *Mathias Graulund*, 1797—† 1811, 71 Aar gl., ust., klagede over, at der ikke, som det krævedes ved Forordningen, var ophængt en Skoleinstruks i Skolestuen, saa han havde ikke autentiske Oplysninger om sine Rettigheder og Forpligtelser. En gammel 70 aarig Mand vilde bevise, at Substitutstillingen altid havde været tillagt Skolen. „Foruden Bogstolen er tillagt Skolen 6 Gaardbeboeres Degnetrave med Julerente, hvilket Bønderne havde afleveret til ham trods Degnens Forbud (1798).

I November 1801 faldt den ældste Del af Skolehuset ned. Entreprenør, Kromand *Gørtsen*, Herlufmagle, paa- tog sig at opføre en ny Skole ganske som den gamle. Men Gørtsens nye Skole kasseredes, og han fik ikke det tilslagne Beløb paa 180 Rd. En ny Skole opførtes først 1804, men der var ingen Brønd, Vand maatte hentes fra Bybrønden, og Skoleholderen skulde have „Økonomi i samme Stue, som Børnene læser i.“ Der blev kun Plads til 1 Bord og 2 Bænke, hvorved meget knebent paa den ene Side kunde sidde 8 Dreng, og ved den anden Side 8 Piger. Da der nu var 2 Klasser, kunde 32 Børn altsaa ved skiftevis Skolegang faa Plads, men Skoledistriktet havde 66 skolepligtige Børn. Graulund klagede over saadanne Tilstande, og Skolepatronen, Provsten og Sognepræst Hammer kom og tog dem i Øjesyn. Dr. Hammer fremsatte følgende Paastand: For at vinde Plads i Skolestuen skal Skolelæreren flytte sit Bohave paa Loftet for der med Familie at holde Økonomi. „Min Kone svarede dertil: Fordi vi er ikkuns simple og fattige Folk, maa Hr. Doktor Hammer dog ikke anse os for Svin ... Intet blev besluttet.“

Baade 1802 og 1805 indgik der Klager over Graulund, der beskyldtes for Drikfældighed og for at foregaa Ungdommen med „onde Eksempler“. Og Graulund klagede 1806 over sin ringe Lønning: Skoleløn 6 Rd., Offer i Bog-

stolen 2 Rd. 2 Mk. 7 Sk., tidligere gav Offeret 14 Rd., men Degnen havde nu i 2 Aar holdt 2 Assisterter til sin Skole, af hvilke den ene samt en resigneret Skoleholder Anders Erichsen hver Søndag havde staaet i Bogstolen. „Og jeg som kaldet Substitut har maattet staa allerinderst ved Muren.“ Saa fik Graulund jo ogsaa de 6 Mands Degnetrave. Men hans Formand have nydt Skolepenge af 19 Gaarde i Skoledistriktet, og nu eksisterede der kun 11 Gaardmænd, som imidlertid hver holdt 1 Karl og 1 Pige a 10 Sk., hvilket gav 1 Rd. 14 Sk., desuden 18 Husmænd a 4 Sk. = 4 Mk. 8 Sk. Hans Indkomster for 1804 havde i Penge været 8 Rd. 2 Mk. 7 Sk. Han havde selv maattet købe Brændsel for 11 Rd., selv lejet 2 Td. Land for 8 Rd. til Græsning og givet 2 Rd. i Leje for en øde Gaardsplads i Mangel af Kaalhaage. Desuden havde han bekostet et Skillerum for „Økonomien“ opsat i Skolestuen, 8 Rd. 3 Mk. 10 Sk., og selv opført 4 Fag Hus til Stald og Lade! Nu var der jo udlagt Jordlod til Skolen. Skolernes Græsningsret, men ikke Vinterfoderet: Hø og Halm, blev ved Udskiftningen afløst af udlagte Skolejorder.

Efter at den nye Skoleplan i 1812 var vedtaget, forflyttedes *Niels Petersen*, Herlufmagle, hertil. Han blev i 1832 forflyttet til Bavelse. Han er noget stridig, noterede Biskop Münter 1824, og 1828: 54 Børn. g. tg. mdl. g?

4. Tybjerg Skole.

Det meddeles 1735 til Stiftsøvrigheden, at „Tybjerg Skole er indrettet af Tybjerggaards Ejer, som lønner Skoleholderen for 10 fattige Børn at læse.“

Samtidigt med, at Oberstløjtnant *G. F. von Lepel* til Tybjerggaard under 3. 7. 1724 funderede Tybjerg Hospital for 7 Lemmer, hensatte han en Sum, der afgav 11 Rd. 4 Mk. i aarlig Rente, til aarligt Underhold for en Skoleholder, der kunde holde Morgen- og Aftenbøn i Hospitalet og holde Skole for de fattige Børn „udi den opbygte Skole, som i en Del bruges til Tinghus.“ Da han imidlertid fandt

Rentebeløbet for ringe til Skoleholderens Kost og Løn, resolverede han, at Lønnen skulde forhøjes med 6 Rd. 2 Mk. aarlig af de Penge, der lagdes i Helene Kildes Blok. Skoleholderen maatte modtage betalende Børn til Undervisningen.

Den funderede Skole havde til Huse i en teglhængt 7 Fags Bygning. Her havde Birkeskriveren i mange Aar holdt Skole for Tybjerg, Hjelmøllille, Orup og 5 Huse i Endemarken. Da nu fornævnte 18 Rd. i Skoleløn ikke opfyldte Skoleforordningens Krav, lagdes 4 Td. Rug og 4 Td. Byg til. Skoleholderen hed nu *Jens Bøghvad*. Ved Herredsskriverskiftet i 1766 blev *Peter Falster* Stedets Skoleholder, derefter *Jens Hansen*, † 1783, og *Jens Møller* til 1810 alle ustuderede.

Provst Beyer noterer fra sit Skolebesøg i 1784: „Skolehuset er samlet med Tingstuen, hvor der holdes Ting om Onsdagen. Det, som egentlig hører Skolen til, er 4 Fag, nemlig Skolestuen 2½, Køkken og Spisekammer 1½ Fag. I Skolen er allerede en ordentlig Spindeskole, og der var mange Rokker, hvorpaa Pigerne, som gaar i Skole om Formiddagen, lærer at spinde om Eftermiddagen af Skoleholderens Kone, som er ordentlig oplært i København til at være Spinderske. Skoleholder *Jens Møller* lærer nogle at skrive. Inventar: 1 langt Bord, 2 lange Bænke, 1 Jernkakkellovn, 1 Bibel, men ej andre Bøger.“ Beyer besøgte Skolen igen Aaret efter: Spindeskolen gik blandt alle disse i saa artig og god Orden ... Mange smaa Spindere undervistes. Saa at jeg kan sige, at hele denne Sag er en smuk og nyttig Indretning og sker baade ordentlig og skikkelig, hvilket jeg efter kongelig Majestæts Ordre ved Hans Højærværdighed Biskoppen er kristelig tilkendegivet ved Skrivelse af 13. 10. 1784 — nemlig, at Provsterne i det mindste een Gang aarlig skal efterse disse Spindeskoler, og denne Skole er 2 Gange efterset. Provsten tilføjede: Her i Tybjerg Herred er ingen flere Spindeskoler oprettet ved de danske Skoler, da der dog er

baade Skoleholdere og Skoleholderhustruer, som baade gerne vilde og kunde ligeledes forestaa en Spindeskole, som er mig svaret ved Overhørelse i Skolerne i Efterspørgsel om Spindeskoler.

Den sidste Skoleholder i Tybjerg hed *Jørgen Musfeldt*, ust., 1810—† 22. Fra 1812 blev han Skolelærer og Kirkesanger, men han var drikkfældig og uduelig. *Daniel Pedersen Falch*, ust., efterfulgte. *Vis.* 1828: 65 Børn. g. tg. g. g?. 1837: Falch noget drikkfældig, ved Undervisningen søvnig, konfus og manglende baade Kundskab og Duelighed.

5. Tybjerglille Skole.

For Tybjerglille og Hækkerup stiftedes en Løbeskole i Tybjerglille By, der begyndte sidst i Januar 1742. Naar den funderede Skole i Tybjerg var blevet nyindrettet, da vilde Gisselfeldts Herskab, saa længe de 2 Byer søgte Skolen, tillægge Skoleholderen 3 Td. Rug, 3 Td. Byg, 5 Læs Tørv og levere en Kakkellovn til Skolen. Der nævnes ingen Skoleholder, før *Ib Been* forflyttedes til Aversi i 1758.

Ligesom i Herlufflille mærkedes ogsaa her en Slaphed i Skoleledelsen saavel fra den uinteresserede Sognepræst Poul Wellejus' som fra den lempfældige Provst Beyers Side. Som tidligere omtalt havde Provsten i Nytaaret 1759 anmeldt baade Herlufflille og Tybjerglille Skoler som ledige. „Hvad Tybjerglille Skole angaar, da er der alt ved Mikkelstider kommen en Person i Skolehuset med vedkommendes Tilladelse, som har søgt at blive Skoleholder og dertil faaet Præstens og min Attest. Han har og allerede i Vinter begyndt at holde Skole, men har ej faaet Bestalling derpaa ... Dog mener jeg, samme Person beholder Skolen.“ Beyer oplyser iøvrigt, at Skoleholderen af sin ringe Løn maatte betale Leje af Kakkellovnen! Skolen meldes endnu i 1761 som vakant. Saa blev der helt stille om den, indtil *Andreas Hugo Schurmann*

Clementin, 1772—86, ansattes, jvf. Herluf Lille Skole. *Anders Erichsen*, 1787—1800, *Peder Andersen*, 1800—06, „en duelig Bonde“, og *Morten Christensen*, 1806—† 38, fh. Reinstrup Skole, alle ustuderede. Morten Christensen, f. 1778, var dannet til Skoleholder af Dr. Hammer. *Vis.* 1828: 40 Børn. mg? mg. mg. g. 1837: M. Christensen er en simpel Mand, men meget skikkelig og passer sin Skole tro.

Sognepræsten, Dr. theol. *Edvard Hammer*, oplyser i 1807, at han lod sig „det være mig angelegen at befordre nøjagtig Indenadlæsning. Schouboes Bibelhistorie har jeg temmelig almindelig indført. Ogsaa andre Læsebøger. Lærebog og Katekismus vilde jeg at skulle bie, indtil de havde Smag paa at læse og nogenlunde Færdighed deri. Her skrives og læses Skrift i alle Skoler. I Tybjerglille Skole regnes med særdeles Fremgang tillige. Ligesom ogsaa der læses Jordbeskrivelse. Hammer var Præst her 1793—1829. I 1811 underviste han 3 af Pastoratets Skoleholdere i at katekisere over Lærebog og i Retskrivning.

Frederik Meisler, der senere blev Lærer i Vridsløsemagle og senest i Magleby, Møen, samt Folketingsmand, var Lærer ved Tybjerglille Skole 1839—41. Han fortæller i sin Selvbiografi „Vajsenhusdrengen Nr. 101“ om Forholdene i Tybjerglille. Lejligheden i Tybjerglille Skole bestod af en lille Stue og et lillebitte Kammer med klinede Vægge og Lergulv, og der var saa lavt til Loftet, at han skønt lille af Vækst ikke kunde staa oprejst under Bjælken i Sovekammeret, hvis lille Vindue kun talte 8 smaa Ruder ialt. Køkkendøren var netop $2\frac{1}{4}$ Alen, saa han stødte ofte Panden mod Karmens øverste Del. „En Vintermorgen vaagnede vi ved en underlig plaskende Lyd. Snevandet var gaaet gennem Lervæggen ind i Sovekammeret, saa Vuggen gik i flere Tommer dybt Vand. Ogsaa Væggene i Dagligstuen fik alt imellem lignende Indfald, og Udhusets Vægge og Tag var ligefrem en Uendelighed af Huller. Under den ene Gavl kunde man søge

Ly i Regnvejr, da den hældede et Par Alen ud foroven og i denne Stilling var spigret fast.“ Skolejorden var paa 7 Tdr. Land, slet Bonitet, lagt paa 3 forskellige Steder. Der blev drøftet at bygge ny Skole. En Stuebygning og et Udhus, hver paa 8 Fag Egebindingsværk og muret med brændte Sten, kunde opføres for kun 700 Rd. foruden Mursten og Kalk, der gaves frit fra Gisselfeldt. Velstanden i Tybjerglille var ringe, Levemaaden ogsaa, Jorderne af ringe Bonitet, og Driften ikke bedre. Svinene gik løse om Vinteren og søgte Føden rundt omkring. Den usle Besætning sultefodredes, og man kunde købe en jævn god Ko for 14—16 Rd., Smør for 1 Mark Pundet. Den største Indtægt var Salg af Fjerkræ, navnlig tvangsfodrede Høns og Ænder, der i Fedningstiden holdtes indespærret i smaa Rum under Dagligstuens Vægbænke og kun toges frem, naar de skulde stoppes. Hver Mand tog da sit Kræ mellem sine Knæ, stoppede Rugmelsklumper ned i dets Hals og førte dem med Fingrene hele Spiserøret igennem ned i Kroen, indtil denne var propfuld. I Løbet af et Par Uger blev „Stophønsene“ smækfede, og henad Jul kørtes fra hver Bondegaard et svingende Læs Fedevarer til Hovedstaden.

Meisler plejede Omgang med sin Ven, Lærer Abildgaard i Skelby, og de mange dygtige Lærere paa Holsteinborg Gods. Han holdt Foreningsmøder sammen med 3 Lærere syd for Næstved, skiftevis i deres Hjem. Men om Lærerne i Tybjerg Herred skriver han rent ud: „Jeg har aldrig kendt saa død en Kreds af Lærere som paa denne Egn dengang.“

Kilder.

Landsarkivet: Indkomne Sager til Bispen. De danske Skoler. Sognearkiver. Provsti- og Amsarkiver. Provst Beyers Journal. Visitsbøger. *Rigsarkivet:* Generalkirkeinspektoratets Kollegial-Arkiv. Skolekommission af 1789. Folketællinger m. m. *Trykte Kilder:* Wibergs Præstehistorie, Anders Petersens Sjæll. Stifts Degnehistorie, Bjørn Kornerups J. P. Mynsters Visitsbøger, Hofmanns og Schacks Fundationer.

AAR 1848 I SYDSJÆLLAND

Af Rasmus Nielsen.

DETTE for Danmark saa begivenhedsrige Aar: Frederik den Syvendes Tronbestigelse 20. Januar 1848, Forfatningsreskriptet af 28. Januar om en Fællesforfatning for hele Monarkiet, Møderne i Rendsborg 18. Marts og i København 20. Marts, Folketoget i København 21. Marts, Oprøret i Hertugdømmerne 23. Marts, Krigen o. s. v. gav Anledning til følgende Begivenheder i Sydsjælland.

Der blev holdt offentlige Møder i Vordingborg 7. Marts, hvor omtrent 400 Købstadbeboere, Landboere og Embedsmænd var mødt, i Stege 8. Marts, hvor omtrent 200 Mennesker af ovennævnte Samfundsklasser var til Stede, og i Næstved 9. Marts, hvor omtrent 200 Købstadsborgere og Embedsmænd, men ingen Landboere var forsamlede. Ved alle tre Møder talte disse tre Købstæders Stænderdeputerede cand. jur. *Hother Hage* fra Stege og foreslog, at man vedtog og underskrev følgende Erklæring:

1. Vi anser en Fællesforfatning for det tyske Forbundsland Holsten og den danske Stat som højst farlig og fordærlig, og vi tror, at enhver dansk Borger, der har Statens Uafhængighed og Folkets Nationalitet kær, bør protestere mod en saadan. Derimod maa vi anse det ikke blot ønskeligt, men ogsaa nødvendigt, at den danske Provins Slesvig faar en fælles Folkerepræsentation sammen med Kongeriget Danmark.

2. Vi forventer, at den ved Reskriptet af 28. Januar d. A. bebudede Forfatningslov, før den faar Lovkraft,

vorder antagen af en Folkerepræsentation, der er valgt efter en saadan Valgmaade, som svarer til Folkets retfærdige Krav og til Opgavens Storhed.

3. Vi beslutter, at der dannes en Komite, som sætter sig i Forbindelse med den i København sammentraadte Komite, og som her i Distriktet virker for de i nærværende Forsamlinger udtalte Anskuelsers Udbredelse og i dette Øjemed indsamler Bidrag, som anvendes til at dække Komiteens Udgifter, og hvis Overskud indsendes til den københavnske Centralkomite.

Denne Erklæring blev aldeles enstemmigt vedtaget i alle 3 Forsamlinger. Den laa saa til Underskrift i alle tre Købstæder. Hvor mange der skrev under, vides ikke.

I „Almuevennen“ for 15. Marts 1848 skrives: „Vi tvivler ikke om, at enhver dansk Mand, der føler varmt for sit Fædrelands uafhængige og selvstændige Fremtid, vil ile med at styrke denne Sag ved sit Navn og ved sit Tilskud til de Udgifter, der er fornødne, hvor noget stort og godt skal gennemføres.“

Det var Ejderprogrammet, som her var vedtaget.

22. Marts 1848 blev der paa Foranledning af Borgerrepræsentanternes Formand Tømrermester *Søren Frederik Hoffmann* holdt et almindelig Borgermøde i Næstved, hvor Borgmester *Daniel Tonnies Lawätz* oplæste Avisernes Beretninger om de foregaaende Dages Begivenheder, og hvor der blev vedtaget og underskrevet af mellem 2 og 300 Indvaanere en Adresse til Kongen. som gik ud paa, at det maatte blive befaleet, at Købstædernes vaabendygtige Mandskab snarest muligt væbnes og indøves, for at vi ikke skulde være uforberedte, naar Kongen i Farens Stund maatte kalde os til Fædrelandets Forsvar.

I Roskilde blev der samme Dag holdt et Møde, hvor man vedtog at danne en „Forening til Vaabenøvelse“. Man opfordrede i Fædrelandets Navn Ungdommen af hvilken som helst Stand og Stilling fra By og Land til at møde i Katedralskolens Gymnastiksal 25. Marts Kl. 5½, „for at vedtage det fornødne.“

Værnepligten hvilede dengang kun paa Bondestanden; men ved Forordningen af 23. Sept. 1848 indførte Krigsminister Tscherning almindelig Værnepligt. Den grundlovgivende Rigsforsamling vedtog 12. Febr. 1849 en Lov om almindelig Værnepligt.

Den 12. April 1848 om Eftermiddagen Kl. mellem 6—7 for det Rygte som en Løbeild gennem Vesteregede og Kongsted Sogne, at Landsforræderen, Hertug Christian af Augustenborg, hemmeligt skulde være kommet til Gisselfeld eller Rosendal. Dette Rygte gjorde et stærkt Indtryk paa Beboerne, saa meget mere som de to Grever Danneskjold til Gisselfeld og Holck til Rosendal var begge meget nær beslægtede med Hertugen, da Hertuginde var Danneskjolds Søster og Søster til Grevinde Holck.

Bondestanden kunde nu ikke være ligegyldig overfor et saadant Rygte. I Løbet af et Par Timer var omtrent 200 Mand forsamlede, og de var bevæbnede med Geværer, Høtyve eller Knipler.

De blev nu delt i to omtrent lige store Afdelinger, som øjeblikkelig skulde drage hver til sin Side for at besætte de to Herregaarde, inden det blev Dag. De skulde saa nøje som muligt undersøge Gaardene for at faa Visshed for, om Hertugen eller nogen af hans Familie opholdt sig der.

Da den ene Afdeling kom til Vesteregede, hvorigennem den skulde for at komme til Gisselfeld, optraadte Herredsfoged og Assessor *Brun*, som havde faaet Underretning om, hvad Bønderne havde i Sinde, paa Embeds Vegne og tværtimod sin Pligt, idet han efter Anmodning af Afdelingen ikke alene selv som Politimester burde have deltaget i Ransagningen og draget Omsorg for, at den paatænkte Vagt og Indesluttelse af Gisselfeld var blevet udført saa ordentligt og hurtigt som muligt, men i Stedet for fik han ved List og ved sin Politimagt Bønderne overtalt til at gaa hjem, efter at han havde fortalt dem, at en Slave var brudt ud af Fængselet, og at han ansaa

det for en langt større Vigtighed at paagribe ham end at søge efter Hertugen paa Gisselfeld, hvor han forsikrede, at denne ikke var.

Brun kunde nu være blevet Skyld i, at Hertugen kunde være sluppet bort, uden at han var blevet paagrebet, hvis han havde opholdt sig paa Gisselfeld.

Den anden Afdeling af de bevæbnede Mænd delte sig i to Partier og drog mod Rosendal; den ene gik gennem Kongsted, Jyderup og Tystrup, mens det andet gik forbi Lystrup gennem Hovby, hvor en Del Bønder sluttede sig til, og de to Partier samledes igen efter truffen Aftale paa en Runddel noget foran Rosendal. Her var nu forsamlet omtrent 250 Mand, som blev opstillet i 2 Geledder, et paa hver Side af Vejen. Der blev udvalgt 2 Vejvisere og 4 „Gefrejdere“. Forsamlingen blev paa det alvorligste formanet og anmodet om i al Stilhed og Sindighed at følge og adlyde „Gefrejderne“, der saa gav Ordre til, at Mandskabet paa højre Side af Vejen indesluttede den høje Side af Rosendal, mens Mandskabet ved venstre Side af Vejen omringede den venstre Side af Gaarden, som altsaa nu var helt omgivet af Bondeskaren.

To Mand blev sendt hen til Sognefogeden for Fakse Sogn *Johannes Larsen* i Rejnstrup for at meddele ham som nærmeste Politiovrighed, at Bønderne i al Stilhed havde besat Rosendal, at hver Mand blev paa sin Post, til han blev afløst, men at de ellers ikke vilde foretage sig det ringeste for ikke at gøre nogen som helst Uro paa Gaarden, hvor enhver kunde forblive i sin gode Søvn Natten over, før Øvrigheden var kommet til Stede. De anmodede Sognefogeden om straks at sende Besked til den højtagtede Herredsfoged, Kammerjunker *Bülow* i Storehedinge.

Men endnu før Bønderne havde besat Rosendal, kom Assessor Brun, og han raabte straks, om Gmd. *Peder Olsen* fra Skovthorup var der. Der blev svaret, at han var foran. Han kom nu snart til Stede. Han spurgte først,

hvem Brun var. Denne svarede med „en rask Stemme“, at han var Politimesteren fra Vesteregede.

Da Bønderne hørte dette, undrede alle sig meget; thi det forekom dem højst besynderligt, at en fremmed Politimester vilde indfinde sig paa et Sted, hvor han intet havde at gøre. De var ingenlunde pligtige til at adlyde ham.

Da han forlangte af dem, ligesom han havde forlangt af den Afdeling, der skulde til Gisselfeld, at de skulde gaa hjem, da Hertugen ikke var paa Rosendal, nægtede de at adlyde ham. Flere sagde til ham, at de ikke vilde gaa hjem, før de havde udført deres Beslutning; men detteklang ikke godt i Assessorens Øren, og han forsøgte at skræmme dem fra at udføre deres Forehavende ved at sige, at de ikke havde Ret til at betræde Grev Holcks Ejendom paa en saadan Maade, hvorpaa han fik til Svar, at „sligt dog havde ladet sig gøre hos Andreas Nielsen i Freersløv“.

„Ja, der var Politiet til Stede“, svarede Brun.

Peder Olsen sagde saa til ham, at de uden videre vilde udføre deres Forsæt; men Brun bemærkede hertil, at Peder Olsen ikke kunde svare for andre end for sig selv.

Peder Olsen raabte til dem alle, om det ikke var deres Mening at udføre, hvad de havde besluttet. „Jo“ lød Svaret fra hele Forsamlingen. Derpaa blev der kommanderet „March“, og Herregaarden Rosendal blev straks besat.

Assessoren vilde nu ogsaa ind paa Gaarden, hvilket tillodes ham, og da han havde udført sit Ærinde hos Grev Holck, tilbød han at blive, til alt var færdigt.

Man bad ham om at „tage sin Post“ i Haven, men dette vægrede han sig ved, hvilket vel ogsaa maatte undskyldes, da han formodentlig havde vigtigere Ting at tale med Greven om. En Fordel for Bønderne ved denne Lejlighed var dog Bruns Nærværelse, nemlig at han fik vækket Greven, som da straks skrev til Amtmanden, og denne kom allerede til Stede mellem Kl. 4 og 5 om Nat-

ten. Bønderne havde ikke tænkt paa at sende Bud efter ham, før det blev Dag, og det vilde da have taget meget længere Tid.

Provst *Freuchen* fra Fakse, som ogsaa var kommet til Stede, modtog Amtmanden, da han kom, og sagde til ham, at alt gik saa ordentligt, roligt og stille til, hvilket glædede Amtmanden; men hvor stille og roligt det end gik til, fortalte dog Rygtet, at omtrent 30 Dragoner var paa Vej fra Næstved til Rosendal, „formodentlig besørgede af Hr. Brun for at forøge Roligheden.“

Da Amtmanden var kommet til Gaarden, raabte han ligesom Brun paa Peder Olsen fra Skovthorup, og denne kom straks for at høre, hvad Amtmanden havde at befale.

Følgende Embedsmænd og Bønder: Amtmand *Neergaard*, Provst *Freuchen*, begge Sognefogederne fra Fakse Sogn, Gaardmændene Peder Olsen og Henning Hansen fra Skovthorup og Hans Jørgensen fra Kongsted begyndte nu en meget nøjagtig Ransagning af Rosendal, og Amtmanden og Provsten opfordrede bestandig de øvrige til at gøre sig Umage; men man fandt ingen Hertug.

Til Slut takkede Amtmanden Bønderne for den Orden og Sømmelighed, som de havde udvist.

Der blev foretaget en Optælling af Mandskabet, og det viste sig, at Antallet nu var vokset til 300.

Amtmanden bad alle om at følges ad til Fakse for at faa en Forfriskning paa hans Regning. De udbragte et Leve for den kære Kong Frederik den Syvende. Derefter gik enhver til sit om Formiddagen den 13. April.

Da Bønderne fra den mod Gisselfeld udsendte Afdeling fik at vide, at Brun ikke havde faaet den anden Afdeling til at gaa hjem med uforrettet Sag, samlede henvend 300 Mand fra 4 Sogne sig om Eftermiddagen den 13. April og gik til Gisselfeld, hvor en Eftersøgning fandt Sted ligesom paa Rosendal.

Herredsfoged Brun var mødt og meddelte Danne-skjold, hvad Bønderne havde i Sinde, og Brun deltog selv i Undersøgelsen.

I „Almuevennen“ for 24. April skrives: Ved disse Eftersøgninger var vi ikke saa heldige at træffe Landsforræderen, hvad enten han nu har været her, eller vi er kommet for sent; er det sidste Tilfældet, da har Assessor Brun hjulpet godt dertil. Havde det været en ganske uskyldig, men simpel Mand, paa hvem en ringe Mistanke for Tyveri kunde være opstaaet, eller en fattig Kone eller fattige Børn, som bad om Brød, dem havde Brun vistnok været villig til at eftersøge og fængsle paa det alvorligste; men hans Færd ved denne Lejlighed ser næsten ud til, at han ikke ønskede at gribe Hertugen, som dog meget godt uden hans Vidende kunde have været der til Stede. Derimod er det slet ikke urimeligt, at Hr. Brun kunde ønske at faa os straffede for, hvad vi har udført, dersom han havde mindste Udsigt til, „at et Forsøg derpaa vilde lykkes for ham. Han har ladet fattige arrestere, fordi deres Børn bad om Brød.“

Rygterne svirrede atter i Sydsjælland. Denne Gang var det om Husmændene i nogle Sogne mellem Næstved og Vordingborg. Dette gav Anledning til, at Birkedommer Manthey i Vordingborg nordre Birk 15. April 1848 udsendte følgende Cirkulære, som man har kaldt „Husmandscirkulæret“:

„Ifølge indløbne paalidelige Efterretninger agter Husmændene i Lundby, Østeregesborg og flere Sogne i disse Dage at gennemstrejfe denne Jurisdiktion i bevæbnede Hobe for at opfordre eller i Vægringstilfælde tvinge Husmændene her til at deltage i saadanne Ekspeditioner, som i Løbet af de seneste Dage har fundet Sted mod Rosendal, Gisselfeld og Næsbyholm. Foranlediget herved maa jeg indstændigt anmode Forstanderskabet om at foranstalte Sognets Husmænd snarest muligt sammenkaldte og alvorligt foreholdte det betydelige Strafansvar, som de udsætter sig for ved at følge Voldsmændene, den Skade, de selv vilde lide ved, at Hovedgaardene ødelægges, og det intetsigende i de Trusler, hvormed man vil søge at

skrække dem for at forlede dem til at følge Hoben, til hvis Adspredelse ved militær Vaabenmagt, der alt er føjet fornøden Foranstaltning. Skulde desuagtet urolige Optrin forefalde, beder jeg mig uopholdelig derom underrettet ved ridende Bud.“

Imidlertid havde Regeringen fra Amtmand Neergaard faaet Besked om det „fredelige Krigstog i Syd-sjælland“, og Justitsminister *Bardenfleth* udsendte da 18. Maj følgende Cirkulære, som man har kaldet et nyt Bondecirkulære, til Amtmændene:

„Under de særegne og vanskelige Forhold, hvori den danske Stat for Tiden er sat, idet der indenfor Statens Grænser er udbrudt et af overmægtige Naboer understøttet Oprør, mens til samme Tid en hurtig Udvikling og omfattende Omdannelser foregaar i vore indre Samfundsforhold, er det ikke at undres over, at en ængstelig Spænding kan bemægtige sig Gemytterne, at der hist og her kan foranlediges hidtil ukendte Bevægelser, navnlig blandt de mindre Landbrugere som den Klasse af Statens Borgere, der har Grund til at vente, at hin Udvikling af vore offentlige Forhold vil medføre ikke uvæsentlige Forandringer i deres hidtidige Stilling i Samfundet. Deslige Bevægelser, der fornemmelig har fundet Sted paa enkelte Steder i Sjælland, vilde under sædvanlige Forhold kun være af ringe Betydning; de er i Regelen vistnok kun tilvejebragt derved, at der af enkelte er blevet udbredt en overdreven Frygt for eller Forbitrelse imod saadanne Personer, som ansaas at kunne henregnes blandt Statens Fjender. Men under de nuværende Forhold turde en saadan Bevægelse, dersom den mere udbredte sig, blive af større Betydning og drage højst beklagelige Følger efter sig; navnlig vilde den rolige Udvikling af vore Landboforhold, hvorved disse alene kunne føres til et for Statens og selve Landboernes Tarv ønskeligt Maal, derved kunne standses og forrykkes.

Allerede i en lang Periode har den danske Regering

vist, hvor magtpaaliggende det har været den at føre Landbostanden fremad paa Oplysningens og Selvstændighedens Bane. De mange Foranstaltninger, der har været trufne til Forbedring af Almueskolevæsenet paa Landet, til at fremme Selvejendoms og Arvefæstes Udbredelse og til ved Hoveriets og Naturalarbejdets Afløsning samt en nærmere Fastsættelse af Forholdet mellem Jorddrotter og Fæstere at bestyrke de sidstnævnte mod vilkaarlig Behandling, de omfattende Forhandlinger, der har været førte om Forbedringer i Husmandsstandens Kaar, hvilke Forhandlingers umiddelbare Resultater nu ikke længere vil lade vente paa sig, viser noksom det folkekærlige Sindelag, der har besjælet de danske Konger, ogsaa mod de mindre Landbrugere. Men det er klart, at den i vore offentlige Forhold indtraadte Udvikling, hvorved der er tilstaaet den talrige Landbostand, uden Hensyn til deres Landbrugs Størrelse, en for dem tilforn ukendt Lighed med Statens øvrige Borgere i Udøvelsen af politiske Rettigheder, vil medføre, at Landboernes videre Fremskriden til Selvstændighed og Velvære vil være fuldstændigt sikret, naar denne Udvikling gennemføres ad lovmæssig Vej.

Enhver Forstyrrelse i den lovlige Orden vil kun kunne bidrage til at medføre en Standsning i denne Udvikling. Ligesaa magtpaaliggende som det nemlig er Kongen og hans Regering at fremme Landboernes Tarv ad en lovlig Udviklings Bane, lige saa bestemt maa Staten være forpligtiget til at anvende ethvert til dens Raadighed staaende Middel for at bekæmpe Lovløshed eller Selvtægt, hvor denne maatte vise sig. Beskyttelse af Ejendomsretten og Opretholdelse af de i Medhold af Loven erhvervede Rettigheder, saalænge indtil selve Loven anviser Maaden, hvorpaa slige Rettigheder kan afløses, er Grundpillen for Statens Bestaaen. Enhver Selvtægt vil, hvis den endog kun i een Retning blev taalt, føre til uoverskuelige Følger for alle Klasser i Samfundet.

Sandheden af disse Sætninger er iøjnefaldende for

alle. Enhver besindig Mand vil derfor, derom holder jeg mig overbevist være villig til at yde de offentlige Autoriteter den fornødne Bistand til Lovlighedens Opretholdelse, dersom der mod Forventning nogetsteds skulde vise sig Udbrud og lovløs Selvtægt. For imidlertid end sikrere at betrygge Staten mod ethvert som helst saadant Udbrud har jeg troet at burde anmode Hr. Amtmanden om at sætte under Overvejelse med Amsraadet og Politimestrene i Deres Amt, om de ikke kunde forskaaffe Landpolitiet en større Autoritet og Kraft, dels og fornemmeligen ved at sætte Politiet i nærmere Forbindelse med de kommunale Autoriteter, saaledes at navnlig Sogneforstanderskaberne erholdt en mere umiddelbar Virksomhed til Forebyggelse eller Tilintetgørelse af eventuelle Forsamlinger paa Landet i lovstridigt Øjemed, dels ved, hvor det maatte fornødiges at give Politimestrene Hjælp til Udøvelsen af deres Forretninger ved midlertidigen antagne Assistenten eller Betjente, i hvilken Henseende det da tillige maatte komme under Overvejelse, hvorledes de hertil medgaaende Udgifter kunde tilvejebringes.

Idet jeg saaledes tjenstlig udbeder mig Deres Ytringer om denne Sag snarest muligt meddelte ledsagende med de Betænkninger De maatte erhverve fra de vedkommende kommunale Autoriteter og Politiembedsmænd, maa jeg iøvrigt have Dem bemyndiget til, saafremt Omstændighederne maatte gøre det fornødent, forinden nærmere Bestemmelse herfra om den Sag kan erholdes, da efter egen Skønsomhed og Konduite at foretage saadanne ekstraordinære Foranstaltninger, som maatte udfordres til lovmæssig Ordens Opretholdelse i Deres Embedskreds, dog efter Raadførsel med de vedkommende navnlig de kommunale Autoriteter.“

Dette Cirkulære vakte ikke saa lidt Harme i Bondestanden, og det blev drøftet paa flere Møder.

Præstø Amts Landkommunalforening drøftede 21.

Juni 1848 hos Gmd. Niels Jensen i Kongsted det Bardenflethske Bondecirkulære og besluttede at indsende et Andragende til Kongen om, at han skulde befale Justitsministeren at tilbagekalde sit foruroligende og irriterende Cirkulære. Til at affatte og indsende et saadant Andragende valgtes Formanden, Gmd. *Jens Sørensen* i Herfølge, Møller *Johannsen* i Hovby og Viceformanden, Gmd. *Peder Olsen* i Skovthorup.

Ansøgningen lyder saaledes:

„Det er med inderlig Glæde og Taknemmelighed, at Bondestanden fornam, at Deres Majestæt havde laant Folkets Ønsker Øren og afskediget et Ministerium, der i lang Tid havde været berøvet Folkets Tillid. Og i de ny Ministre os til Dels bekendte Personligheder saa ogsaa vi en Borgen for, at Bondestanden vilde komme til sin Ret, nemlig at stilles lige med de øvrige Samfundsklassers Rettigheder saavel som i Byrder. Og med Glæde har vi set vort Haab i flere Henseender gaa i Opfyldelse; den Maade, paa hvilken Krigsskatten er bleven fordelt, den ny Husmandsanordning, den bebudede Anordning om ikke-værnepligtiges Udskrivning til Krigstjenesten har opfyldt os med Taknemmelighed og Tillid til Deres Majestæt og dem, i hvis Hænder Statens højeste Embeder er nedlagt, og næst efter den enhver dansk Mand medfødte Kærlighed til Konge og Fædreland har denne Tidlid mægtigt bidraget til, at vi af villige Hjerter har ydet vor Skærv til Statens Tarv, ligesom vi ogsaa fremdeles skulde findes beredvillige til med Statens øvrige Borgere at bære alle de Byrder, taale alle de Savn, som maa bæres og taales, for at vort elskede Fædreland, helt og ubeskåret, med Ære kan føre den Krig til Ende, hvilken overmodige og uretfærdige Naboer har paaført os. Ogsaa vi beder dagligen Gud, at han vil forlene Deres Majestæt og Landets Øvrighed med Visdom og Kraft til at føre gamle Danmark til Sejr og Ære. Men, allernaadigste Konge! med jo større Frimodighed vi tør give os selv det Vidnesbyrd, at ingen Stand kan føle varmere for Konge og Fæd-

reland end Bondestanden, desto smerteligere maatte vi da ogsaa føle os berørte ved en Regeringshandling, der staar i den skarpeste Modsætning til Regeringens øvrige Færd.

Hvilken Misnøje Cirkulæret af 8. Novbr. 1845 vakte, hvorledes Bondestanden enstemmigt opløftede sin Stemme derimod, indtil endelig højsalig Christian den Ottende indsaa, at de havde fejlet, som havde forebragt ham, at Bondestanden mindre havde fortjent hans Tillid end Landets øvrige Stænder, er Deres Majestæt bekendt; men i Justitsministeriets Cirkulære af 18. Maj d. A. ser vi et Sidestykke til hint; thi ogsaa dette stiller os under en anden Lov end Landets øvrige Indvaanere, ogsaa det tilsigter at prisgive os for enkelte Politimestres ofte lunefulde og vilkaarlige Foranstaltninger. Og hvorved har vel Bondestanden fortjent denne Mistillid fremfor andre? Vi ved det ikke. Intet Sted paa Landet, vi vover at paastaa det, er der foregaaet noget, der kan sættes i Sammenligning med det, der er foregaaet f. Eks. i København, Holbæk, Ringsted og flere andre Steder, og dog er det Bondestanden, man vil berøve Ret til at samles for at afhandle sine Anliggender.

At der er vaagnet et nyt Liv i Bondestanden i den nyere Tid, derover glæder vi os daglig, og vi har Grund til at antage, at Regeringen deler vor Glæde; at dette Liv kan have foranlediget enkelte slettænkende eller vildledte eller uvidende Personer af Bondestanden til at ville forlede deres Standsfæller til Skridt, som de siden vilde komme til at fortryde, indrømmer vi villigt; men har vi ikke de sørgeligste Beviser paa, at saadanne Personer kunde findes endogsaa i de højeste Samfundsklasser? Og naar er det vel lykkedes at formaa Bondestanden til noget ulovligt? Er der noget Tilfælde, i hvilket de ikke har været modtagelige for Oplysning og Vejledning? Man anfører ikke den her i Amtet foregaaede Ransagelse paa et Par Steder; thi Bønderne gjorde den Gang ikkun, som

de troede at være Pligt imod Konge og Land. At enkelte af dem ikke havde Indsigt til at begribe, at de, som de søgte, ikke kunde være der, er dog ingen Ulovlighed, ej heller er det Justitsministeriets i den Anledning udstedte Cirkulære, der har belært om, at hint Foretagende maaske var en Overilelse. Men at dette og andre lignende Tilfælde, der ved skørhovede Personers Indberetninger kunde have antaget Udseende af faretruende Ulovligheder, maa have bevæget Justitsministeren til at udstede hint for Bondestanden saa krænkende Cirkulære af 18. Maj d. A., maa vi imidlertid antage.

I dybeste Underdanighed tager vi derfor vor Tilflugt til Deres Majestæt, hvis folkelige og retfærdige Sindelag vi kender, med den Bøn, at Deres Majestæt vilde behage allernaadigst at befale Justitsministeren at tilbagekalde oftnævnte Cirkulære af 18. Maj d. A.; thi Danmarks Bondestand vil ikkun, hvad der stemmer med Lov og Ret; Danmarks Bondestand beder Gud bevare Landet for den værste Ulykke, der kan ramme et Folk: Indvortes Tvedragt og Vold.

Allerunderdanigst

F. Johannsen, J. Sørensen, Peder Olsen,
Gaardfæster og Møller. Gaardfæster. Gaardfæster.
Hovby, Herfølge og Skovthorup, d. 1. Juli 1848.

Bardenfleth maatte allerede i Juli 1848 tilbagekalde sit Cirkulære.

Kilder: Almuevennen 15. Marts, 24. April, 20. Maj, 16. Juni og 24. Juli 1848 og Roskilde Avis 23. Marts 1848.

ELMELUNDEMESTEREN

Af *R. Berg.*

I de møenske Kirker, Elmelunde, Kjeldby og Fanefjord har en Maler en Gang i det 15. Aarhundrede decoreret Hvælvingerne. Sandsynligvis har han boet i Stege eller Stubbekøbing, eftersom han ogsaa har virket i Nørre Alslev og Tingsted Kirker paa Falster. Nogen stor Kunstner har „Elmelundemesteren“, som man efter Francis Beckett er bleven vant til at kalde ham, ikke været, men hans Arbejder er interessante, fordi de giver os et levende Indtryk af det religiøse Liv herhjemme i det 15. Aarhundrede.

Det var paa alle Omraader en Nydannelsens Tid. Politisk og nationalt var Kongedømmet i Vækst, og i religiøs Henseende var Personlighedslivet ved at vinde frem i Modsætning til den Overvægt, den katolske Pavekirke hidtil havde haft. Den kunde ikke længer frelse. Rundtom i Europa danner der sig mangfoldige Sekter i Opposition til den herskende Kirkemagt. Hvorvidt disse har haft nogen Indflydelse herhjemme, ved vi ganske vist ikke, men vist er det, at det personlige Gudsforhold faar en Betydning, det ikke tidligere havde haft. Vidnesbyrd herom er Oversættelsen til Dansk af Suso og Thomas à Kempis. Det religiøse Liv faar en Tone af Inderlighed og Dybde, der viser sig i en stigende Syndsfølelse og Domsfrygt. Hvorledes det skulde gaa ens Sjæl paa den yderste

Dag var et Problem, der greb dybt ind i alles Sind. Det lyder til os fra samtidige Testamenter — f. Eks. — „tænkes at intet er vissere end Timen til min arme Sjæls Hjælp og Bestand ...“ eller „intet er vissere end Døden og intet uvissere end Dødens Time ...“. Tiden er fyldt med bange Sjæle. Derfor knytter man sig til Kristi Frelsergerning med en Styrke uden Lige, hans Liv og Vandring her paa Jorden fra Fødsel til Grav fordyber man sig i med en rørende Hengivelse, og man har ikke nok i Biblens Beretning herom, men maa have de apokryfiske Skrifter med, maa vide, at Jesus allerede som Barn kunde øve Undergerninger og sætte sig ind i hans Liv i alle Enkeltheder.

Det er netop om hele denne Sindsstemning, at Elmelundemesteren med sine Billeder i de møenske og faldsterske Kirker giver os en levende Forestilling.

Han er en Fortolker af høj Rang og har forstaaet at gøre Biblens Skildringer levende for sin Samtid. De er ægte folkelig Kunst. Navnlig giver Billederne i den dobbelthvævede Fanefjord Kirke os et udmærket Eksempel paa, hvad der har optaget Sindene.

Der har vi da først Skildringerne fra Madonnas Liv. Bebudelsen, Besøget hos Elisabet, saa kommer Jesu Fødsel, fortalt med ægte folkelig Opfattelse. Man ser Josef som den omhyggelige Fader og Hjælper for Barsel-Kvinden gaa med Slev og passe Gryden og holde den i Kog, saa Moderen og den nyfødte ikke skal savne noget. Derefter følger Omskærelsen, og de hellige tre Kongers Tilbedelse, hvor Josef atter kommer til Syne med Gryden bag Marias Stol. Endvidere Fremstillingen i Templet, Jesu Daab, Barnemordet i Bethlehem, Jærtetegnet med Sæden, Flugten til Ægypten, hvor man atter ser Josef som den omhyggelige Fader med Gryden paa Ryggen og ledende Æslet.

Af Jesu øvrige Liv ser vi Lazarus Opvækkelse, i hvilken Scene atter Malerens Sans for det folkelige og for-

tællende kommer frem. Man ser nemlig to Tilskuere, hvoraf den ene, en Kvinde, holder Haanden for Næsen for at værne sig mod Lugten fra den døde. Derefter har vi Kristus for Ypperstepræsten, hans Bespottelse, atter med realistiske Træk, idet man ser en Bøddel række Tunge ad den hudflettede Frelser, Pilatus, der vadsker sine Hænder.

Svarende til disse nytestamentlige Billeder, der afsluttes med Judas Hængning i et Træ, foran hvilket staar en Djævel, der skærer Sjælen i Form af en lille Barne-skikkelse ud af hans Bryst, har vi en Række Skildringer fra det gamle Testamente, begyndende med Abraham og Isaks Vandring til Mora Bjærg, og Isaks Offering, et symbolsk Modstykke til Jesu Offerdød paa Korset.

Af andre gammeltestamentlige Fremstillinger forekommer det i 2. Samuelsbog 3, 27 omtalte Mord af Joab paa Abner, sandsynligvis et Sindbillede paa den uskyldiges Død, lig med Kristi Korsfæstelse, endvidere Adams og Evas Skabelse, Syndefaldet, Uddrivelsen af Paradiset, en Engel med Hakke mellem det grædende Menneskepar, Mindelser til Menigheden om den Syndeskyld, der stadig hvilede over Menneskeheden.

Derpaa følger Skabelsesbilleder med Himmeltegnene, Sol, Nymaane, Regnbue og Stjærner. Endvidere en Række Dyr, Hest, Ko, Hjort, Fugl, Smaafisk, Krabbe, Krebs og en Havfrue.

Til alle disse Billeder fra Bibelen, der er fordelt paa de forskellige Hvælvingskapper, slutter sig andre paa Triumfvæggen, Kirkens fornemste Plads.

Der saa Menigheden Kristus som Verdensdommer, det Billede, der sikkert har gjort et stærkt Indtryk paa den, fordi det mindede den om dens Syndeskyld; den har tyngtet haardest paa alle, men som Modvægt mod Dommen Guds Moder, knælende som Forbeder for Menneskeheden og visende sit nøgne Bryst for Frelseren som Tegn paa, at han skulde mindes, at deraf havde han diet som Barn og derfor nu maatte lade Naade gaa for Ret.

Men selvom der saaledes skinnede et lille Haab om Frølse frem, saa havde Menigheden dog stadigt at passe paa, at den opførte sig sømmeligt i Kirken. Herom minder et Billede i Sydkappen lige over Kvindeindgangen, hvor to Kvinder sidder paa en Bænk, optaget af indbyrdes Samtale, saa de tilsyneladende glemmer alt udenom sig, mens en Djævel som Frister træder frem og sætter sit Ben paa Bænken samtidigt med, at han rækker et Stykke Papir med Skrift paa frem mod dem.

Naar der foruden alle de nævnte Billeder tillige paa Triumfvæggen og Kirkens Midtpiller er malet forskellige Helgenfigurer: St. Hieronimus, St. Knud, St. Barbara, St. Jodocus, St. Lavrentius m. fl. er det Vidnesbyrd om den Betydning, Helgendyrkelsen havde paa denne Tid.

Af stor Interesse er desuden Billedet paa Vestkappen af tredje Sydhvælv, forestillende den fattige og den rige Mands Bøn. Fra den fattiges Læber fører Streger hen til Kristi Tornekroner og hans fem Saar som Tegn paa den Retning, hans Bøn tager, medens Stregerne fra den rige Mands Mund gaar til hans jordiske Gods, hans Hest, Pengekasse og Vintønder.

Dette Billed er naturligvis ikke uden Tendens og vidner om, hvilken Udbredelse det franciskanske Fattigdoms-ideal havde faaet.

I Kjeldby og Elmelunde Kirker finder man delvis de samme Billeder, der har blot ikke været saa god Plads paa Hvælvene som i Fanefjord.

Kjeldby har saaledes bl. a. i Østhvælvet Kristus som Verdensdommer, tronende paa to Regnbuer med Maria og Johannes Døberen knælende og Basunengle og nøgne Smaasjæle paa Siderne. Endvidere Petrus, der aabner Himmeriges Port for en Skare frelst, og to Djævl, der med en Kæde trækker en Del fordømte ned i Helvedes Gab.

Desuden ses Billeder fra Jesu Barndom, Syndefaldet samt den rige og den fattige Mands Bøn omtrent som i Fanefjord.

Ogsaa i Elmelunde træffer man delvis de samme Emner, nyt er kun Treenigheden, Gudfader med Kejserkrone, holdende den korsfæstede Søn i Skødet. Ind mod hans Mund svæver Helligaanden som en Due.

I en Tid, da kun faa kunde læse, var disse Billeder i Sandhed en „Biblia pauperum“, en Fattigmands Bibel, fortalt saa Folk kunde forstaa dem med oplysende Træk, hentet ud fra Dagliglivet. Der var ikke Tale om at gøre dem „historiske“, saaledes at de Hændelser, Maleren skildrede blev flyttede til en fjern Fortid. Tværtimod, hele den hellige Historie blev gjort samtidig med oplysende Træk hentet fra det Dagligliv, som Folk kendte og levede midt i, gengivet med et Liv og en Anskuelighed, saa de, der saa dem, selv blev Deltager i, hvad der var skildret. Alt det hellige blev draget ned i en folkelig Sfære, som alle forstod. Himmerig og Helvede kom ligesom indenfor Rækkevidde af Folket, og vi faar en Forestilling om, med hvilken Alvor det religiøse Liv optoges. Stærkest var vel nok Domsfrygten, men i den stærke og rørende Fordybelse i Jesu Barndomsliv saavel som i hans Lidelse og Død kommer dog nye Toner frem, der fortæller os, at ogsaa Forsoningen er begyndt at faa Betydning i det kristne Liv. I ingen datidig Kirke manglede der et Korbuekrucifix med en Fremstilling af den korsfæstede Frelser, men navnlig er det dog Skildringen af Madonna som Udvirkeren af Guds Tilgivelse og Naade, der lader os ane, hvor nær inde paa Livet Reformationens Tanker laa i Luften. Hjærtelivet var kommen til sin Ret.

For saa vidt har Elmelundemesterens og hans samtidiges Billeder stor religionshistorisk Interesse, og det er oplysende at sammenligne dem med den Kirkekunst, der var fremme i det 12. og den første Del af det 13. Aarhundrede. I den var Gud den fjærne og strenge. Han afbildedes som den majestætiske Herre, der kun havde Krav, men ingen Mildhed for de troende. Forholdet til ham var mere et Kontraktsmellemværende med Forpligtelser

paa begge Sider. Kun ved at vende sig bort fra denne Verden og helst gaa i Kloster kunde man komme ham nær.

I den Henseende er vi med Elmelundemesteren og hans Lige kommen ind i en ny Tid. Det menneskelige Følelsesliv havde banet sig Vej, og man havde opdaget, selvom det endnu var med Frygt og Bæven, at Gud ogsaa kunde elske og var Kærlighed.

Kunsthistorisk set tilhører Elmelundemesteren den Periode, vi kalder Sengotiken med dens Fordybelse i det daglige Liv og i Naturen rundtom. Socialt kom tillige Borgerklassen og dens politiske og aandelige Interesser til at spille en større Rolle end hidtil. Kunstens Udøvelse gik over fra Gejstligheden til lavsorganiserede Haandværkere, der naturligvis valgte deres Emner i Overensstemmelse med de Lag, de tilhørte.

For disse var Elmelundemesteren en fuldgyldig Repræsentant. Netop saaledes som han skildrede de bibelske Scener, opfattedes de som Helhed af det jævne Folk, grebet ud af Dagliglivet, saaledes som det omgav det og udfra de Følelser, der fyldte dem. Det kunde ikke blive høj og gribende Kunst, men det blev den Virkelighed, der omgav dem, forstaaelig og ligetil for alle, fuld af smaa-borgerlig Hjemmehygge og Varme.

Paa det Omraade var Elmelundemesteren Barn af sin Tid. Han gav, hvad han saa, selvom det ikke altid var hans eget, thi han har i stort Omfang hentet sine Emner fra Tidens Træsnit og i de saakaldte „Biblia pauperum“. Men i en Retning var han dog en selvstændig Kunstner. Han var en dreven Dekorator, der den Dag i Dag virker muntert og festligt paa os. Langs Hvælvingsribberne skyder Smaablomster frem, malet paa fri Haand med hurtige og raske Strøg, og selve Hvælvingsfladerne er overstrøet med Stjerner og Rosetter, saa der ikke bliver noget tomt Rum tilbage. Hist og her Blomsterranker, der snoer sig ind imellem Billedfremstillingerne med frisk Frodighed.

Bedaarende er dog hans Farvevirkning. Han bruger alle stærke Farvetoner ved Siden af hinanden. Mest harmonisk, næsten dæmpet virker Valget i Elmelunde Kirke, men i Fanefjord er det et Brus for fuldt Orkester med gult, grønt og brunrødt i en festlig Fanfare.

Elmelundemesteren er en af de interessanteste Kunstnere, vi kender paa den Tid.

NAVNEREGISTER

(f = følgende Side, ff = følgende Sider, fff angiver en hel Artikel om Emnet).

- Aarboe, P. — Hattemager, Næstved 76.
 Abel — Hertug 270.
 Abelsdatter, Lisabeth — Næstved 262.
 Abelsen, Christen — Næstved 262.
 Abelsen, Eiler — Næstved 262 ff, 268.
 Abildgaard, Peter Emil — Skoleholder, Skelby 363, 406.
 Agerup, Maria Juditta — Næstved 73.
 Aggerup — Præst, Glumsø 379.
 Alberti, Politiker 79.
 Albertus, Hans — Biskop 148.
 Albertus Magnus 14.
 Alle Sølve — Høvding 227.
 Andersen — Snedker, Orup 202.
 Andersen, A. P. — Historiker 34.
 Andersen, Bjørn — Befalingsmand 147 f.
 Andersen, Lars — Skoleholder, Spragelse 396 f.
 Andersen, Peder — Skoleholder, Aversi 386.
 Andersen, Peder — Skoleholder, Tybjærglille 396, 405.
 Andreasen, Jens — Gmd., Bogø 28.
 Andresen, Kristoffer Otto — Præst, Keldby 257.
 Andresen — Præst, Sandby-Vrangstrup 372.
 Anna Sofie — Dronning 246, 333.
 Bachewold, Niels — Degn, Næsby 374.
 Bagger, Svend Andresen — Degn, Glumsø 379.
 Bagger, Preben — Skoleholder, Klokker, Næstved 353, 355 f.
 Balle, Nicolai Edinger — Biskop 171 fff, 342 ff, 354, 375, 384 f, 388, 391, 398, 400.
 Balling, Jens — Skoleholder, Fensmark 351, 387.
 Bang — Bogtrykker, Næstved 182, 190.
 Bang, Mogens Holger — Skoleholder, Herlufmagle 394.
 Bardenfleth — Justitsminister 92, 414.
 Barfod — Præst, Næstved 181 ff.
 Barfod, Fr. — cand. phil., København 80.
 Barfod, Fr. — Historiker 166.
 Barfod, Peter Marius — Kateket, Næstved 95 ff, 102 f, 112.
 Barfod, Poul Frederik 106 ff.
 Barfoed, Fr. — Folketingsmand 186.
 Barner — Løjtnant 316.
 Bast, P. D. — Professor, Præst, Næstved 172 f, 354.
 Bech, Hans Chr. — Degn, Rislev 389, 391.
 Beck — Artillerigeneral 310.
 Beckett, Francis 420.
 Been, Ib — Skoleholder, Aversi 384, 404.

- Begtrup — Professor 45, 57 f.
 Behrendorff — Skolelærer, Li.
 Næstved 180, 190.
 Bekker — Magister, Køng 94.
 Bendtsen, A. — Lærer, Hjælm
 106.
 von Bergen — Købmand, Præstø
 86.
 Berner, Nicolai — Skoleholder,
 Herlufllille 400.
 Bernt — Skoleholder, Vester
 Egede 366.
 Beyer, Peter Grove Valentin —
 Provst, Glumsø-Bavelse 343 f,
 353, 364, 369, 371, 374, 377,
 379 ff, 395, 398 ff, 403 f.
 Bidstrup, H. H. — Landmaaler
 63.
 Biehe, Claus Hendrich — Skole-
 holder, Fensmark 387.
 Bielke, Johan Rudolf — Amt-
 mand, Vordingborg 48.
 Biering, Peder — Skoleholder,
 Sandved 369 ff.
 Bille, Cornelia — Præstekone,
 Vejlø-Vester Egesborg 160.
 Bille, H. Martin — Kommandør-
 kaptajn 161.
 Bille, Rønnov — Sandby 265.
 Birkedal, Charlotte — Præste-
 kone, Harboøre 165.
 Birkedal, Hans Nielsen — Skole-
 holder, Herlufllille 400.
 Birkedal, Lars — Skoleholder,
 Skelby 361.
 Birkedal, Vilhelm — Præst, Rys-
 linge 165, 361.
 Bisfair 236, 239.
 Bjerger, Poul 27, 34.
 Bjørn, A. — Landmaaler 60.
 Blicher, St. St. — Præst 177.
 Bloch — Boghandler, Næstved
 184.
 Blom, Afred — Skoleholder,
 Næstved 357.
 Bochart — Næstved 266.
 Bodildsen, Peter — Herlufsholm
 312.
 Bojsen, Frede — Politiker, Stege
 34, 166.
 Boldt, Henrik P. — Degn, Vejlø
 157.
 Bonnevie, Honoratius — Gods-
 ejer, Lundsgaard 157.
 Borch, Johannes Andreas —
 Degn, Næsby 374 f, 382.
 Borch, Thomas Hansen — Præst,
 Vejlø-Vester Egesborg 157 f.
 163.
 Bosel, Else Andersdatter —
 Præstekone, Enderslev 156.
 Brahe, Tycho — Lensmand,
 Tryggevælde 229 f, 242.
 Brandeløv, Peter Nielsen —
 Præst, Vejlø-Vester Egesborg
 149 f.
 Brandt — Geheimeraad 312.
 Brehmer, Carl Ditlev — Degn,
 Rislev 391 f.
 Brehmer, Johan Henrik — Skole-
 lærer, Glumsø 382, 396.
 Brehmer, Lars Jensen — Skole-
 holder, Skelby 361.
 Brinkmann, Cathrine Elisabeth
 — Husmoder, Nyborg 161.
 Broch, Peder Iversen — Rek-
 tor, Herlufsholm 150.
 Brun — Herredsfoged, Vester
 Egede 409 ff.
 Brun, Hans Andersson — Præst,
 Haarlev 328, 333.
 Bruun, C. F. — Regimentskvar-
 termester 310 fff.
 Brøchner, Hans — Folketings-
 mand 106.
 Buch, A. H. — Landmaaler 61.
 Buch, Mathias — Købmand,
 Næstved 75.
 Bülow, F. F. W. — Herredsfoged,
 Store Heddinge 80 f, 185, 410.
 Bylow, Lars Christophersen —
 Skoleholder, Aversi 383.
 Bützow, Niels — Skoleholder,
 Næstved 355 f.
 Bøghvad, Jens — Skoleholder,
 Tybjærg 403.
 Børling, Hans Christian Peter-
 sen — Skoleholder, Vester
 Egede 368.
 Calmette, Anton de — Liselund
 321 f.
 Calmette, Gerhard de la — Amt-
 mand, Marienborg 48, 319.
 Calundanus, Peter Nielsen —

- Præst, Vejlø-Vester Egesborg 150 ff, 169.
- Cappel, Peeder Hansen — Præst, Tølløse—Aagerup 156.
- Caschlaw, Jacob — Skoleholder, Trælløse 362, 365.
- Christensen — Boghandler, Næstved 190.
- Christensen — Provst, Vollerslev 249.
- Christensen, Anders — Væver-svend, Køng 90.
- Christensen, Baltazar — Overretsprokurator, København 78 f, 92, 94, 176, 180 ff, 185, 256.
- Christensen, Lars — Skoleholder, Gelsted 397.
- Christensen, Mathea Christine— Præstekone, Østrup-Hjadstrup 167.
- Christensen, M. — Skoleholder, Herlufllille 396.
- Christensen, Morten — Skoleholder, Tybjergllille 405.
- Christensen, Niels — Sognefoged, Rønnede 184.
- Christensen, Rasmus — Raadmand, Næstved 266.
- Christian af Augustenborg — Hertug 409.
- Christian I 15.
- Christian II 195.
- Christian IV 195, 242.
- Christian V 33, 157, 197 ff, 229.
- Christian VI 245, 250, 252, 338, 341.
- Christian VIII 258, 418.
- Christoffersen, Anders — Gdr., Vindebæk 193.
- Christoffersen, Jacob — Bonde, Lejetofte 54.
- Christoffersen, Laurits — Præst, Næstved 268.
- Classen — Næsgaard 318.
- Clausen, Clara Sofie — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 166.
- Clausen, E. F. — Lic. theol., Boeslunde 166.
- Clausen, H. N. — Professor, København 85 ff, 91 f, 112.
- Clementin, Andreas Hugo Schurmann — Skoleholder, Herlufllille 400, 404 f.
- Collet — Kvæstor, Lundbygaard 192.
- Cordes, Johan Vilhelm — Degn, Glumsø 380.
- Daase, Hans Hansen — Skoleholder, Vester Egede 366.
- Dahl, Frederikke Soeline, Thomasine — Vindbyholt 202.
- Danneskjold — Greve, Gisselfeld 409, 412.
- Danneskjold-Samsøe — Greve 368, 383.
- Danneskjold-Samsøe, Fredr. Chr. — Greve 200.
- Danneskjold-Samsøe, S. — Amtmand, Gisselfeld 48.
- David, Michel — Næstved 266.
- Detmarsen, Casper — Borgmester, Næstved 266.
- Distelberg, Hans 313.
- Ditzel, Mathias Andersen — Skoleholder, Næstved 353.
- Dorph, H. P. K. — Sognepræst, Øster Egesborg 94 f.
- Dorthea — Stegeborg 321.
- Dorthe-Vævers — Enderslev 115.
- Dosse, Clara — Oberstinde 164.
- Drewsen — Kammerherre 256.
- Drewsen — Politiker 181.
- Duun, Johannes — Skoleholder, Herlufmagle 395.
- Dybvad, Margrethe Johannesdatter — Præstekone, Tølløse-Aagerup 150.
- Døes, Knud Christenssøn — Præst, Haarlev 333.
- Egebech, O. C. — Landmaaler 65.
- Eggers, Paul Hein — Degn, Trælløse 362, 365.
- Ehlers, Carsten — Landmaaler 61, 63 f.
- Ejlersen, Hans — Byfoged, Præstø 198.
- Elmquist, Th. 166.
- Engell, Hans — Degn, Sandby 368.
- Erichsen, Anders — Skoleholder, Herlufmagle 393, 396, 405.
- Erik af Pommern 321.

- Erik Plovpenning 270, 320.
Eriksen, Rasmus — Næstved 263.
Erik Smed — Næstved 264.
van Eyck 23.
Faber, H. A. — Landmaaler 66.
Faber, P. D. — Præst, Jungshoved 173 f.
Falch, Daniel Pedersen — Skolelærer, Tybjerg 404.
Falster, Bernt — Skoleholder, Herlufllille 398.
Falster, Peter — Skoleholder, Tybjerg 403.
Fange, Michael Jochumsen — Skoleholder, Skelby 361.
Faxøe, Cathrine — Næstved 74.
Felding, Jan Peter — Informator, Vindbyholt 202.
Fensmark, Ole — Landmaaler 61
Fischer — Præst 183.
Fischer, Anna — Lübeck 69.
Fischer, Benjamin — Lübeck 70.
Fischer, G. F. — Landmaaler 60.
Fix, Jens Pedersen — Degn, Rislev 379, 387 f, 391.
Flackebjerg, Birgitte — Husholderske 377.
Flackebjerg, Hans Sivertsen -- Degn, Skelby 364.
Flackebjerg, Niels Sivertsen — Degn, Skelby 362, 364.
Flagstad — Præst, Præstø 178, 191.
Flemmer, Hans Christian — Præst, Kongsted 346.
Fleischer — Adjunkt, Herlufsholm 183.
Flomidt, Anders Sørensen — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 147 f.
Fog, Jørgen — Præst, Haarlev 334.
Fog, Rasmus — Præst, Næstved 356.
Frandsen, Hans — Skolelærer, Fensmark 390.
Frantzson, Anders — Præst, Haarlev 332 f.
Frauen, Joh. — Kgl. Confessionarius 250.
Frederik II 195.
Frederik III 320.
Frederik IV 246, 320, 338.
Frederik V 316.
Frederik VI 187, 255, 310.
Frederik VII 102, 185 f, 189 ff, 407, 412.
Frederiksen, Marie — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 167.
Frederiksen, P. D. — Jægermester, Kjørstruggaard 167.
Frøuchen — Provst, Fåkse 412.
Fries, Nicolai — Landmaaler 64, 66.
Friis, Ackton 34.
Friis, Chr. — Storkansler 234.
Friis, Niels Peter — Lærer, Tyvelse 378.
Frode den Tredie 238.
Frølund, Fr. — Folketingsmand 185.
Fyhr, Anna Margrethe — Præstekone, Norge 159.
Fæhmø, Peter — Skoleholder, Tyvelse 374, 377.
Gad, Jakob Pedersen — Herredsfoged, Køng 156.
Galle — Urmager, Næstved 68.
Galschiøt — Birkeodmmer, Holsteinborg 167.
Gether — Justitsraad, Køge 189.
Gielff, Hendrich — Gæstgiver, Vindbyholt 200.
Gielff, Johannes 201.
Gjøe, Birgitte 312 f.
Gjøe, Henrik — Lensmand, Vordingborg 195.
Gjøe, Marcus 312.
Graulund, Mathias — Skoleholder, Herlufllille 396, 401 f.
Green, Hans — Gæstgiver, Vindbyholt 201.
Green, Holger — Vindbyholt 202
Grottrup, R. E. — Værtshusholder, København 82, 85.
Grubbe, Ivert 195.
Grundtvig, Anna Marie Eline — Rønnebæksholm 120.
Grundtvig, Johan — Præst, Udby 171 ff.
Grundtvig, Madam — Præstekone, Udby 172.

- Grundtvig, N. F. S. 93, 162, 172 f, 184, 201, 203.
- Grüner — Jægermester, Raunstrup 95, 101.
- Grønvold, A. L. — Landmaaler 49 ff, 57, 63 ff.
- Guldager, Michel — Skoleholder, Fensmark 389 f.
- Gunnulv 226.
- Gyldenløve, Christian — Godsejer, Gisselfeld 199.
- Gørtsen — Kromand, Herlufmagle 401.
- Gøttzche — Præst, Fensmark 392
- Haagen, Jacob — Præst, Næstved 353.
- Haar — Byfoged, Præstø 200.
- Hadding 239.
- Hage, Hother — cand. jur., Stege 107 f, 110 ff, 407.
- Hager, Hans Albrecht — Skoleholder, Aversi 384 ff.
- Hagerup — Kateket, Præstø 90f
- Hammer — Præst 148, 153.
- Hammer — Dr. Præst, Herlufmagle 397, 401.
- Hammer, Andreas Jørgensen — Skoleholder, Aase 383.
- Hammer, Edvard — Dr. theol. Præst 405.
- Hammer, Georg — Spindemester, Tyvelse 379.
- Hammer, Jens — Præst, Norge 159.
- Hammer, Magnus Jensen — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 159.
- Hammerich — Professor, København 192.
- Hanberg, Holger — Skoleholder, Fensmark 387.
- Handrup, Christian — Skoleholder, Næstved 358.
- Hans — Konge 278.
- Hansdatter, Ane Marie — Gaardejerske, Tangmosegaarden 285
- Hansdatter, Birthe — Præstekone, Tølløse-Aagerup 154.
- Hansdatter, Bodil — Husmoder, Vejlø 159.
- Hansdatter, Magdalene — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 150.
- Hansen — Mester, Kjøng 317.
- Hansen — Skolelærer, Kastrup 94.
- Hansen Anders — Skoleholder, Rønnede 367.
- Hansen, Ane — Tangmosegaarden 285.
- Hansen, Christoffer — Væver-svend, Smidstrup 90.
- Hansen, Frederik — Gæstgiver, Vindbyholt 202.
- Hansen, Gert — Student 249 ff, 254.
- Hansen, Hans — Faneffjord 108.
- Hansen, Hans — Bomuldsvæver, Mern 80, 85 ff, 113.
- Hansen, Hans — Borger, Næstved 71.
- Hansen, Hans — Landbrugs-kandidat, Ellekildegaard 119 fff.
- Hansen, Hans — Præst, Skelby 361 f, 375.
- Hansen, Henning — Gmd. Skovtorup 412.
- Hansen, I. A. — Redaktør 79, 176, 185, 187.
- Hansen, Jens — Tangmosegaarden 285.
- Hansen, Jens — Gæstgiver, Vindbyholt 202.
- Hansen, Jens — Skoleholder, Tybjærg 403.
- Hansen, Jørgen — Magleby, (Møn) 108.
- Hansen, Lars — Arvefæster, Bjælkerup 80 f, 112, 184.
- Hansen, Lars — Gmd., Enø 179 ff.
- Hansen, Mathias — Tømrer, Keldby 145.
- Hansen, P. — Oberst 165.
- Hansen, Peder — Husmand, Lundby 176.
- Hansen, Rasmus — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 147 ff.
- Hansen, Samuel — Præst, Haarlev 332.

- Hansen, W. A. — Rentekammerdeputeret 48.
- Hansen, Zakarias — Borgmester, Næstved 267.
- Harboe, Henrik Pahlmann — Degn, Herlufmagle 393.
- Harboe, Ludvig — Biskop 398.
- Haste, Esben — Præst, Strøby, Varpelev og Fakse 203.
- Haste, Peder Horrebow — Digter, Fakse 203 ff, 208 f.
- Hastrup, Hermann — Landmaaler 66.
- Heining, Niels Foss — Præst, Fensmark 387.
- Heinsvig, Carl Adam — Skolelærer, Aversi 387.
- Helverschou, Christopher — Skolelærer, Glumsø 382.
- Hemmingsen, Niels — 22.
- Henckel, Fr. — Landmaaler 62.
- Henningsen, Rasmus — Bassum 108.
- Henriksen — Skolelærer, Magleby 185.
- Herbst, Vald. Chr. — Præst, Vester Egede 366.
- Hersleb — Biskop 327, 349, 351, 384.
- Herslev — Degn, Næstved 349.
- Hersom, Charlotte Sofie — Præstekone, Sværdborg 160.
- Hersom, Christian Ungelriis — Degn, Næstved 349 ff.
- Hersom, Fride Birgitte 160.
- Hersom, Hans Christian — Præst, Vejlf-Vester Egesborg 160 f.
- Hersom, Jens Christian — Præst, Fensmark 160.
- Hersom, Otto — cand. phil. 160.
- Hincheldey — Slægt, Næstved 67 fff.
- Hincheldey, Anna — Næstved 69.
- Hincheldey, Anna Barbara — Næstved 74.
- Hincheldey, Barbara — Næstved 69.
- Hincheldey, Bendix Meizen — Prokurator, Næstved 74 f.
- Hincheldey, Benjamin — Købmand, Næstved 67, 69 ff.
- Hincheldey, Benjamin — Næstved 74 f.
- Hincheldey, Benjamin — Handelsbetjent, Næstved 76.
- Hincheldey, Birgitta — Næstved 73.
- Hincheldey, Catharina — Næstved 69.
- Hincheldey, Evert — Lübeck 69f.
- Hincheldey, Hinrich — Lübeck 69.
- Hincheldey, Johan — Næstved 69.
- Hincheldey, Ludolff — Næstved 69.
- Hincheldey, Margareta — Næstved 69.
- Hincheldey, Nicoline Cathrine — Næstved 76.
- Hincheldey, Niels — Købmand, Næstved 72 ff.
- Hincheldey, Peder — Næstved 70.
- Hinchelday, Peder Cappel — Studiosus, Næstved 73.
- Hjorth, Dorthea Cathrine — Vindbyholt 201.
- Hoffmann, A. V. — Kaptajn, 117.
- Hoffmann, Søren Frederik — Tømrmester, Næstved 408.
- Hoffmeyer, A. B. — Artillerikaptajn, København 80 f, 112.
- Holboe — Præst, Vester Egede 367.
- Holck — Greve, Rosendal 409, 411.
- Holm, Bendix — Præst, Næstved 354, 356.
- Holm, Ellen Marie — Husmoder, København 161.
- Holm, Hans Olufsen — Skoleholder, Næstved 348 f, 351.
- Holm, Thor Todberg — Skoleholder, Herlufmagle 393.
- Holst — Præst, Næstved 358.
- Holst, Søren Christian — Skoleholder, Herlufmagle 397 f.
- Holstein, J. G. — Stiftamtmand 250.
- Holstein Ratlau — Geheimeraad 126.

- Horneman, Benjamin — Købmand, Næstved 74.
 Horneman, Hans — Købmand, Næstved 67, 70.
 Horneman, Wilken — Købmand, Næstved 72 f.
 Horrebow, Peder — Professor, København 203.
 Horrebow, Sara Cathrine — Præstekone, Fakse 203.
 Horrebow, Sophie Magdalene — Præstekone, Fakse 203.
 Horst, F. H. — Landmaaler 63.
 Hother — Konge 231 ff, 240 ff.
 von Husen, Franz — Handelsmand 195.
 Hualbech, Christian — Skoleholder, Vrangstrup 373.
 Hvidtfeldt, Arild 312.
 Høeg, Niels Brinch — Degn, Rislev 391.
 Høeg-Guldberg — Landfysikus, Næstved 97 ff.
 Højer, Andreas — Historiograf 242.
 Høyer, Marie Hansdatter — Præstekone, Fensmark 160.
 Ingerslev — cand. theol. 192.
 Jacobsdatter, Nora Dorothea — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 150 f.
 Jacobsen — Skolelærer, Hyllested 180.
 Jacobsen, Niels — Skrædder, Næstved 265.
 Jacob Spillemand — Tyvelse 213
 Janssøn, Niels — Præst, Haarlev 334.
 Jastrau, Daniel — Skoleholder, Skelby 361.
 Jegind, Christian — Præst, Fakse 203.
 Jensen, Hans — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 149.
 Jensen, Jens — Sognefoged, Grumløse 93, 192.
 Jensen, Jørgen — Gmd., Holsted 190.
 Jensen, Laurits — Fiskerhoved 196.
 Jensen, Niels — Gmd., Kongsted 417.
 Jensen, Niels — Gmd. Lund 118.
 Jensen, Peder — Gmd., Lund 118
 Jensen, Peder — Næstved 264.
 Jensen, Svend — Bonde, Svinø 148.
 Jeppesen, Jørgen — Sognefoged, Stenstrup 96, 99, 102 f, 180.
 Jeppesen, Lars — Lund 118.
 Jespersen — Kaptajn 181.
 Johannsen, Frederik — Møller, Hovby 80 f, 417, 419.
 Johansen, Christian — Skoleholder, Herlufmagle 394 f.
 Judicher, Anna Elisabeth Lauridsdatter — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 158.
 Judicher, Laurits Nielsen — Provst 158.
 Juel, Axel — Landmaaler 63.
 Juul, Charlotte Amalie — Husmoder 209.
 Jøn Upsal — Møns Klint 144 ff.
 Jørgensen, Claus — Kornmaaler, Næstved 265.
 Jørgensen, Daniel Plum — Skoleholder, Fensmark 363, 390, 392.
 Jørgensen, Hans — Gmd., Kongsted 412.
 Jørgensen, Hans — Husmand, Høsten 185.
 Jørgensen, Lars 285.
 Jørgensen, Rasmus — Skomager, Præstø 91.
 Jørgensen, Rasmus — Tjenestekar, Svendstrupgaard 265.
 Jørgensen, Svend — Lærer, Toreby 34.
 Kaalund, Birthe — Præstekone, Haarlev 334.
 Karl Gøtejarl 239.
 Kastrup, Christian Ulrik Jacobsen — Degn, Vester Egede 366
 Kellermann-Rørdam, Hans Nicolai — Præst, Harboøre 165.
 von Kierulff, Lauritz Peter Krog — Oberstløjtnant 164.
 Kirkegaard, P. C. — Præst, Pedersborg 184.
 Kisbye, Jens Winther — Præst, Næstved 352.

- Kjerulf — Forvalter, Beldringe 50.
- Klestrup — Forvalter, Giese-gaard 47.
- Klocker, Niels — Degn, Næsby 373, 377.
- Kløbye, Ole — Skoleholder, Trælløse 364.
- Knoph, E. W. — Landmaaler 66.
- Knud af Bleking — Hertug 320.
- Knud den Hellige 270.
- Knud Lavard 270.
- Knudsen, Henning — Raadmand, Næstved 265.
- von Knuth, Adam Levin — Ge-heimeraad 198 f.
- von Knuth, C. D. — Baron 369, 371.
- von Knuth, Eggert Christoffer-
sen — Greve 198.
- Knæckenborg, Just — Købmand,
Næstved 68.
- Knæckenborg, Søren — Mægler,
Næstved 68.
- Knøtter — Slægt, Næstved 68.
- Koch, Carsten — Fattigforstan-
der, Næstved 266.
- Krabbe, Niels — Byfoged, Næst-
ved 71.
- Krabbe, Peder — Byfoged, Næst-
ved 72.
- Krag, Dorothea — Krofæster,
Vindbyholt 199.
- Krog, Peder — Præst, Haarlev
328, 333.
- Krog-Kierulff, Emma Elisabeth
Frederikke — Præstekone,
Vejlø-Vester Egesborg 164.
- Kruds, Marie Margrethe — Hus-
moder, Tyvelse 377.
- Kühl, Andreas — Skoleholder,
Herluffille 400.
- Kynde, O. C. — Landmaaler
63 ff.
- Kähler, Hermann — Keramiker,
Næstved 68.
- Lafrendtz — Slægt, Næstved 68.
- Lambech, Anna Cathrine — Ll.
Næstved 76.
- Lambech, Jørgen Iversen —
Guldsmed, Slagelse 76.
- Lampe, Marcus — Præst, Aversi
384 ff.
- Lang, Theodor — Præst, Enders-
lev 114.
- Langemach, Jens Therkel —
Degn, Rislev 388 f.
- Larsen, A. — Smidstrup 86.
- Larsen, Jens — Gmd., Pollerup
256 f, 259.
- Larsen, Jens — Sognefoged,
Stege Sogn 108.
- Larsen, Johannes — Sognefoged,
Rejnstrup 410.
- Larsen, Jørgen — Fæstegaard-
mand 108, 111 f.
- Larsen, Jørgen — Gmd., Elme-
lunde 185.
- Larsen, Lars — Sognefoged,
Sageby 177 ff, 191.
- Larsen, Niels — Skomager, Her-
luffmagle 361.
- Larsen, S. — Gæstgiver, Vindby-
holt 202.
- Larsøn, Mogens — Præst, Haar-
lev 332.
- Lassen, Astrid 168.
- Lassen, August Adolf Elias —
Præst, Vejlø-Vester Egesborg
150 f, 167.
- Lassen, Clemen Michael — Degn,
Næsby 374.
- Lassen, Erik 168.
- Lassen, Inger 168.
- Lassen, Marie Louise 168.
- Lassen, Peter Hvejsel — Forst-
kandidat 168.
- Lassen, S. P. — Præst, Østrup-
Hjadstrup 167.
- Lauritz — Præst, Hammer-
Lundby 148 f.
- Laursdatter, Vivike — Husmo-
der, Næstved 268.
- Lawætz, Daniel Tonnies — Borg-
mester, Næstved 95 ff, 99,
102 f, 180 f, 403.
- Lemvig, Caspar — Præst, Haar-
lev—Himlingøje 243, 327, 329,
334 f.
- Lehmann, Orla — Højesterets-
advokat 180 f, 256.
- Lemvig, Saspar — Præst, Haar-
lev 334.

- Lemvig, Frederich — Krofæster, Vindbyholt 199.
- Lend, Marie Elisabeth Tide-
mandsdatter — Præstekone,
Vejlø-Vester Egesborg 156.
- Lend, Tidemand Lauridsen —
Præst, Enderslev 156.
- von Lepel, C. F. — Oberstløjtnant, Tybjerggaard 402.
- Lerche — Skoleholder, Menstrup 361.
- Lillelund, Hans Peter — Skolelærer, Glumsø 382.
- Lindahl, Andreas — Præst, Haarlev 335 f.
- Lindberg, Christen Nielsen — Eggeslevmagle 154.
- Lindenblad, Christian Severin — Skoleholder, Herluflille 398 f.
- Lindencrone, Christian — Godsejer, Gjorslev 46 f.
- Lindenow, Henrik — Godsejer, Gavnø 152, 157.
- Lindenow, Jacob — Godsejer, Gavnø 152, 154.
- Lintrup, Søren — Student, Herfølge 245 fff.
- Lodbrog, Regnar 238.
- Lolliche, Rasmus — Dommer, Næstved 71.
- Londeman, Jacob — Købmand, Næstved 74.
- Lorentsen, Lorents — Skolelærer, Rislev 392.
- Lovisa Sophia Friderica — Abbedisse, Vallø 327, 329.
- Lund — Degn, Aversi 385 f.
- Lund, Anna Margrethe — Grevinde, Aalholm 210.
- Lund, C. F. — Landmaaler 61 f.
- Lund, Christian — Landmaaler 62.
- Lund, Erikk — Husmoder, Næstved 209.
- Lund, Hans — Skoleholder, Fensmark 387.
- Lund, Niels — Landinspektør 49, 53, 61, 64.
- Lund, Rasmus — Degn, Rislev 387, 390.
- Lunge, Sidsel — Gavnø 152, 169.
- Lutter, Barbara — Lübeck 69.
- Lyngbech, Johan — Degn, Glumsø 380 f.
- Lyschander, Claudius — Historiograf 231, 242, 244.
- Lütken, C. D. — Historiker 55.
- Lützen, Margrethe Frederiksdatter — Kommandørinde 161.
- Lønberg, Niels Michael — Kropforpagter, Vindbyholt 202.
- Maack, Bernt Frederik — Drejer, København 161.
- Maack, Louise Amalie — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 161.
- Mackeprang, Marcus — Dr. med. Stege 28.
- Madsen, H. — Møllebygger, Magle Mølle 313.
- Madsen, Hans Villhelm — Gæstgiver, Vindbyholt 202.
- Madsen, Niels — Magister, Tølløse-Aagerup 150.
- Madsen, Ole — Degn, Sandby 372 f.
- Madsen, Simon — Skoleholder, Vrangstrup 373.
- Mahler, Bjørn Pedersen — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 156 f, 169.
- Mahler, Ulricke Christine Thomasdatter — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 158.
- Mallie, Caroline Mathilde 200.
- Mallie, Elisabeth 201.
- Manthey — Birkedommer, Vordingborg 413.
- Manthey — Justitsraad, Præstø 191.
- Maren Abels — Husmoder, Næstved 261 ff.
- Margrethe — Dronning 7, 127.
- Mathiesen, J. C. — Landinspektør 49 ff, 60 ff.
- Meincke — Etatsraad, Politimester, Stege 108, 256 ff.
- Meisler, Frederik — Skolelærer, Tybjerglille 405 f.
- Mentzer, Johan Samuel — Præst, Haarlev 334.
- Mikkelsen, Hans — Daglejer, Tangmosegaarden 285.

- Milo — cand. theol., København 80.
Misleth, Christian — Købmand, Næstved 67.
Mohr, Clara — Oberstinde 165.
Mohr, Frederikke 165.
Mohr, Henrik — Handelsgartner, København 165.
Mohr, Johan Frederik — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 164.
Mohr, Johan Henrik — Præst, Haslev 164.
Mohr, Oline Frederikke — Præstekone, Haslev 164.
Mohr, Otto 165.
Moltke — Cansellie-Præsident 322.
Moltke — Greve, Nørager 166.
Moltke — Komtesse 166.
Moltke, Adam Gotlob 316.
Moltke, Joakim Godske — Greve, Einsidelsborg 52.
Morsing, Jacob — Præst, Herlufmagle 150.
Mortensdatter, Anna — Præstekone, Hyllested-Venslev-Holsteinborg 154.
Mossin, Jacob Ludvig Hojger — Skoleholder, Aversi 386.
Munch, Andreas — Digter 209 ff.
Munch, N. H. — Landinspektør, 49, 52, 62 ff.
Mundt, Niels — Godsejer, Rønnebæksholm 72.
Munthe-Morgenstjerne, C. W. — Godsejer, Lundbygaard 46.
Musfeldt, Jørgen — Skolelærer, Tybjerg 404.
Müller — Landmaaler 64.
Müller, Jacob — Landmaaler 61.
Müller, Ulrica Christiane — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 158.
Mynster — Biskop 379, 392, 397.
Mynster, N. O. — Præst, Baarse 94.
Münter — Biskop 161.
Møller — Kontorist, Vindbyholt 202.
Møller, Jens — Kroforpagter, Vindbyholt 202.
Møller, Jens — Skoleholder, Tybjerg 395 f, 403.
Møller, Lauritz — Toksværd 260.
Møller, Søren — Skoleholder, Skov Hastrup 380.
Mønbo, Jens — Næstved 262.
Mørk — Skolelærer 104.
Neergaard — Amtmand, Næstved 412, 414.
Neergaard — Godsejer, Gunderslevholm 363.
Neve — Distriktlæge, Store Heddinge 81.
Nielsdatter, Anna — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 150 f.
Nielsdatter, Cathrine — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 150 f.
Nielsdatter, Gauche — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 154 f.
Nielsdatter, Karen 285.
Nielsen — Provst, Kalvehave 89, 178 f.
Nielsen, Andreas — Freerslev 411.
Nielsen, Axel Rønnekilde — Folkemindesamler 392.
Nielsen, Bendix — Snedker, Næstved 264.
Nielsen, Christian — Godsforvalter, Vindbyholt 202.
Nielsen, Kristoffer — Kandestøber, Næstved 71.
Nielsen, Ole — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 147 f.
Nielsen, R. — Lærer, Næstved 344.
Nielsen, Rasmus J. — Gæstgiver, Vindbyholt 202.
Nielsen, Truels — Ladefoged, Strandegaard 137.
Nimb, Hans Chr. — Præst, Aversi 383.
Nordberg, Svend — Billardholder, Næstved 209.
von Norden, Christoffer — Gæstgiver, Vindbyholt 196.
Normann — Skoleholder, Herlufmagle 396.

- Normann, Oluf Knudsen — Skoleholder, Næstved 353.
- Norup, Peder Laursen — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 155, 169.
- Nyerup, Rasmus — Professor 225.
- Nyholm, L. C. — Landinspektør 49, 51 f, 60 ff.
- Nærve 226.
- Næss — Klokker, Næstved 356.
- Oksenhøl — Borgmester, Vordingborg 94.
- Ollufsen, Christen — Landdragon, Vejlø 157.
- Olsen, Frants — Maler, Egøje 280 fff.
- Olsen, H. P. — Skolelærer, Vedskølle 189.
- Olsen, Hans — Drejer 82.
- Olsen, Hans — Gaardfæster, Ellekildeggaard 120.
- Olsen, Peder — Gmd., Skov Torup 410 ff, 417, 419.
- Outzen — Skolelærer, Hammer 193.
- Ovesen — Forpagter 186.
- Ovesen, Madam — Højstrup 116.
- Oxe, Peder — Gisselfeld 313 f.
- Paludan, H. I. 320.
- Paludan, H. J. — Fanefjord 319.
- Paludan, Johan 40, 58.
- Paulsen, Cornelius — Præst, Karrebæk 155.
- Pedersdatter, Elizabeth — Gæstgiverske, Vindbyholt 201.
- Pedersdatter, Mette — Husmoder, Næstved 267.
- Pedersen, Hans — Skoleholder, Glumsø 365, 380 ff.
- Pedersen, Jens — Gmd., Lund 118.
- Pedersen, Hans Jørgen — Husfæster, Frenderup 111.
- Pedersen, Henning — Landmaaler 61, 64 f.
- Pedersen, J. — Stænderdeputeret, Hjørunde 181.
- Pedersen, Kristiern 14.
- Pedersen, Niels — Præst, Tølløse-Aagerup 154.
- Pedersen, P. — Roneklint 86 f.
- Pedersen, Rasmus — Næstved 265.
- Pedersen, Sander — Jordbruger 285.
- Per Hugger — Bedemand, Aase 215 f.
- Petersen — Sognefoged, Stænderdeputeret 256.
- Petersen, Frederik — Degn, Næsby 376.
- Petersen, Henrik — Degn, Herlufmagle 393 ff.
- Petersen, J. Ingemann — Førstelærer, Tyvelse 379.
- Petersen, Niels — Skolelærer, Bavelse 383, 396, 402.
- Petersen, Thor Christian — Kroforpagter, Vindbyholt 202.
- Pettersen, Frederik — Skoleholder, Sandby 372.
- Pettersen, Søren — Degn, Sandby 368 f, 371 f.
- Pharao, Ulrica Christine de — Præstekone, Vejlø-Vester Egesborg 159.
- Piper, Johan Peter — Degn, Vester Egede 366 f.
- Plambøck, O. C. — Landmaaler 63 ff.
- von Plessen, Carl Adolph — Overkammerherre, Førsløv 338, 359.
- Plockross, Niels — Præst, Næsby-Tyvelse 377.
- Plockross, Simon Chr. — Skoleholder, senere Præst, Næsby 373, 377.
- Ploug, Carl — Redaktør, København 184.
- Ploug, Niels — Næstved 262 f.
- Plov, Morten — Skoleholder, Næstved 356, 358.
- Plum — Præst 82.
- Pløen, Jørgen Clausen — Skoleholder, Trælløse 364.
- Pohlman, Henrik — Borgmester, Næstved 68.
- Post — Jægermester, Broksø 96, 103.
- Poul Billedsnider — Næstved 264
- Poulstrup, Johannes — Skoleholder, Trælløse 364, 371, 373.

- Povelsen — Etatsraad 180.
 Raben — Geheimeraadinde, Næsbyholm 371, 379.
 Raben — Godsejer, Næsbyholm 380.
 Raben, Anna Marie Amalie — Næstved 209 f.
 Raben, Gregers Christian — Greve, Aalholm 210.
 Rafnhilta 238.
 Ragnhild 226, 236.
 Rask, Rasmus — Sprogforsker 226.
 Rasmussen, Anders — Gmd., Overdrevsgaarden 177.
 Rasmussen, Michel — Skolelærer, Herlufmagle 397.
 Rasmussen, Mikkel — Sognefoged, Torpe 80, 96, 100 ff, 112, 190.
 Rasmussen, Niels — Gmd., Bore 259.
 Rasmussen, Vilhelm — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 149.
 Ravn — Høvding 238.
 Redesvend, Frands — Gæstgiver, Vindbyholt 196.
 Ree, B. F. — Redaktør, Aalborg 78.
 Reedtz, Frederik — Lensmand 196.
 Reedtz-Thott — Baron, Gavnnø 165.
 Reenberg, Morten — Stiftsprovst 249.
 Reiersen — Frue, Vordingborg 318.
 Reinart, Christian — Skoleholder, Skelby 361, 363, 365.
 Reinart, Daniel — Skoleholder, Herlufflille 401.
 Rennard, Jens — Norsk Præst 253.
 Reventlow, C. D. 48.
 Rhud, Otto — Rektor, Næstved 349.
 Riemenschneider — Krucifikmester 23.
 Rietz, Ole — Landmaa'ler 49, 61 f, 64.
 Rode — Kandidat 186.
 Roed, Lyder — Præst, Herfølge 249, 252.
 Rogers, Daniel — Gesandt 231.
 Roggenkamp — Præst, Næstved 69.
 Rosenkrantz, Helle — Gavnnø 152 von Rosenroth, Ernst Ferdinand Knorr — Oberstløjtnant 76.
 Rossing, Anna Margrethe — Professorinde, København 203.
 Rosted — Amtsforvalter, Vallø 249, 329.
 Rotgieter, Claus — Næstved 266.
 Rothe, Tyge — Godsejer, Tybjærggaard 46, 400.
 Ry — Sagfører, Næstved 163.
 Ryberg, Niels — Godsejer, Øbjærggaard 46, 316.
 Rørdam — cand. theol. 192.
 Rørdam, Astrid — U. S. A. 167.
 Rørdam, Gudrun Thomasdatter 167.
 Rørdam, Holger Thomassøn — Styrmand 167.
 Rørdam, Ingeborg Elisabeth — Lundsgaard 167.
 Rørdam, Peter — Præst, Mern 88 f, 177, 179, 184, 191.
 Rørdam, Thomas Ludvig — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 165, 167.
 Sack, Christoffer — Gæstgiver, Vindbyholt 197.
 Sack, Johan — Gæstgiver, Vindbyholt 197.
 Sandersen, Ane Kirstine 285.
 Sandersen, Peter 285.
 Saxo 238 ff, 243 f.
 Scavenius, Jacob — Godsejer, Gjorslev 47.
 Schack, Hans Egede — cand. jur., København 80, 82, 84 f.
 Schafte — Degn, Kongsted 346.
 Schaper — Præst, Præstø 86 ff.
 Scheel — Løjtnant 316.
 Scheel — Købmand, Stubbekøbing 318.
 Schiønning — Magister, Præst, Kalvehave 175.
 Schiønning, A. W. — Landmaa'ler 49, 62 ff.

- Schmidt, Andreas Christian — Degn, Skelby 363, 365 f.
Schmidt, August F. 27.
Schmidt, Clemens — Præst, Haarlev 328, 333.
Schneider — Murermester, Næstved 190.
Schousboe, Otto Christopher — Skoleholder, Aversi 387, 396.
Schroll, Christian — Gaardfæster, Basnæs 80, 94 f, 192.
Schrøder — Slægt, Næstved 261 ff.
Schrøder, Abel den Yngre — Billedsnider, Næstved 261 f, 264, 267.
Schrøder, Abel den Ældre — Billedsnider, Næstved 261 f.
Schrøder, F. C. G. — Landmaaler 49, 60 ff, 64.
Schultz, Samuel — Landmaaler 62.
Schurmann — Skoleholder, Herluf-
lille 395.
Schwitzter — Slægt, Næstved 68.
Schyth, Johannes — Landmaaler 63.
Sebbelow — Præst, Glumsø 381.
Seidelin, Claus — Apoteker, Kø-
benhavn 199.
Selgersen, Peder — Næstved 265
Selmer, F. C. — Landinspektør
49, 52, 61 ff.
Selstrup, Magna Susanne —
Præstekone, Vejlø-Vester-
Egesborg 160.
Serritzlev, Laurits Frederik-
sen — Skoleholder, Næstved
356.
Sinding — Skolelærer, Herluf-
magle 101.
Skeel, Christen — Godsejer, Hol-
bækgaard 246.
Skotte 239.
Smith — Kapellan, Everdrup 80.
Smith — Provst 108.
Smith, C. — Landmaaler 61.
Snech, Jochum — Gæstgiver,
Vindbyholt 199.
Sofie Magdalene — Enkedron-
ning 327.
Solbjerg, Christian Jochum —
Skoleholder, Næstved 353.
Sophie — Enkedronning 197.
Span, Elisabeth Kathrine Hen-
riksdatter — Præstekone 158.
Span, Henrik — Admiral 158.
Spandet — Forstkandidat 178.
Spielderup, Jacob Pedersen —
Præst, Hyllested-Venslev-Hol-
steinborg 154.
Spielderup, Peder Jacobsen —
Præst, Vejlø-Vester Egesborg
153, 155.
Staal — Præst, Baarse 175.
Stampe — Baron, Nysø 191.
Steenlos, Samuel — Præst, Haar-
lev 334.
Stephanus, Stephan Hansen—
Historiograf 239, 243.
von Steuben, B. O. — Landin-
spektør 65.
Stockfleth, E. C. — Landmaaler
65 f.
Stramboe, Peter Christian —
Skoleholder, Trælløse 363, 365.
Striboldt, Frants Henrik — Or-
ganist, Skoleholder, Næstved
356, 358.
Suhm — Admiralinde 377.
Suhm — Junker 377.
Svanholm — Inspektør 377.
Syv, Peder — Hellested 124, 139.
Sørensen, Hans — Skolelærer,
Herlufmagle 396.
Sørensen, Jens — Gmd., Her-
følge 417, 419.
Sørensen, Jens — Skoleholder,
Skelby 361.
Sørensen, Jacob — Herfølge 82.
Sørensen, Niels Fr. — Præst,
Vejlø-Vester Egesborg 161 ff.
Sørensen, Peder — Feldbereder,
Nyborg 161.
Sørensen, Rasmus — Skolelærer,
Venslev 176.
Thaaning, Hans — Gæstgiver,
Vindbyholt 202.
Thaarup, Thomas — Digter 205.
Thank, Jens Jacobsen — Præst,
Aversi 383.
Thank, Jens Jørgensen — Præst,
Herlufmagle 340, 392 f, 398.

- von Thestrup, Schack — Løjtnant 160.
 Thillemann, Jacob — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 149 f.
 Thornam — Præst, Sandby-Vrangstrup 372.
 Thorsdatter, Sidse — Husmoder 285.
 Thorup — Borgmester, Næstved 74 f.
 Thostrup, Mathias Jus — Skoleholder, Aversi 387.
 Thott — Geheimeraad, Gavnø 155, 312.
 Thott, Knud — Geheimeraad, Gavnø 157, 162, 169.
 Thott, Otto — Geheimeraad, Gavnø 200.
 Thrane, Laurits Laurbjerg — Skoleholder, Aversi 384, 393.
 Thygesen, Thyge P. — cand. theol., Thylands Højskole 119.
 Tillisch — Kabinetssekretær 259.
 Tolosius, Jacob — Præst, Vejlø-Vester Egesborg 150.
 Tomasdatter, Cecilie — Husholderske, Strandegaard 137.
 Topp, Jacob — Skoleholder, Næstved 351 f.
 Trane, Claus — Degn, Glumsø 379.
 Trolle, Børge — Justitsraad 313.
 Trolle, Herluf — Herlufsholm 312 f.
 Trolle, Niels — Godsejer, Gavnø 152, 169.
 Tryde — Præst, Fensmark 388 f, 392.
 Tryde, Valentin — Præst, Sandby-Vrangstrup 368.
 Trygge 236 f, 239.
 Trøjel, Chr. — Landmaaler 64 ff.
 Tscherning — Oberst, Krigsminister 176, 409.
 Tutein — Godsejer, Marienborg 319.
 Tøllner, Gerhard — Apoteker, Næstved 69.
 Ubbo 239.
 Ulf 239.
 Ulfhild 239.
 Ulfvilda 239.
 Ulv 226, 236.
 Ulvhild 239.
 Ulvhilda 236.
 Unsgaard, Iver — Landinspektør 49, 51, 60 ff, 64 f.
 Urne, Knud — Lensmand, Tryggevælde 196, 234, 243.
 Ussing, Christian — Skoleholder, Næstved 358.
 Valdemar — Konge 128.
 Valdemar I 317.
 Valdemar Atterdag 7.
 Vedel, L. M. — Præst, Vindbyholt 201.
 Vestengaard, Niels Emanuel — Skolelærer, Næsby 376.
 Viborg, P. J. — Landmaaler 61, 64.
 Viborg, Søren — Næstved 262.
 Voigt, Nic. — Førslevgaard 361.
 Vos, Isach de — Gæstgiver, Vindbyholt 197 f.
 Vulcanius, Bonaventura — Filolog 227, 230 f, 242.
 Wallund — Borgmester, Næstved 75.
 Warthoe — Præst, Snesere 162.
 Wedel — Geheimekonferensraad 362.
 Wedel — Præst, Everdrup 175.
 Wedel-Jarlsberg — Baron, Ravnstrup 365.
 Wedel-Jarlsberg — Godsejer, Ravnstrup 46.
 Wegge, H. G. — Landmaaler 62.
 Wegner, Niels Haar — Kapellan, Næstved 352, 399.
 Weiløe, Hans Pedersen — Præst, Boeslunde 155.
 Weiløe, Jacob Pedersen — Præst, Skørpinge-Faarstrup 155.
 Wellejus — Præst, Næsby 374.
 Wellejus, Poul — Præst, Herlufmagle 344, 398 ff, 404.
 Wellejus, Thomas Hansen — Degn, Rislev 374, 376, 391.
 Wesselhoff, Johan — Heglemester, Skoleholder, Skelby 363, 366.
 Westengaard, Frederik Ludvig — Præst, Sværdborg 160.

- Bonderød 62.
 Borre 59, 65, 135, 144, 259, 321.
 Borreshoved 62.
 Borup 64.
 Boserup 64.
 Braaby 366, 393.
 Brandelev 64.
 Bregentved 51 f, 314 ff.
 Broksø 96, 103.
 Broskov 53, 64.
 Brøderup 57, 65.
 Brønsvig 137.
 Busemarke 54, 66, 324.
 Busene 55, 66.
 Buske 63.
 Bækkeskov 58, 128, 198.
 Bøgede 60.
 Bøgesø 57, 65, 363.
 Bønsvig 50, 57, 65.
 Børsted 62.
 Dalby 62, 82, 134.
 Dalby Borup 62.
 Damsholte 29, 59, 66, 106, 320.
 Dronningestolen 144, 324 ff,
 Drustrup 62.
 Dybsø 162 f.
 Dyrlev 43 f, 64.
 Dysted 64, 387.
 Ebbeskov 62.
 Egebjærg 44, 65.
 Eggeslevmagle 154, 345.
 Egøje 61, 280.
 Eilers Kilde 268.
 Ellebækgaard 120.
 Ellekildegaard 119.
 Elmelunde 12, 15 f, 18, 25 f, 36,
 59, 66, 108, 185, 420 fff.
 Elslev 128.
 Elverhøj 140.
 Endegaarde 53, 65.
 Endemarle 403.
 Enderslev 60, 82, 114 ff, 140,
 157, 334.
 Engelholm 58.
 Engelstoftte 63.
 Engelstrup 65.
 Enghave 361.
 Enø 179.
 Eskildstrup 62.
 Everdrup 40 f, 65, 81, 175.
 Faardrup 155.
 Faarup 63.
 Fakse 37, 42, 61, 79, 81 f, 85, 106,
 112 f, 189, 195, 203 f, 206, 316,
 355, 410, 412.
 Faksinge 44, 64.
 Fanefjord 15, 18 f, 21, 26, 37,
 59, 66, 108, 319, 420 f, 423.
 Farø 65.
 Fed 195.
 Fensmark 63, 95, 160, 174, 224,
 363, 379, 387 fff.
 Fiskerhoved 196.
 Fladsaa 50.
 Fladsø Bakker 120.
 Fløjterup 43, 61.
 Fodby 359, 374.
 Freerslev 411.
 Frenderup 29, 62, 111.
 Frøslev 61, 80.
 Fuglebjærg 359.
 Fuglsang 43.
 Fæby 65.
 Fællesskov Rev 117.
 Førslev 15, 205, 359, 361, 364 f.
 Førslevgaard 360 f.
 Gaasetaarnet 317.
 Gallemarken 179.
 Gammelby 62.
 Gammel Køge 61.
 Ganneskov 128.
 Gavnø 52, 58, 152, 155 f, 158 f,
 161 ff, 165, 168 ff, 200 .
 Gederød 64.
 Gelsted 46, 63, 393, 397.
 Gerdrup 63.
 Gevnø 61.
 Giesegaard 47.
 Gisselfeld 40, 48, 62, 198 ff, 211,
 313 f, 367, 406, 409 ff.
 Gjorslev 46 f, 53, 82, 112.
 Glumsø 56, 63, 95, 215, 343, 365,
 374, 379 fff, 387, 393, 396.
 Glænø 125.
 Graaryg 325.
 Grevensvænge 58.
 Grimsdal 324.
 Grimstrup 63, 349.
 Grubberholm 331.
 Grumløse 51, 57, 65, 93, 192.
 Grunderup 62.
 Græsbjærg 65.
 Gummersmarke 56, 60.

- Westergaard — Præst, Sværd-
borg 160.
Westerholt, Marcus — Land-
maaler 64, 66.
Wichman, Peder — Købmand,
Næstved 67, 70 ff.
Winther, Chr. — Digter 174, 194,
203, 209, 211.
Winther, H. C. — Præst, Fens-
mark-Rislev 174.
Witfeld, Arnold (Huitfeldt, Ar-
rild) — Lensmand, Trygge-
vælde 231, 242.
Witte, Hans Henrik — Køb-
mand, Næstved 68.
Witte, Iver Nicolai — Købmand,
Næstved 68.
Wobis, Poul — Lensmand, Stege
230, 242.
Wobitzer, Wobislaw — Lens-
mand, Tryggevælde 225, 242.
Wodschou, H. J. L. — Landmaa-
ler 61, 65 f.
Wognsen, Johan Andreas —
Skolelærer, Bavelse 382.
Worm, Ole — Oldforsker 225 fff.
Worm — Biskop 250.
Wulf, E. — Borgmester, Næst-
ved 76.
Wøldike, Johan Peter — Skole-
holder, Tyvelse 376, 378.
Zachariasen, Rasmus — Gmd.,
Bogø 28.
Zølnern, J. J. A. — Landmaaler
66.

STEDNAVNREGISTER

I Registret følges som Regel den Stavemaade, som benyttes af Geodætisk Institut i Navnelisten til „Danmark i 1:100,000“ 1936, uanset hvilken Stavemaade der benyttes i Bogens Tekst.

- Aaderup 56, 63.
Aalebæk 65.
Aarsmark 243.
Aas 62, 380.
Aase 63, 215, 382.
Aashøje 56, 61.
Aaside 65.
Aastrup 62.
Aggerup 60.
Algestrup 61.
Allerslev 10, 64, 85.
Alslev 56, 61, 82, 315.
Ambæk 65.
Ammendrup 57, 64.
Ammerup 60.
Annissevænge 140.
Appenæs 64.
Appenæs Hoved 163, 168.
Arnøje 61.
Askeby 66, 129.
Asmark 234.
Assendrup 198.
Assendrup Mølle 383.
Atterup 62 f, 382 f.
Aversi 56, 63, 95, 224, 383 fff,
393, 396, 404.
Baarse 42, 53, 57, 64, 85, 94, 175.
Babberup 62.
Bakkebølle 65.
Balle 57, 65.
Barup 61.
Basnæs 64, 94 f, 169.
Bassum 108.
Bavelse 50, 62, 95, 224, 243,
379 fff, 393, 402.
Beldringe 44, 50, 64, 85.
Bissinge 66.
Bjælkerup 61, 81, 184.
Bjæverskov 10, 42, 56, 60, 82.
Blangslev 63 f.
Bogø 27 fff, 65, 94, 137.
Bonderup 56, 64.

- Gummerød 61.
 Gunderslevholm 361, 363, 365.
 Gødstrup 64.
 Gørslev 56, 60.
 Haarbølle 37, 66.
 Haarlev 60, 82, 225, 233, 243,
 327 fff.
 Hammer 42, 63, 94, 147 ff, 193,
 361.
 Hammer Torup 56, 63.
 Hammer Tvede 163.
 Harrested 359.
 Haslev 164, 366.
 Hastrup 57, 64.
 Hastrup (v. Køge) 61, 309.
 Havnelev 51, 61, 80.
 Hejede 62.
 Hejnerup 61.
 Helene Kilde 403.
 Hellested 14, 61, 80, 135, 140,
 275 f.
 Hemmestrup 41, 65.
 Herfølge 61, 82, 115, 185,
 245 fff, 280, 285 417, 419.
 Herlufllille 63, 365, 375, 383, 393,
 395 ff, 399 f, 404 f.
 Herlufmagle 50, 63, 95 f, 101,
 105 f, 113, 150, 190, 347, 361,
 382, 384, 387, 392 fff.
 Herlufsholm 10, 52, 58, 67, 75,
 135 f, 138, 150, 153, 159 f, 164,
 183, 312 f, 366, 390.
 Himlingøje 61, 82, 280, 327 fff.
 Hjertebjærg 66.
 Hjuleby 63.
 Hjælm 55, 65, 106.
 Hjælmslille 63, 403.
 Hjølunde 181.
 Hollænderskoven 190.
 Holløse 359.
 Holløse Mølle 312.
 Holmegaard 40, 64, 390.
 Holme Olstrup 63, 390.
 Holsted 190, 371, 394, 400.
 Holsteinborg 154, 179, 406.
 Holtug 61, 80.
 Hovby 62, 81, 410, 417, 419.
 Hovedskov 66.
 Hundevængedalen 305.
 Hunstrup 63.
 Hvidskov 305.
 Hyllede 62.
 Hylleholt 62.
 Hyllested 154, 180, 399.
 Hæggerup 63, 404.
 Højelse 334.
 Højerup 61, 80.
 Højstrup 117 f, 186.
 Høsten 62, 185.
 Høvdingsgaard 58, 177 ff.
 Ingelstrup 61.
 Jenstrup 62.
 Jomfruens Egede 62, 126, 367 f.
 Juellinge 315.
 Juellund 58.
 Jungshoved 50, 65, 85, 126, 173,
 184, 361.
 Jydelejet 324, 326.
 Jyderup 62, 410.
 Jørslev 62.
 Kagstrup 63, 363, 366.
 Kalby 63.
 Kalbyrisskoven 190.
 Kalkerup 63, 224.
 Kalvehave 65, 82, 89, 175, 178 f,
 270 f.
 Kanderød 61.
 Karise 62, 82, 140, 225.
 Karise Gaarde 62.
 Karise Olstrup 62.
 Karrebæk 155, 312, 359.
 Karrebækstorp 361.
 Kastelev 64.
 Kastrup 10, 14, 41, 63, 94, 359.
 Kejserhøjen 230.
 Keldby 14 f, 17 ff, 24, 26, 59, 66,
 145, 321, 420, 423.
 Keldbylille 66.
 Keldbymagle 57, 66.
 Kindvig 57, 65.
 Kishøj 225, 242.
 Kissendrup 62.
 Klemmenstrup 61.
 Klintholm 54 f.
 Klippinge 61.
 Klippingebjærg 184.
 Knudsby 65, 195.
 Kokseby 37, 66.
 Kongshøjen 25.
 Kongsted 15, 18, 26, 56, 62, 81,
 134, 346, 382, 390, 409 f, 412,
 417.
 Kongsted Borup 62.
 Konradsborg 369, 378.

- Koster 66.
Kostræde 64.
Kragemark 234.
Kragevig 64.
Krumøen 323.
Krømlinge 65.
Kulerup 60.
Kvislemark 334.
Kæderup 62.
Køberup 63.
Køge 114 f, 189, 393.
Køge Landsogn 61.
Køng 54, 64, 90, 92, 94 f, 156, 263, 316.
Langbjærg 324.
Langebæk 65.
Langø 65, 323.
Leestrup 62.
Lejestofte 54.
Lekkende 65.
Lellinge 61, 82.
Lendemarke 66.
Lerbæk 66.
Lerstrup 128.
Lidemark 61, 82, 356.
Lille Aborresø 321.
Lille Damme 66.
Lille Elmue 62.
Lille Favrbø 62.
Lilleheddinge 10, 56, 61, 80.
Lilleklint 321, 324.
Lille Kors 324.
Lille Lind 43.
Lille Linde 60.
Lille Næstved 180, 356, 358.
Lille Røttinge 65.
Lille Spjellerup 62.
Lille Taarnby 61.
Lille Torøje 61.
Lille Tvede 64.
Lilliendal 37.
Limonsbakke 314.
Lindersvold 52, 58, 62, 194, 200, 202.
Liseby 66.
Liselund 321 ff.
Lov 56, 63.
Luderup 46, 63.
Lund 37, 54, 61, 117 f.
Lundby 46, 56, 64, 94, 147 ff, 176, 192, 361, 413.
Lundbygaard 46, 192.
Lundby Torp 64.
Lundegaard 353.
Lyderslev 37, 61, 80, 126.
Lysholm 382.
Lystrup 61, 410.
Magleby (Møn) 59, 66, 108, 134, 321, 405.
Magleby (Stevns) 61, 80, 184 f.
Maglefaldet 325.
Maglemølle 313.
Maglevandspladsen 324.
Mandemarke 55, 66.
Marienborg 319 f.
Marienlyst 128.
Menstrup 361.
Mern 5, 37, 44, 57, 65, 85 f, 88, 92 f, 140, 177 ff, 183 f, 191, 374.
Mogenstrup 15, 24 f, 50, 63 f, 81, 95, 190.
Mosebølle 62.
Myrup 64.
Møns Klint 125, 144 fff, 206, 321.
Naaby 56, 63, 223, 312, 360 f.
Neble 64.
Neble (Møn) 66.
Neder Vindinge 63.
Nielstrup 56, 62.
Nordfeld 126.
Ny Borre 65.
Nyord 58 ff, 66, 106.
Nyraad 387.
Nysø 91, 190 f.
Næs 63.
Næsby 63, 95, 312, 372, 373 fff, 382, 391, 400.
Næsbyholm 161, 312, 379 f, 413.
Næsgaard 318.
Næstelsø 40, 53, 56, 64, 81.
Næstved 8, 12 f, 15, 22 f, 25 f, 51, 67 fff, 79 f, 95 f, 102 ff, 110 ff, 120, 125, 132, 135 f, 138, 140, 163, 165, 172, 174, 179 ff, 190, 193, 197, 209, 220, 224, 261, 264, 268, 270, 276, 278, 311, 313, 337, 344, 347 fff, 361, 363, 393, 407 f, 412 f.
Nødholm 63.
Nørre Frenderup 66.
Nørre Mern 65, 89, 92.
Nørre Smidstrup 65.
Nørre Tvede 64.
Nørre Vestud 57, 66.
Olstrup 56, 62, 95, 160.
Oreby 63.
Oremandsgaard 58.

- Ornebjerg 56, 63.
Orup 62 f, 202, 403.
Overeven 65.
Over Vindinge 56, 64.
Pebringe 62.
Pederstrup 64.
Pollerup 57, 66, 256 f.
Povlstrup 60.
Præstø 8, 26, 79 f, 85 f, 88 ff,
112 f, 158, 177 f, 190 f, 194 ff,
200, 276, 278, 353, 358, 395.
Raaby 61.
Raabylille 36 f, 66.
Raabymagle 66.
Ravnsbjerg 64.
Ravnstrup 46, 64, 95, 101, 363,
365, 397, 400.
Regerup 50, 62, 382 f.
Reinerbanken 324.
Rejnstrup 62, 361, 364, 382, 405,
410.
Rekkende 64.
Remkolde 64.
Renge 61.
Rettestrup 64, 154.
Ring 54, 63.
Ringsbjerg 61.
Risby 57, 64.
Rislev 56, 63, 95, 174, 220, 376,
387 fff.
Rode 62.
Roholte 56, 62, 81, 149, 194, 387.
Roneklint 57, 65, 86.
Rosendal 409 ff.
Rosenfelt 41.
Rydsbæk 43.
Røddinge 66.
Rønnebæk 50, 56, 95, 140, 160,
195, 391.
Rønnebæksholm 120, 182.
Rønnebæk Sibberup 64.
Rønnede 63, 81, 184, 198, 201,
366 ff.
Røstofte 65.
Sæbeby 57, 65, 177, 191.
Sallerup 64, 128.
Sandby 63, 95, 265, 368 fff, 376,
393.
Sandet 325.
Sandfaldet 325.
Sandvig 57, 65.
Sibberup 63.
Sigerslev 61.
Sjolte 65.
Skallerup 50, 65.
Skalsby 44, 65.
Skaverup 64.
Skelby 8, 26, 63, 95, 223, 338,
340, 359 fff, 364 ff, 375, 390,
400 f, 406.
Skibinge 44, 53, 57, 65, 85, 361.
Skoverup 62.
Skov Hastrup 380.
Skovhuse 65.
Skovmølle 44, 64.
Skov Torup 62, 410, 412, 417,
419.
Skrosbjerg 61.
Skørpinge 61, 155.
Slaglille 52.
Slimminge 60.
Slotsgavlen 324, 326.
Smerup 12, 61, 80.
Smidstrup 86, 90.
Smidstrup Hovgaard 65.
Snertinge 56, 64.
Snesere 12, 57, 65, 81, 140, 162,
395.
Snesere Torp 57, 65.
Sommerspiret 325 f.
Sonnerup 61.
Sorø Akademi 53.
Sparresholm 40, 53, 58, 64, 175.
Spejlsby 66.
Spjellerup 12, 62, 80, 355.
Spragelse 63, 393, 396 f.
Sprove 45, 66.
Staarby 65.
Stavnstrup 41, 65.
Stavreby 65, 356.
Stege 5, 8, 28, 79, 106 f, 110 ff,
131 f, 166, 193, 242, 256 f, 278,
320 f, 407.
Stegeborg 321 f.
Stege Landsogn 59, 66, 108.
Stensby 65.
Stenstrup 64 f, 96, 180.
Stevns 42.
Store Aborresø 321.
Store Damme 66.
Store Elmue 62.
Store Favrbø 62.
Store Heddinge 79 ff, 85, 112 f,
185 f, 200, 270 f, 387, 410.
Store Heddinge Landsogn 61, 81.
Storeklint 324.

- Store Lind 57, 66.
Store Linde 62.
Store Røttinge 57, 65.
Store Spjellerup 62.
Store Taarnby 61.
Store Torøje 61.
Strandegaard 58, 137, 194, 200.
Strandhoved 62.
Strø 59.
Strøby 61, 80, 131, 134, 136, 203.
Stubberup 61, 138.
Stubberup (Møn) 66.
Stubby 41, 64.
Størlinge 65.
Susaa 337.
Svaneøen 323.
Svansbjærg 61.
Svennerup 62, 133.
Svensmarke 66.
Svenstrup 64.
Svinninge 64.
Svinø 64.
Sværdborg 64, 94, 160.
Sædder 61, 82.
Sødebaldal 324.
Søllerup 61.
Sølperup 65.
Sømarke 66.
Sønder Dalby 62.
Sønder Frenderup 66.
Sønder Mern 65.
Sønder Vestud 57, 66.
Sørup 64.
Taabelund 128.
Taageby 65.
Taagerup 62.
Taageskov 40, 65.
Taarnby 61, 82, 334 f.
Taastrup 61.
Taastrup (Møn) 66.
Taleren 324.
Tangmosegaarden 280 fff.
Tappernøje 198.
Teglstrup 50 f, 65.
Tempeløen 323.
Tessebølle 61.
Testrup 382 f, 386, 390.
Tingerup 62.
Tjæreby 130.
Tjørnehoved 64.
Tjørnemark 57, 66.
Tokkerup 62, 359.
Toksværd 56, 64, 81, 175, 266.
Tolstrup 65.
Tolstrup (Stevns) 61.
Tommestrup 61, 169.
Torpe 50, 63, 66, 96, 103, 106.
Tostenæs 66.
Tryggevalde 195, 225 fff, 315, 331.
Trælløse 63, 361 f, 363 fff, 371, 380, 400.
Tubæk Mølle 195.
Tureby 62, 82.
Turebyholm 52, 315.
Tybjærg 15, 20, 22 f, 26, 42, 63, 95, 338, 340, 385, 392 fff.
Tybjærggaard 46, 58, 400, 402.
Tybjærglille 63, 384, 393, 395 f, 399 f, 404 ff.
Tystrup 62, 399, 410.
Tyvelse 63, 95, 212 fff, 223, 373 fff, 380, 383.
Tøvelde 66.
Udby 8, 15, 21, 25 f, 57, 65, 94, 171, 173 f, 201, 203.
Udby (Møn) 57, 66.
Ugledige 57, 64.
Ullemarke 66.
Ulse 62, 81, 394.
Ulstrup 63, 360.
Valbygaard 315.
Vallebo 62.
Vallø 51, 79, 82, 205, 225, 242, 253, 327, 329 ff, 334 f.
Valløby 61, 82, 335.
Varpelev 22, 61, 80, 203.
Vedskølle 61, 189.
Vejlø 14, 64, 94, 126, 147 fff.
Vemmedrup 60.
Vemmetofte 51, 54, 80, 140, 360.
Venslev 154, 176.
Vestenbæk 65.
Vester Egede 56, 63, 81, 127, 366 fff, 393, 409, 411.
Vester Egesborg 44, 64, 94, 147 fff.
Vesterskoven 31.
Viemose 65.
Vindbyholt 62, 194 fff.
Vindebæk 37, 66, 193.
Vinderup 63, 371, 373.
Vintersbølle 65, 317.
Vivede 62.
Viverup 62.
Vollerslev 43, 61, 82, 137, 249.

- Vollerup 37, 66.
Vordingborg 15, 22, 25, 79, 94,
112, 133, 136, 171, 192, 195,
197 f, 276, 278, 317, 349, 358,
371, 407, 413.
Vordingborg Kirkeskov 192.
Vordingborg Landsogn 65, 140.
Vraaby 61, 82, 327 ff.
Vrangstrup 56, 63, 95, 368 fff,
373, 393.
Vridsløsemagle 405.
Værløse 62, 366.
Ydernæs 182.
- Æbelnæs 66.
Øbjærggaard 46, 54 f.
Ødemark 61.
Øen Skovhuse 65.
Øen Smidstrup 65.
Ørslev 11, 57, 59, 65, 94, 125, 132,
171, 173.
Ørslev (v. Skælskør) 15.
Øster Egede 62, 81, 367 f, 393.
Øster Egesborg 65, 85, 94, 356,
413.
Østermark 66.
Østerskoven 31.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

	Side
Det 15. Aarhundredes Kirkekunst i Præstø Amt (R. Berg) ...	5
Bogø Bylov (August F. Schmidt)	27
Udskiftningen i Præstø Amt (Fuldmægtig i Landbrugsministeriet, Landinspektør Poul Nissen)	36
Slægten Hincheldey i Næstved (R. Nielsen)	67
Valgene til Den grundlovgivende Rigsforsamling i Præstø Amt 5. Oktober 1848 (R. Nielsen)	78
To Danekvinder (O. P. Jensen)	114
En smuk Redningsdaad (P. Christensen)	117
Hans Hansen, Ellekildegaard	119
Flora og Folketro, især i Sydsjælland og paa Møen (Havearkitekt Johannes Tholle)	121
Sagnhaverne paa Møens Klint (Havearkitekt Johannes Tholle)	144
Sognepræsterne i Vejlø-Vester Egesborg (Philipp Borries)	147
Biskop Balles Visitatsrejser i Sydsjælland (Aage Lambert-Jensen)	171
Folkemøder i Sydsjælland (1841—54) (Rasmus Nielsen)	176
Den kongelige Gæstegaard i Vindbyholt (Chr. Heilskov)	194
Digte fra Sydsjælland (August F. Schmidt)	203
Lidt om Tyvelse Sogns Festsikke (Aksel Rønnekilde Nielsen)	212
Høst i 'Tybjerg Herred' i gamle Dage (Aksel Rønnekilde Nielsen)	220
Ole Worms Beskrivelse af Tryggevælde-Stenen (Anders Bæksted)	225
Student Søren Lintrup i Herfølge Hospital (Forst. F. Elle Jensen, Skals)	245
Da Møns Landboforenings Møde 30. Januar 1846 blev forbudt (R. Nielsen)	255
Billedsniderslægten Schrøder (R. Nielsen)	261
Middelalderlige Gilder og Lav i Præstø Amt (R. Berg)	269
Frants Olsen: Tangmosefolket (Henning Henningsen)	280
C. F. Bruun: Rejsedagbog fra Sydsjælland 1821 (Victor Hermansen)	310
Fra Haarlev-Himlingøje Præstekalds Protokol (Førstelærer Axel P. Jensen, Haarlev)	327
Tybjerg Herreds Skolehistorie indtil 1830 (Johs. C. Jessen)	337
Aar 1848 i Sydsjælland (Rasmus Nielsen)	407
Elmelundemesteren (R. Berg)	420
Navneregister (F. Vestergaard Kristensen)	427
Stednavneregister (F. Vestergaard Kristensen)	441

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
TYBJERG HERREDS SKOLEHISTORIE INDTIL 1830 af <i>Johs C. Jessen</i>	337
AAR 1848 I SYDSJÆLLAND af <i>Rasmus Nielsen</i>	407
ELMELUNDEMESTEREN af <i>R. BERG</i>	420
NAVNEREGISTER	427
STEDNAVNEREGISTER	441
INDHOLDSFORTEGNELSE	448